LEV KASSZIL

Az egyetlen szerep

REGÉNY

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ
KÁRPÁTONTÚLI TERÜLETI KIADÓ
BUDAPEST–UZSGOROD 1961

A MŰ EREDETI CÍME

ЛЕВ КАССИЛЬ
ВЕЛИКОЕ ПРОТИВОСТОЯНИЕ
ДЕТГИЗ 1957
МОСКВА

FORDÍTOTTA
GELLÉRT GYÖRGY

R. SZABÓ ÁGNES
RAJZAIVAL

Megjelent a Móra Ferenc Könyvkiadó (Budapest)
és a Kárpátontúli Területi Kiadó (Uzsgorod, Ukrán SZSZK)
közös gondozásában

ELSŐ FEJEZET

Semmi különös

„Nem sikerült az életem. Ezt ma már végérvényesen megállapíthatom. Ma lettem tizenhárom éves. Ez bizony már szép kor. És mind ez ideig nem történt velem semmilyen kaland, nem volt szenvedély és általában semmilyen érdekes esemény… ”

Ezt írtam naplómba 1938. április 30-án reggel. Nem sejtettem, hogy már este igen különös esemény kavarja fel az életemet.

Ugyan mi jót várhatnék az élettől, mikor az idén már hóolvadás előtt kijöttek a szeplőim… És hogyne neheztelnék a sorsra, mikor közvetlenül május 1. előtt még a hármast is csak kegyelemből kaptam meg számtanból, ez pedig azzal fenyegetett, hogy ez az osztályzat kerül a bi-

zonyítványomba is - és ez már a harmadik elégséges lesz ebben az évben.

Különben ez egyáltalán nem volt csodálatos, és az iskolában senkit sem lepett meg, hogy Krupicina megint „ges”-et kapott számtanból. „Nincsen abban semmi különös” - mondogatták az osztályban. „Semmi különös” - mondtam én is, minthogy régóta ez a kedvenc szavamjárása.

Valóban nem volt rajtam semmi különös. Az osztályban a közepesekhez tartoztam, az ilyenekkel pedig nem sokat törődnek. Néha bizony az jutott eszembe, hogy bezzeg érdekesebb volna az utolsók között lenni: róluk sem beszéltek kevesebbet, mint a kitűnő tanulókról. A kitűnőekkel eldicsekedtek az iskolai összejöveteleken, megemlítették őket a beszámolókban, jelentést küldtek róluk a kerületi népművelési osztályhoz, lerajzolták őket a faliújságban. Nos, a „sereghajtókat” pedig - nálunk az iskolában így nevezték a lemaradókat - „ráncbaszedték”, „felzárkóztatták”, „felszámolták”, „felkarolták”. Mi mindent műveltek velük! Csupán rólunk, közepesekről nem esett szó. Tanulgattunk valamelyest, nem sok örömöt és dicsőséget szereztünk, de különösebb vesződséget sem okoztunk. „Se hideg, se meleg - ég és föld közt lebeg” -, így ékelődött osztálytársunk, Romka Kastan. Én már régen hozzászoktam ehhez, mint ahogyan abba is beletörődtem, hogy otthon sem okoztam senkinek se bánatot, de különös nagy örömöt sem. Talán csak apámnak...

Én voltam a legkisebb gyerek.

Ljudmila nővérem már tizenkilenc éves volt, Georgij bátyám a tizenhatodikban járt, szüleim nem vártak több gyermeket - mikor megszülettem én. Bizonyára már a születésem előtt fölöslegesnek, nemvártnak tekintettek. Már régen zsebkendő meg rongy lett valamennyi pelenkából,

ami pedig mégis megmaradt, azt anyám odaadta Ljudmilának, és most mindent újonnan kellett beszerezni. Meg aztán a mama valószínűleg minden gondoskodását és szeretetét rápazarolta az idősebbekre. Nekem már édeskevés jutott.

Otthon később is csöppségnek, butusnak tartottak. Nem törődve azzal, hogy én is hallom, s már régen mindent értek - úgy beszéltek rólam, mint valami családi szerencsétlenségről:

- Úgy látszik, elkorcsosult a fajtánk. Milyen csúnyuska... Kire hasonlít? Olyan az orra, mintha légypiszokkal volna teli.

Csak apám volt kedves hozzám.

- Eleget ócsároltátok már a kislányt! - fortyant fel. - Vágj vissza Szima, mondd nekik: „Milyen az orrod - ez se nem oszt, se nem szoroz. A lelked legyen nemes, meg a fejed tiszta, s helyén a szíved. ” Igaz, Szimocska? Ne higgy nekik, tőlem kérdezd meg, én igazat mondok... Sebaj, hogy szeplők tarkítják, ez csak azért van, mert a napocska szeret téged, és jeleket hagyott rajtad. Gyere ide, kislányom, ne hallgass rájuk. -

Apa nem látta a szeplőimet, nem is láthatta: a világháborúban, a fronton megsérült a szeme, sötét szemüveget viselt, és évről évre, egyre rosszabbul látott. Ott kellett hagynia a gyárat, ahol mint lakatos dolgozott. A vakság mindjobban fenyegette, s már jóformán le is győzte; ő azonban nem akarta megadni magát, biztos léptekkel és gyorsan járt, bár néha nekiütközött a széknek, ha az nem a szokott helyén állt, vagy az ajtónak, ha valaki az orra előtt csukta be.

Anyának nehéz dolga volt. Házimunkát vállalt: fehérneműt javított. Apám nyugdíjat kapott, és most az „Irodafelszerelés” rokkant-szövetkezetben dolgozott; iratkapcso-

kat, csipeszeket, rajzszögeket, cipőfűző-tokokat készítettek. Georgij bátyám, aki öntözési technikus volt Turkméniában, küldött egy kevés pénzt. így éltünk.

Apa rendesen öltözködött, kabátja alatt oldalgombos fekete szaténinget viselt. Nagyon gondos ember volt. Ha a kezébe vett valamit, utána pontosan visszatette a helyére, ha pedig rágyújtott, vigyázott, nehogy elmaszatolja az asztalt, ezért végigtapogatta ujjaival az abroszt, nem maradtak-e rajta dohányszálak. Rövid ősz bajuszt hordott, és ünnep előtt én magam igazítottam utána. Én is borotváltam - ez nagyon tetszett nekem. Apa türelmesen ült, és még akkor sem ráncolta az arcát, amikor én - igyekezve minél tisztábban kiborotválni - alaposan összekarmoltam az állát.

- Sebaj, sebaj, kislányom, csak vágd, ügyeskedj - nyugtatott. - Jómagam nem látom, tehát nem félek. A többiek pedig ne nézzék. Igazam van?

A rádió volt a szenvedélye, és vaksága ellenére összeállított egy olcsó kétlámpás készüléket. Fejhallgatónk csak egy pár volt. És esténként gyakran szorosan egymás vállához simulva, fülünket összedugva ültünk apával a sarokban, és élveztük a csak számunkra hallható muzsikát.

A születésnapom előtti estét és a nap első felét aggodalom és rejtelmes várakozás között töltöttem. Felkavart egy titokzatos eset, amely előző nap történt velem.

A kapu előtt álltam, és néztem, hogyan díszítik május 1-re a szomszédos nagy épületet, mikor hirtelen éreztem, hogy valaki engem néz. Megfordultam, és egy magas, fekete képű embert vettem észre, aki a sarkon állt, és merőn nézett rám. Öltözéke külföldire vallott: szokatlan szabású, egyenes vállú zakót viselt, hosszú térdnadrágja alatt koc-

* 1938-ban még sok helyen fejhallgatós rádió volt

kás harisnya látszott. Abban a pillanatban, amikor hátrafordultam, úgy rémlett, hogy éppen le akart fényképezni: kis Leicát láttam a kezében. Már-már rám szegezte a gépet, de bizonyára észrevette, hogy figyelem, és akkor azt a munkást fényképezte le, aki Engels képét helyezte el a hivatali épület tetején.

Zavarba ejtett, vajon miért bámul rám így ez az ember. Szándékosan elfordultam, de mégsem álltam meg, hogy újra, hirtelen vissza ne nézzek. A férfi ott állt, és ugyanolyan figyelmesen vizsgált, mint az előbb. Nevethetnékem támadt, ráöltöttem a nyelvemet, és bementem az udvarba. Egészen megfeledkeztem volna erről a dülledt szemű alakról, ha este meg nem szólít a házmesterek Tanykája:

- Szimka! Valamilyen bácsi érdeklődött utánad. Beállít, csupa külföldi holmi van rajta, és megkérdi: „Ki az a kislány, aki kijött innen? ” - „Micsoda kislány? ” - mondom én. - „Hát olyan: két varkocsa van meg helyes kis szeplői... ” Ö pedig, látom, gyapjúharisnyát visel... Hát megmondtam. „Szimka Krupicina - felelem -, a négyes számú lakásból. ” ő pedig azt mondja: „Ah, a négyes számú lakásból? Nagyon örvendek. Bocsásson meg az alkalmatlankodásért. ” Én pedig: „Kérem, szóra se érdemes. ” Ezzel elment. Olyan sárga félcipője volt...

Sokáig törtem a fejem: mit akarhat az a különös és kíváncsi ember? Ki tudja, talán valamilyen különc, világjáró, s csupán azt akarta tőlem megtudni, hogyan élnek a mi országunkban az egyszerű, mindennapi lányok?... Azután pedig fogja magát ez a csudabogár, és mozijegyet vagy valami szellemes tollszárat ajándékoz nekem... De miért örvend annyira, hogy én a négyes számú lakásban lakom? Reggel többször is kimentem az utcára megnézni, nem jön-e arra az a tegnapi fekete képű ember. De nem volt ott

senki. Végül is azt gondoltam, hogy ez az illető bizonyára összetévesztett valami hozzám hasonló kislánnyal. Ennyi az egész. Hát lehet az én életemben bármiféle kaland?! Még bántott is. De azért a biztonság kedvéért ebéd előtt is kiszaladtam az utcára, hogy körülnézzek. Nem, senki sem állt a sarkon. Bosszús unalom fogott el.

Születésnapomra anyám aszalt barackkal töltött süteményt sütött, apám pedig egy üveg édes likőrt vásárolt. Ünnep előtti délután volt, hazajött mindenki a munkából, s vendégeket vártunk. Ljudmila nővérem ígérkezett el hozzánk, a férjével. Nővéremet tartották a legszerencsésebbnek a családban. Férje, Arszenyij Valerianovies Szvincsatov zongorahangoló volt; unott, hórihorgas ember, aki hangszerspecialista-zenetechnikusnak nevezte magát. Különös hajviselete - a tarkóján keresztbe futó választék és tar foltot leplező, előre fésült csimbók - gyermekkorom óta felkeltette érdeklődésemet. Mama és én tudós embernek tartottuk Arszenyij Valerianovicsot. Mama még büszke is volt a vejére. Ezért ő leereszkedőn, fojtott hangon beszélt velünk, szemét összehunyorította, és fejét féloldalt hajtotta, mintha ellenőrizné, jól fel vagyunk-e hangolva. Eközben szívesen dobolt ujjaival az asztal szélén. Ez a kopogás és leereszkedő beszédmodor csupán apát bosszantotta. Nem szerette a hangolót, a háta mögött Hegedű Kulcsovicsnak vagy Hangvilla Piramidonovicsnak nevezte.

Apának igen éles hallása volt. Ma is elsőnek hallotta meg a lépcsőn feljövő vendégek lépéseit:

- Menj, anya, fogadd őket. Ljudmila érkezik a Hangvillájával.

Ljudmila belépett a szobába, melynek falát zöldes tapéta fedte, mennyezete sárga volt, mint a napon heverő papiros, kagylókeretes krími tájkép lógott a falon, és gipsz Napóleon - a megboldogult „tánti” ajándéka - állt a ko-

módon. Ahogy Ljudmila hatalmas testével, kicicomázva bevonult a szobába, egy csapásra szűk lett a hely nővérem gömbölyű kezének hadonászó mozdulataitól és mennydörgő hangjától.

- Miért van ilyen piszok nálatok, mama? Minden szanaszét hever - mondta Ljudmila, és mindjárt elkezdte a székeket tologatni, s összeszedte az asztalon heverő papírokat.

- Magam csinálok mindent... - válaszolt zsörtölődve a mama. - Egy szempár talán elég a háztartáshoz? A többiek meg csak szemetelnek... Andrej, öntsd ki a hamutálcát... Szima, seperj össze.

- Bizony, nem valami kényelmes itt, milyen siváran élnek - toldta meg a hangoló. - Legalább akváriumot tartanának, vagy mi.

Apa azonban már szándékosan a fejére akasztotta a rádióhallgatót, hogy ne hallja Hangvilla megszokott és mindenkinek unalmas bölcs tanácsait.

- Legalább hangszórót szerezne, vagy mi, akkor foghatná a vezetékes állomást, ha már ennyire kedveli - folytatta szokott háborítatlan nyugalmával és lassúságával a hangoló.

Apa kiszabadította a fél fülét a fekete ebonitkagyló alól.

- Az is lehet, hogy én nem kívánok másokat majmolni, megszoktam, hogy önálló legyek, a magam fejével gondolkozzam.

A hangoló rám kacsintott, s legyintett apa felé - ami annyit jelentett, hogy kár vitázni ezzel a csudabogárral. Azután hirtelen óvatosan a simára fésült hajára csapott:

- Igaz, szép dolog, elfelejtettem a legfontosabbat!... Gratulálok az újszülötthöz, kedves mama... Szimocska: engedje meg, hogy köszöntsem. Tessék. Nőjön nagyra, és illatozzék, mint a virág.

Kis csomagot húzott elő zsebéből, kibontotta a papirost, és egy apró üveg „Ibolya" parfümöt nyújtott át.

- Lám a kicsi Szima, ugribugri Szerafima, a tréfaszót nem érti... - zendített rá.

Ljudmila cuppanós csókokat nyomott az arcomra.

- Sajnos, Szimocskának nemsokára el kell mennie - figyelmeztette a mama: - meg van híva Tátocskához. Egy napon születtek.

Valóban Táta Burmilovához készültem. Táta születésnapja tulajdonképpen tegnapelőtt volt, én azonban átengedtem neki a legjobb napot, a szabadnapot. Mindig mindent átengednek neki: a legjobb padot az osztályban, a legkényelmesebb középső helyet a moziban, a legszebb süteményt a büférácson, a legpompásabb matricát a papírüzletben. De igazán nem azért, mert Táta édesapja egy nagy hivatal vezetője volt - egyszerűen szerették az osztályban az én vidám, szép barátnőmet. És mama is örült, hogy jóban vagyok Tátával, aki mindenüvé elvitt magával, noha egyes pletykás, irigy osztálytársnőink ékelődtek is, hogy állítólag Burmilova szívesen mutogatja a más szeplőit..,

Miután megteáztam, s ettem a születésnapi, barackos süteményből, a szekrény mögé mentem átöltözni; a legjobb puplinruhámat vettem fel, amelyet Ljudmila régi ruhájából alakítottak át. Nővérem benézett a szekrény mögé, és maga látott neki az öltöztetésemnek. Leültetett a tükör elé, tett-vett körülöttem, megszúrta az ujját egy gombostűvel, kiszívta a sebet, begyújtotta a gyorsforralót, rátette melegedni a hajsütővasat - a kompaszt, ahogyan ő nevezte.

- Hej, Szerafima, Szerafima - fecsegett, miközben szalagokat font a hajamba -, én a te korodban nem ilyen voltam, én ebben az időben már kész nagylány voltam. No,

maradj nyugton, ne rángatózzál, mert megégetlek a kompasszal. Hadd bodorítsam ki még egy kicsit a halántékodnál.

A tükörből látszott az ablak, odakint, az ablakon túl pedig a szemközti nagy ház teteje, és már ott állt rajta négy betű, az M, az Á, a J és az U. Az S-t meg az 1-est még nem húzták fel. És amikor tekintetem az ünnepre csinosodó utcára esett - hirtelen megint eszembe jutott az, ami előző nap történt.

Ljudmila pedig egyre csak sürgölődött körülöttem, századszor kötötte át a masnijaimat, megtűzte a vállamat, bevarrta a galléromat.

- Most már indulhatsz, Szimocska - mondta végül. - Valóságos divatlapot csináltam belőled! Mondd csak, mi van a fiúkkal, észrevesznek néha, írogatnak leveleket?

- Fütyülök rájuk! Tegnap a német óra után úgy behúztam az egyiknek, hogy megemlegeti!

- No nézd csak, miből lesz a cserebogár!? Hát ezt meg hogy csináltad?

- Nagyon egyszerűen. Pofára ejtettem.

- Hát ez meg miféle kifejezés, Szerafima? - ripakodott rám anyám a szekrény túlsó oldaláról. - Meg ne halljam többé!

Mielőtt kimentem az utcára, a kisajtó előtt feltettem magamban: ha most megint elém kerül az a különös ember, akkor az idén valami fontos esemény lesz az életemben. Erősen behunytam a szemem, a kertajtón kiléptem az utcára, felnyitottam a szemem és körülnéztem. A sarki cukorka árust most is körülvette az aprónép. Egyébként kihalt volt az utca, mint ünnepeken lenni szokott, csak az úttest közepén hátrálva lépkedtek a házgondnokok. Fejüket felvetve, kezükkel bonyolult, titokzatos jeleket adtak valakinek fönt a tetőn; a május elsejei díszítés elhelyezését irányították. És lassú ugrásokkal az utca fölé emelkedett a köteleken függő, hatalmas, gőgös S is.

Figyelmesen végigtekintettem az utcán, egyik végétől a másikig. Nem, senki sem volt ott, senki sem figyelt. Sehol semmi különös.

.. Kire is hasonlít!? "

- Gyerekek, itt van Krupicina őnagysága - személyesen! Kiondolálta a haját! Ügy csavarodnak a fürtjei, mint a dugóhúzó!

Valamennyien kirontottak az előszobába, és körém tódultak. Itt volt Romka Kastan, régi ellenségem, az a fiú, akit tegnap a német óra után megütöttem. Itt volt még Kátya Vatocskina, Misa Kosztiljov és Szonya Kruk is - mind osztálytársaim. Táta új ruhájában fogadott - még nem láttam rajta -, megfogta a könyökömet, és keringeni kezdett velem:

- Szimocska, Szimocska, sok szerencsét kívánok!
- Én is neked!
- No, az enyém már elmúlt... Gyerünk, gyerünk, írj már te is valamit.

Egymást lökdösve, berontottunk az ebédlőbe. Hallottam, amint Romka Kastan gúnyosan súgja a hátam mögött:

- Kibodorította a haját, meg a nyakkendőt is felkötötte hozzá, mintha úttörőgyűlésre jönne.
- Eleget csúfoltad már! - súgta valaki, azt hiszem, Kátya.

A dívány előtti asztalkán, vaskos füzet feküdt. Valamennyien az asztalka köré sereglettek, és odatuszkoltak engem is:

- Krupicina is írjon bele!

Felvettem a füzetet. Első oldalán ez állt, nagy betűkkel: *„Őszinte válaszokat kérek. ”*

Már hallottam, hogy az iskolában a felső osztályosok ilyen kérdésgyűjteményt szerkesztettek. Különböző kérdéseket tettek fel az életünkről, a nézeteinkről, a barátságról, a szerelemről, és mindenkinek őszintén kellett választ adni mindenre. És a mi kislányaink nyilván majmolták a nagyobbakat.

„Mikor szoktál unatkozni? ” - olvastam. Alatta különböző válaszok sorakoztak. A legtöbb írást ismertem.

„Amikor rossz kedvem van. ”

„A mi államunkban nem unatkoznak az emberek. "

„Szonya Kruk az én nevem - nem unatkozom sohasem... ”

Valaki tintaccruzát nyomott a kezembe.

- Figyelem! most Krupicina áll a mikrofonnál! - hirdette Romka.

Ezt írtam:

„Akkor unatkozom, ha nem törődnek velem. És az ócska szellemességek is untatnak. "

- Ohó! - mondta Romka Kastan jelentőségteljesen.

„Kitől vagy mitől félsz a legjobban? ” - ez állt a második oldalon.

„Senkitől, semmitől nem félek. ”

, *„Még nem ismerem a gyávaság szánalmas érzését. ”*

„Félek a részegektől, a vizsgáktól és az egerektől. ”

„Néha, a kortól függetlenül megijedek a kutyáktól. ”

- Kinek a korától? - kérdeztem. - Aki ezt írta, vagy a kutyakölyőkétől?

Észrevettem, hogy Kátya elpirult, és rájöttem: ezt ő írta.

„Nem félek senkitől és semmitől, csak a pletykától és a

pletykás lányoktól" - olvastam tovább, és Romka Kastan írására ismertem.

„Bosszúálló vagy? "

„Attól függ, miért és kivel szemben. Ritkán állok bosszút, de alaposan. De még nem bosszultam meg mindenkit, akit kellett volna... "

Ez megint Romka írása volt.

Gyorsan átlapoztam a füzetet. Nem akartam azonnal, mindenki szeme előtt válaszolni a kérdésekre.

„Képes vagy-e áldozatot hozni? "

„Ha hozzám közel álló ember vagy ügy érdekében kell - akkor természetesen igen. "

„Azt hiszem, képes volnék, ha szükséges. "

„A hazáért, kedves barátaimért mindig és mindent, még az életemet is (a hazáért). "

Én is szívesen írtam volna valami ehhez hasonlót, de akkor már valamennyi kérdésre felelnem kellett volna, márpedig igen sok kérdés volt. A kis füzet arról is kérdezősködött, kit szeretek a legjobban a világon, meg arról is, mi tetszik nekem a füzet tulajdonosnőjében - vagyis Tátában -, s ez az oldal telides-tele volt Táta magasztalásával: esze, szépsége, szeme, haja, vidám természete, nemes jelleme. Azután még azt is közölni kellett, milyen a természetem *(utálatos!)* mi jobb - a nyíltság vagy a zárkózottság *(a zárkózottság),* miért rajongok *(még nem tudom),* kivel akarok barátkozni *(Tátával),* vannak-e ellenségeim *(ohó! Hát Rumka?…),* ki a szerelmem *(még nincs),* elégedett vagyok-e az élettel *(a magaméval nem nagyon),* és miről ábrándozom *(hogy valami hőstettet hajtok végre az emberekért, és olyan szőrmesapkát veszek, amilyen Tátáé).*

- Én majd később írok bele.
- Nem, nem, most kell! - kiáltozták mindnyájan.

Táta a segítségemre sietett:

- Nagyon sokáig tart az írás. Inkább játsszunk valamit vagy táncoljunk.

Táta leült a pianinóhoz. A kislányok egymással táncoltak, a fiúk pedig hátratett kézzel, tenyerükkel a falnak támaszkodva álltak, és megvetően nézték a táncolókat.

Romka a tanárokat kezdte utánozni, és igen ügyesen majmolta a számtan tanárunkat:

- Nos hát, teszem például, ezt a kifejezést próbálja meg egyszerűsíteni, teszem például... Krupicina Szerafima.

Természetesen szándékosan választott engem, hogy mindenkinek eszébe juttassa, hogyan dadogtam előző nap számtanból.

Azután „kitalálósdit" játszottunk. És persze nekem kellett elsőnek átmennem a másik szobába.

Álltam az előszobában, és hallottam, amint a bezárt ajtó mögött sugdolóznak, sikonganak az elragadtatástól, miközben előre örülnek a megbeszélt titoknak.

- Nem kell, megsértődhet - suttogta valaki.

- Akkor ne játsszon, ha megsértődik...

Ismét sugdolózás, kacagás. Végül behívtak.

Bementem. Valamennyien fontoskodón ültek a félkörbe rakott székeken. Romka Kastan volt a játékmester.

- Nos, kérem - szólt -, fáradjon ide... Messzi földön jártam, pusztaságban háltam, rólad is hallottam egyetmást... Hogy kire hasonlítasz? Egyik azt mondja: „Egyszer volt, hol nem volt, feje olyan, mint a hold. " A másik meg azt mondja, olyan, mint... mint a rendhagyóige. Azt is hallottam, hogy nem tudni kire hasonlít, mert ma még önmagára sem hasonlít.

;, Ezt Romka eszelte ki" — állapítottam meg.

- Egyesek azt bizonygatták, hogy olyan vagy mint egy darázsfészek.

;, Ez már biztosan Romka volt - gondoltam. - Rendben

van, várok - még rám is kerül a sor, akkor majd én kérdezek! ”

- Akadtak ott, a messzi földön olyanok is, akik azt tartották, hogy olyan vagy mint a tintapacás itatós. Meg mint a kendermagos csirke. Hasonlítsz az üres rostához. Meg szürke-barna-piros pettyes maskarához.

- Ezt te magad mondtad, Romka! - kiáltottam fel.

- Nem, nem - nem találtad ki! Te menj ki még egyszer!

Valamennyien felugrottak, tapsolni kezdtek. Én meg vérig sértődtem, és furcsa elcsukló hangon kijelentettem:

- Hát ha így áll a dolog, akkor nem ér a nevem. Szándékosan összebeszéltetek... Szégyellj étek magatokat... és...

Mondani akartam még valamit, de a sértődéstől lebigyedt az ajkam.

- Hagyd abba, Szimka, hiszen csak játék!... Nem érted a tréfát.

- Ez már nem tréfa.

Táta, odaszaladt hozzám, elkapta a kezemet, én azonban kitéptem magam, hirtelen sarkon fordultam, és kimentem az előszobába. Táta utánam rohant:

- Ugyan, Szimocska! Csak nem sértődtél meg?

De szólni már nem tudtam, mert attól féltem, hogy azon nyomban sírva fakadok; eltaszítottam Tátát, megrántottam az ajtó láncát, leakasztottam a kampót, kiszaladtam a lépcsőházba, és gyorsan le az utcára.

Senki sem volt otthon nálunk, vendégségbe mentek mindannyian. Előszedtem a kulcsot, kinyitottam a szoba ajtaját, s egy ideig egyik sarokból a másikba ténferegtem, nem tudtam, mihez kezdjek.

Hát igen, most összevesztem valamennyi barátnőmmel.

Annyi baj legyen! Kiderült, hogy mind komiszak hozzám. Hát akkor minek is barátkozzak velük?!

Bizony, rosszul, unalmasan és fájdalmasan telt el a születésnapom.

A tükörből egy sértődött, esetlen kislány nézett rám: csinos ruha volt rajta, halántéka fölött göndör hajfürtök, gyér varkocsain masni díszelgett. Bizony, ideje volna, hogy ez a fruska felhagyjon az örökös sértődéssel.

Odamentem a polcomhoz, és levettem a féltve őrzött nagy mappát. Híres lányok képeit tartottam benne, újságokból, folyóiratokból vágtam ki őket. Már sokat összegyűjtöttem - egy vaskos mappára valót. Voltak itt bátor ejtőernyős-ugrónők és dicső pilóták, neves fejőnők és kitüntetett brigádvezetőnők, híres filmszínésznők és tanárnők, futóbajnoknők és katonai felcsernők. Szétrakosgattam a képeket az asztalon, és sokáig nézegettem a hírneves leányok mosolygós arcát. Hiszen ezek sem valami szépségek. Lám, ennek milyen turcsi az orra, annak meg milyen kicsi a szeme, amaz pedig ijesztő hájtömeg. De sebaj, nyilván boldogok, és az életük nagyszerű, arcképüket közlik a lapok, az emberek tisztelik őket, otthon pedig büszkék rájuk. Az biztos, hogy nagyon szép nemigen akadt közöttük.

A nyitott ablakon behallatszott az esti utca lármája, hangos, tempós lépések a járdán; az emberek ráérősen, sétálva jöttek-mentek. Nekem is nagy kedvem támadt, hogy a járókelők között tolongjak vagy emberekkel legyek. Magamra rántottam a felöltőmet, bezártam az ajtót, a kulcsot a megbeszélt helyre tettem a folyosón - és kiléptem az utcára.

Tisztán kéklő, meleg este volt. Az emberek lefelé mentek, a Moszkva-folyóhoz, hogy megnézzék az új hidat. Én is odaindultam.

Tegnap még kerítés torlaszolta el az utcát. Mögötte majdnem egy évig csattogott, hörgött a gőzkalapács, zúg-

tak a villanymotorok, teherautók taposták a nedves agyagot, vitorlavászon-munkaruhás emberek ültek rajtuk. Éjjelente annyi lámpa égett, hogy még a csillagok sem látszottak a folyó fölött. Lankadatlanul folyt az építkezés.

Azelőtt a mi utcánk valahogy sután elkanyarodott, és bebújt a híd keskeny rácsos alagútjába, s nagy nehezen átvergődött a túlsó partra. Ma pedig felismerhetetlenül megváltozott minden. A kerítést eltávolították, és utcánk kiszélesedve, simára döngölve, friss homokkal beszórva, hirtelen könnyed röppenéssel, nyílegyenesen lendült át a folyón. Hatalmas új híd ívelt a Moszkva-folyó felett.

Nem is vettem észre mindjárt, hogy már a hídon állok - olyan széles volt, olyan lankásan és tágasan vette hátára az utcánkat.

A hídon már égtek a gömbölyű tompa fényű lámpák, az öntöttvas-oszlopokon vörös szalagok lebegtek. A mázolok, akik éppen akkor fejezték be a vastag, díszes rács festését, még ide-oda vitték ecsetjüket: a rendőrök még felszólították a közönséget, hogy ne csoportosuljon, és tolakodás nélkül menjen tovább; egy kormos arcú legény még fel-alá jártatta úthengerét, gépének engedelmes erejét fitogtatva a tömeg előtt, a füstölgő aszfaltot simítgatta. A híd közepén pedig már fürgén száguldottak az autók, és az egyik partról a másikra igyekvő közönség sétálgatott rajta.

Odamentem a híd széléhez, és megálltam a korlátnál, amelyből még áradt a friss festék szaga. Lent, a lábam alatt, gépkocsik száguldottak a rakparton. Egy kissé balra, mélyen lent fények tükröződtek a vízben. Az ég világos volt, világosabb a víznél, és a folyó kanyarulatán túl élesen rajzolódtak rá a Kreml magas tornyai. Innen jól látszott a város. Percről percre egyre több és több lámpa gyűlt ki, és rózsaszínre festette az eget; ünnepi pír borult Moszkvára, a május elsejei kivilágítás fényei.

A korlátnál álltam, és lefelé néztem. „Ha most leugranék innen... Micsoda kavarodás támadna holnap az iskolában! Megkapnák a magukét a gyerekek, amiért ilyen tapintatlanul bántak velem. ” De egy csepp kedvem sem volt hozzá - csendes volt az este, a híd pedig olyan széles, olyan biztonságos... Két súlyos, öttonnás teherautó robogott el, de még a korlátok sem rezzentek meg.

Egyszerre észrevettem, hogy a híd túlsó oldalán egy alacsony, zöldes autó siklik csendesen. Jókora aranybogárhoz hasonlított. Orra keskeny, csillogó volt, lejtős sárhányói szorosan az oldalához simultak, hosszúkás fényszórói valósággal belénőttek a kocsi törzsébe. Az autó lassan gördült a hídon. Ketten ültek benne. Amikor a gépkocsi egy vonalba ért velem, a híd nagy lámpája alá, úgy rémlett, hogy utasai engem néznek. A kocsi lassan tovább ment, de egyszerre csak hirtelen megfordult, gyorsan átsiklott a híd másik oldalára, és felém tartott. A szívem hevesen verni kezdett. Az autó nesztelenül odagördült, s megállt a lámpa közelében. A bennülők fesztelenül vizsgálgattak.

- ő az? - hallottam egy halk hangot.
- ő, ő, Szan-Dmics, kérem. Miért ne lehetne Usztya?
- Magának mindenütt Usztya lebeg a szeme előtt!
- És milyen ritka a szemöldöke, nahát!
- A szeplői meg valósággal bűbájosak. Mi? Ördög és pokol - irgumburgum. Valóban megtaláltuk?

Féltem megmoccanni, nem mertem újra visszanézni. Dermedten álltam a korlátnál, mindkét kezemmel belekapaszkodtam . Hallottam, amint hátam mögött becsapódik az autó ajtaja. Halk léptek koppantak mögöttem.

„Csak nem kémek? ” - gondoltam.

Az iskolában sok könyvet olvastunk a kémekről. Ott is úgy kezdődött. Kilesnek valakit, megismerkednek vele, azután... „Ám legyen - gondoltam én sem vagyok rosz-

szabb azoknál, akik azt írták a füzetbe, hogy hajlandók feláldozni önmagukat... Előbb rá kell állnom, mintha semmit sem sejtenék, azután pedig leleplezem..

Lábam valahogy furcsán elernyedt, a kezem pedig odatapadt a korláthoz, és úgy rémlett, mintha villanyáramot bocsátottak volna belé - így kapaszkodtam meg egyszer nálunk a hátsó lépcsőn, ahol leszakadt a vezeték.

Mikor azok ketten odaléptek hozzám, a rémülettől meg a kíváncsiságtól már nem voltam se élő, se holt. De nem hagyott el az a biztos tudat, hogy nem rettenek meg a veszélytől, s mindenre kész vagyok.

Óvatosan a vállam fölött átnéztem a túlsó oldalra - a

híd végén rendőr állt. Mellettem vidám emberek sétáltak ráérősen egyik partról a másikra. Csak segítségért kellene kiáltanom... De úgy döntöttem, hogy még várok.

- Légy szíves, kislány, mondd meg, hogyan jutunk el a Zacepára?

Megfordultam. Közvetlenül előttem álltak, és az egyikben, a magas, fekete arcú, dülledt szemű, sport-térdnadrágos férfiban nyomban megismertem azt a titokzatos „külföldit", aki a mi utcánk sarkán úgy megnézett. A másik alacsony termetű, zömök ember volt, de katonásan délceg tartású, rövid bőrzekéje kötött övrészben végződött, merőn, érdeklődéssel vizsgált engem. Hajadonfőtt volt, arca egyáltalán nem öreg. Őszes, gyér haja lengett a szélben, és bizonyára egészen puha lehetett, mert könnyedén felröppent, úgy rémlett: ha megfújja a szél, maga az ember is elszáll, akár a pitypang pelyhe. Az őszes férfi szilárdan állt, szétterpesztette a lábát, könnyedén döccent a cipője sarkáról az orrára, mulatságosan ráncolta rövid orrát, és a szemének valami különös színe volt, de a lámpafény miatt nem tudtam megállapítani, milyen.

- Tehát hogy jutunk el a Zacepára? - ismételte az őszes hajú.

Megmagyaráztam.

- Hiszen a hangja is jó - dünnyögte. - Már magam sem hiszem, igazán magam sem hiszem! - kiáltott fel, és fejét felemelve, vidáman nézett magas társára.

- Akarsz hősnő lenni, kislány? - kérdezte, és forgatta titokzatosan villogó nagy szemét, amely visszaverte a lámpák fényét.

- Hogyhogy? - hökkentem meg. - Ugyan menjenek már! - tettem hozzá.

Ügy láttam, egyszerűen kinevetnek. Olyan mozdulatot tettem, mintha indulni akarnék.

- Stop, stop! - kiáltotta a magas. - Nem szöksz el előlünk, megtalálunk. Tizenhetes ház, négyes számú lakás. Helyes, ugye?

Megálltam.

- Várjon, Labardan - szólt halkan az őszes hajú. - Égszakadás-földindulás! Nem jó... Mire való ez? Miért kell mindjárt ajtóstul a házba rontani? Lehet, hogy semmi sem lesz belőle... Lássuk csak... Lehet, hogy maga nagyon is megfelel nekünk - fordult hozzám -, és magának is érdekes élményben lesz része, de azért most ne szóljon senkinek. Megértette? Nem kell. Még korai volna. Előbb kipróbáljuk. Ha jól megy minden, akkor döntünk véglegesen... Mondja csak utánam: „Mon cher ami. ”

- Ez franciául van, ugye?... „Kedves barátom. ”
- Helyes. „Kedves barátom. ” Nos hát, mondja.
- Mon cher ami.
- Megjárja. Franciául tanul az iskolában?
- Nem, németül.
- Kár. De sebaj. Nem számít... Szóval: beleegyezik? Ünnep után kocsit küldünk magáért, a lakásuk elé. Mikor jár iskolába? Délelőtt? Nagyszerű. Három órakor ott lesz a kocsi... Labardan, van magánál kapucédula? Adjon neki egyet, nehogy fennakadás legyen.

A magas ember valami noteszfélét húzott elő a zsebéből, kitépett egy lapot, és odaadta az őszes hajúnak:

- Írja rá a dátumot.
- Tehát akkor megállapodtunk? - kérdezte az őszes hajú mosolyogva; vastag, foltos szalamandrához hasonló töltőtollat húzott elő zekéje zsebéből, firkantott valamit a papirosra, és felém nyújtotta:
- Ne veszítse el a kapucédulát. Mutassa meg a vezetőnek.

Vidáman rám kacsintott, hirtelen valami furcsa, bre-

kegő hangot hallatott, és megveregette a vállamat. Becsapódott a zöld autó ajtaja. Az ősz hajú megfogta a kormánykereket, még egyszer felém biccentett, a kocsi könnyedén felzúgott, és simán elindult. Az ősz hajú még integetett, aztán a kocsi gyorsan nekilendült, és a hídról a partra suhant.

Ott álltam, és nem értettem az egészet. Kezem - mert mind a kettővel a frissen festett korlátba kapaszkodtam - ragadt és csak most vettem észre. Meg akartam törölni, és akkor láttam, hogy a jobb kezemben szorongatom a cédulát. A lámpa alá álltam, szememhez emeltem a papírdarabkát, amelyen ez állt: *„384. számú kapucédula. 1938. május* A szélén pecsét volt, amiből eleinte nem tudtam kihámozni, miféle betűk lehetnek, aztán elolvastam és nem akartam hinni a szememnek... A pecséten ez állt: *„A dühös paraszt. ”*

HARMADIK FEJEZET

MB 56-93

Nem tudom, és nem emlékszem, de elképzelni sem tudom, hogyan ültem végig május harmadikán a tanítást. Nem hallottam, miről beszélnek az osztályban; Tátának többször is oldalba kellett böknie és könyökön csípnie, míg a fülembe jutott, hogy a földrajz tanárnő engem szólít:

- Mi van magával, Krupicina? Mintha itt sem volna. Merre kalandoznak a gondolatai?

- Még nem tért magához az ünnep után - mondta Romka a helyéről.

- Nem magát kérdeztem, Kastan! - torkolta le a tanárnő. - Nem érzi jól magát, Krupicina?

- A fejem fáj - füllentettem.

- Igazán olyan furcsa vagy ma, Szima - csodálkozott Táta.

A gyerekek számítottak rá, hogy a történtek után zavarban leszek, és bizonyára összebeszéltek, hogy egyetlen szóval sem emlékeztetnek semmire. De az az izgatott várakozás, amely engem eltöltött, nemigen hasonlított zavarra vagy megbánásra. A gyerekek nem tudták, hogyan bánjanak velem, én pedig fütyültem rájuk. Egész éjjel alig hunytam le a szemem, százával szőttem a legképtelenebb feltevéseket. Mire kellek én ennek a két rejtélyes autósnak?

Miféle furcsa kérdés volt az a hősnőről?... Miért választottak éppen engem, mi célból tudták meg a címemet? Minek ismételtettek el velem néhány francia szót?... Mindezt el akartam mondani apámnak, de azután meggondoltam magam: ő természetesen nem engedne el sehová, és ezzel mindjárt vége szakadna életem első kalandjának.

Háromnegyed háromkor már az utcán voltam, a kapunk előtt. Olyan szörnyű izgalom vett erőt rajtam, hogy csak egy valamitől rettegtem: hátha az egész tréfa, és nem jön el az autó? Le nem vettem a szemem az utca túlsó, a híd felé eső végéről, s minden percben vártam az autót. De az nem volt sehol.

- Kit vársz, kinek adtál találkát?

Romka állt előttem. Éppen a legrosszabbkor! Vagy talán mondjam meg neki? Mégsem félnék annyira.

- Én meg erre járok - szólalt meg Romka -, és azt gondolom: ni csak, miféle pöttyök ugrálnak a szemem előtt? Odanézek - hát kiderül, hogy Krupicina áll ott.

- Eredj már, Romka! Azt hiszed, szellemes vagy? Egy cseppet sem hatnak meg az ostobaságaid!

- Hát Burmilovánál ki húzta fel az orrát?

- Egyáltalán nem amiatt, amire te gondolsz. Most olyan dolgom van, hogy megsértődni sincs időm.

- Ugyan miféle dolgod?

- Olyan. Majd megtudod.

- Képzelem!

Már nem kellett volna sok, hogy mindent elmondjak Romkának, de abban a pillanatban, az utca túlsó végén, a mellékutcából kifordult egy kis fekete autó. Rá se hederítettem, egyre csak azt a zöld kocsit vártam. Egy mérges sofőr kinyitotta az ajtót, és kihajolt az autóból:

- Hé, hallod-e, melyik itt a tizenhetes számú ház?

- A négyes lakást keresi, ugye? Akkor értem jött.

- Olyan címet adnak, amit meg se lehet találni! - dohogott a sofőr. - Kapucédulád van?

Odanyújtottam a pecsétes papirost *A dühös parasztnak. A* sofőr a szeme sarkából a papirosra pillantott, és fejével hátra bökött:

- Ülj be. Körbe menj, a túlsó oldalról. Ez a kilincs le van törve.

Megkerültem az autót. Megint elfogott a félsz, és hirtelen mentő gondolatom támadt. Sikerült elolvasnom a kocsi rendszámát.

- Romka - suttogtam ha nem jövök vissza... nos, ha történik valami... egyszóval, jegyezd meg, Romka: az autó rendszáma MB 56-93.

Látni kellett volna, hogyan nézett rám Romka! Még sohasem láttam ennyire zavartnak és meghökkentnek. De mielőtt bármit is mondhatott volna, beültem az autóba, a sofőr gázt adott, és nekiiramodtunk.

Egy ideig szótlanul haladtunk, azután rászántam magam, és odafordultam a zord vezetőhöz:

- Hová visz most?

- Ahová parancsolták, oda viszlek, toronyiránt. Nincs időm sokáig fuvarozni. Még el kell mennem a benzinutalványokért, meg aztán a hátsó kerék is ereszt. Gumit nem adnak, de hajszolni azt tudnak!

- Messze megyünk? - sandítottam félénken a mogorva, sofőrre.

- Mit törődsz vele? Beültél, és kocsizol. Messze vagy közel...

Vagy öt percig némán robogtunk. Már elveszítettem az irányt, és nem tudtam merre járunk. Ismeretlen utcák, egyre alacsonyabb házak. Éreztem, hogy a város széléhez közeledünk.

- Biztosan a dühös paraszthoz kell? - szólalt meg hir-

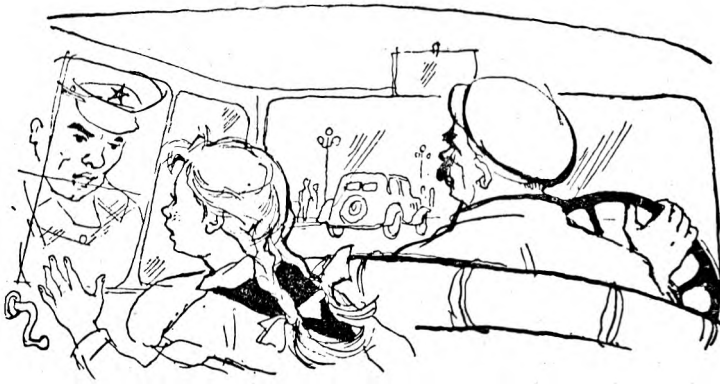

telen a sofőr, aki a tükörből nézegetett rám. - Hány ilyen fruskát vittem én már oda! Mind töri magát, a végén meg csak bőgnek!

- Már sok kislányt szállított?

- Hát, nem akarok hazudni, vagy tizenhatot.

- No, és aztán? Aztán mi lett velük?

- Mi lett... Nem sok örömük volt belőle, csak potyára kínlódtak. Ennyi az egész.

- És vissza... vagyis aztán visszajöttek ezek a kislányok?

- Nem. Ha egyszer nem alkalmas, akkor, úgy látszik, nincs miért hurcolni.

Egészen pocsék hangulatom lett. Lélekben már szidtam magamat, mi az ördögnek indultam el erre a szörnyű útra.

Egyszerre csak éles rendőrsíp füttyent mögöttünk, és a vezető hirtelen lefékezett. Szótlanul, merev arccal ült, nem nézett hátra.

Odajött a rendőr. Lám, itt az alkalmas pillanat, amikor egy csapásra véget vethetek az egésznek.

- Itt nem szabad balra fordulni, elvtárs - szólt a rendőr. - Miért szegi meg a szabályokat?

- Hogyhogy nem szabad? Látom, szemközt nem jön semmilyen jármű...

- Kérem a jogosítványt! - szakította félbe a rendőr.

Sofőröm kotorászni kezdett a zsebeiben.

- Jól a nyakunkra ültettek benneteket!... - dohogott. - Jogosítvány... Kérdem én, miféle jogon fütyülgetsz ok nélkül az emberre? Úgyis bármely pillanatban leereszkedhet a hátsó kerék.

- Felírom a számát - jelentette ki a rendőr, s elővette noteszát.

- MB 56-93! - kiáltottam teli torokból, önmagamnak is váratlanul.

A rendőr csodálkozva pillantott rám, elmosolyodott, megkerülte a kocsit, és felírta az autó számát. Kissé megkönnyebbültem. Jól van, hadd tudja ő is, miféle autó ragadott el ismeretlen helyre...

Hasonmásom arcképe, avagy a hét Napóleon

Az autó pedig egyre rohant és rohant, s újra meg újra balra fordult. Éreztem, hogy a város mindinkább jobbra marad tőlünk. Előttünk széles, kövezett utca húzódott, kétoldalt nyírott fák szegélyezték. Az autó végül megállt egy magas kőkerítés előtt. A kapu tetején mancsukat felemelő, vigyorgó kőoroszlánok ültek. A rácson keresztül egy puskás öregember nézett ránk, szemügyre vette az autót, és nagy robajjal kinyitotta a vas kapuszárnyakat. Befordultunk a parkba, a kocsi abroncsai zizegtek a keskeny aszfaltúton, s megálltunk egy magas épület előtt. A vezető nem nézett rám, egyetlen szót sem szólt, csak kiszállt, és felment a bejárati lépcsőn. Az ajtó előtt hátrafordult, és intett, hogy kövessem. Az ajtóban egy szokatlanul nagy szemű szép nő állított meg.

- Szan-Dmicshez megy - közölte a sofőr -, cédulával hoztam.

- A *Paraszthoz?* - kérdezte a nő. - Menjen be, második ajtó balra.

Elindultam, s közben körülkémleltem a félhomályos folyosón.

- Ide kell mennem? - kiáltottam messziről, hangosan a nőnek, aki beengedett.

Hirtelen, mintegy válaszul, fényes felirat gyűlt ki előttem a falon, és hunyorogni kezdett:

„Csendesen! ”

A másik falon pedig:

„Csendet! ”

Összehúztam magam, és lábujjhegyen mentem tovább. Már ott is volt a második ajtó balra. Kis tábla állt rajta: *A dühös paraszt.* Csendesen bekopogtam. Senki sem válaszolt. Megnyomtam az ajtót, s az zajtalanul kinyílt. Szépen berendezett, kis szobában találtam magam. A szoba végében asztalka állt, faragott, vékony, kifelé görbülő lábai lefelé keskenyedtek, akár az agáré. Oldalt a falnál valami dívány- vagy heverőféle volt, ugyanolyan görbe lábakkal, de alacsonyabb - akár egy tacskó.

Óvatosan letelepedtem a díványra. A szemközti falon egy báránybundás kislány képe függött. Feje kendőbe burkolva; pisze orra mulatságosan ágaskodott. Eleinte semmi különöset nem vettem észre az arcképen, de azután valami izgalomba ejtett. Hát ez meg mi? Láttam már valahol ezt a pisze ábrázatot, ezt a gyér szemöldökű, bánatos szemet, ezt a gödröcskés állat. Milyen ismerős ez az arc!? Hajlandó lettem volna fogadni, hogy nemegyszer találkoztam ezzel a fruskával, és nemrégiben, talán az imént is láttam valahol. Hirtelen ráeszméltem: a tükörben láttam ezt a kislányt! Hiszen én voltam az!... Nekem azonban sosem volt ilyen báránybundám, és sosem kötöttem meg így a kendőmet. És mégis én voltam.

Odaszaladtam az arcképhez, s lábujjhegyre álltam, hogy jobban szemügyre vegyem. Nem, ez persze nem én vagyok. Valami teljesen ismeretlen kis kolhozparasztlány. Ez a csitri azonban rendkívül hasonlított rám. „Bizonyára összetévesztettek bennünket - gondoltam. - Valószínűleg eltűnt, keresték, aztán rám akadtak, és idehívtak. ” Nyomban el-

képzeltem magamnak egy rémtörténetet. Ez a kislány bizonyára elmenekült a kémek elől, azok pedig félnek tőle - mert elárulhatja őket és most engem csaltak ide, mert összetévesztettek vele. Már sarkon fordultam, hogy az ajtóhoz rohanjak, de a magas, fekete képű „külföldi"-be botlottam.

- Megjött? Elhozták? - kezdte. - Derék, derék! Ugye hasonlít rá? - kérdezte, s fejével hasonmásom képére bökött. - Nos, jöjjön velem, várják magát.

- Miféle ház ez? - merészeltem megkérdezni a magas embertől, amikor kiléptünk a szobából.

Álmélkodva torpant meg:

- Hogyhogy, maga még nem tudja? Hát nem mondtam magának a múltkor? No de ilyet!... És csakugyan senkitől sem kérdezősködött! Remek lány! Ez derék! Igazi Usztya.

- Hiszen maga tiltotta meg nekem, hogy bárkinek is szóljak.

- Helyes. Nem is kell ok nélkül fecsegni.

Kimentünk a parkba. Valamilyen palota oszlopsora magaslott előttünk. Fehér harisnyás emberek - bizonyára inasok - sürgölődtek az oszlopok között. Eszembe jutott, hogy az iskolában egy borzalmas történetet meséltek egy kisfiúról, aki eltévedt, gyanús emberek kezébe került, utána meg idegen országbeliek közé vetődött...

- Üljön csak le erre a padra.

A pad kőből volt s hideg, és a meleg idő ellenére mindjárt elgémberedtem.

Egy árnyék szinte a lábam alá siklott az úton. Felemeltem a fejem, és megdermedtem. Ott állt előttem... mi az, talán színházban vagyok?... ott állt előttem Napóleon. Szakasztott olyan, mint nálunk a komódon, csak a válla ép, nem törött - és persze sokkal nagyobb volt. Az élő Na-

póleon állt előttem, háromszögletű kalpagban, fehér szarvasbőr nadrágban, egyszóval pontosan olyan volt, amilyennek egész életemben láttam a komódon, a tükör mellett. Napóleon egyik kezét háta mögé téve, a másikkal pedig mellénye szegélyébe fogózva állt, és csodálkozva fürkészett engem. Nem, ez nem színház!

Arca természetes volt és festetten; a festéket ugyanis mindjárt észrevettem volna. Meg aztán, minek sétáljon egy színész fényes nappal egy nagy parkban?

- Que fait ici cette fillette? - kérdezte tőlem franciául.

- Mit csinál itt ez a kislány?

Gyámoltalanul néztem körül.

De mennyire elámultam, amikor azt láttam, hogy a hátam mögött lévő fa mögül még három Napóleon lépett elő, mikor pedig újra az első felé fordultam, aki megszólított

- már ott is négy darab volt belőle... Négy császár állt itt, és három a pad túlsó oldalán, s termetre, külsőre valamennyien egyformák voltak; vállrojtjuk, háromszögletű kalpagjuk, fehér mellényük, magas szárú csizmájuk, kétágú plasztronos mundérjuk - mind egyforma. És amikor észrevették zavaromat, valamennyien kacagni kezdtek. Csak különféleképp nevettek: az egyik basszushangon dörgött, a másik sikongott, a harmadik hangtalanul mosolygott, a negyedik lágyan kacarászott, az ötödik szaporán remegett a nevetéstől, a hatodik lassan, öblösen és ízesen szaporázta „ah-ha-ha-ha", a hetedik pedig még röfögött is a gyönyörűségtől.

Hirtelen valamennyi császár komoly képet vágott, s egyik ismét olyan volt, mint a másik. Mindnyájan egyszerre felkerekedtek, és engem faképnél hagyva, egy alacsony, de arányos testalkatú ember felé iramodtak, aki könnyű léptekkel, sarkantyúját pengetve haladt a park sétányán. Nyalka huszár volt, toliforgós, magas csákóban; szablyá-

jával csörömpölt; zsinóron lógó, monogramos táskája csillogó csizmaszárához verődött. Hatalmas, keményre pödört bajuszát simogatva közeledett. A hét császár tisztelettudó köszöntését viszonozva, két ujját csákójának ellenzőjéhez emelte, s miután elhaladt mellettük, egyenesen felém tartott.

- Nos hát, próbáljunk? - kérdezte csípőre tett kézzel, és vidáman pödörte bajuszát. Szeme - amely csodálatosan kék színű volt - vidáman villant rám.

- Jóformán nem is tudja, miről van szó - közölte a magas, fekete képű ember.

- Hogyhogy? - csodálkozott a huszár.

- Hát valahogy elsiettem a dolgot, aztán úgy döntöttem, hogy maga is rájön, miről van szó. De nem találta ki, és nem kérdezősködött senkitől. Ellenállt a kísértésnek.

A huszár biztatóan nézett rám:

- Úgy? Ez aztán jellem - ezer mennykő! Jó Usztyinka lesz belőle. Nagyszerű! Nos, Usztyinka, menjünk próbálni!

- De én nem vagyok Usztya - ellenkeztem félénken.

- Én pedig Usztyát akarok faragni magából.

Bármennyire zavarban voltam is, bizonyos sejtéseim már támadtak, s ezek megnyugtatóan hatottak rám. Igen, ez, úgy látszik, mégiscsak színház.

ÖTÖDIK FEJEZET

Raszscsepej - a dühös paraszt

- Hívja ide Jevsztafjicsot és Pavlusát - szólt a huszár, amikor visszatértünk a szobába, ahol hasonmásom arcképe függött.

Levette csákóját, az asztalra dobta, majd letépte bajuszának egyik ágát, azután a másikat.

Noha még egy bozontos, fekete paróka is volt rajta, elöl fehér hajtinccsel - én most már felismertem: ugyanaz az ősz hajú ember volt, aki a zöld autót vezette a hídon.

- Azt hiszem, már ismer engem. Raszscsepej vagyok. Hallotta a nevemet? Nos, emlékezetébe idézem. A *Lermontov főhadnagyot* látta a moziban? Én játszottam Lermontovot. Aztán, emlékszik, volt egy *Smidt hadnagy* című film. Én rendeztem. Végül pedig, ezt már biztosan tudja, a *Vlagyimir lljics.* Én játszottam Lenint, és én rendeztem a filmet.

- Maga volt! - csak ennyit tudtam kibökni. - Lenin is?!

Természetesen láttam valamennyi filmet, sőt, némelyiket háromszor is.

Ezért volt már tegnap a hídon oly ismerős ez a vidám, kíváncsi szempár.

- Most pedig új filmbe fogtam bele. A Honvédő Háborúról szól. Ezernyolcszáztizenkettőről, azt a rézangyalát!

Látta? Ma egész Moszkvából, az összes színházból idetereltem a Napóleonokat. Kipróbálom, melyik a legjobb. Egyelőre egyik sem az igazi - azt a rézangyalát! Sebaj, találunk Napóleont is. Akad a nagyvilágban. A film címe pedig ez lesz: *A dühös paraszt.* Remek, mi? Hogy miért „dühös paraszt? ” A nép adta ezt a csúfnevet. Eleinte maguk a parasztok nevezték így Napóleont. Azt mondták, a mi cárunk ok nélkül bőszítette fel ezt a dühös parasztot. Azután maga a nép gerjedt haragra, és kiderült, hogy a mi dühös parasztunk erősebb Napóleonnál. Érti? Olvasott Napóleonról? Általában tud róla?

- Hát persze!... Bár nem valami sokat... Ezt még nem vettük át részletesen az osztályban.

- Sebaj, majd ezen is átrágjuk magunkat. Mindent átveszünk, elejétől végig. Így ni. A mi parasztjaink megmérgesedtek, és a hadsereggel, Kutuzovval együtt elűzték a dühös parasztot: Bonapartét. Elűzték és elagyabugyálták, ahogyan dukál. Erről kell filmet készíteni. Emlékeztetőül, - nekünk és másoknak.

Felállt, és sarkantyúit pengetve, végigsétált a szobán; lecsatolta szablyáját, és a sarokba tette.

- És ebben a filmben van egy kis szerep, egy nagyon testére álló szerepecske: Usztyina Birjukova. Usztya, a partizánlány. Volt ilyen. De a történészek megfeledkeztek róla. Mellőzték a kislányt. Én azonban kiástam. Különböző anyagok, források közt turkáltam, és napfényre hoztam. Nagy-gyon remek kislány volt.

Hirtelen kedvesen elmosolyodott, mintha világosan maga elé képzelné, milyen remek kislány volt ez az Usztya Birjukova, az ő régi ismerőse - és valami kedves dolog jutott eszébe, amit egyedül ő tud Usztyáról.

- Felkutattam az arcképét is. Látja, ez áll itt: „Usztya a partizánlány. ” Régi metszet, ismeretlen művész alkotása.

Levette a falról hasonmásom képét, s lefújta a port az üvegről.

- Nem az a lényeg, hogy maga hasonlít rá. Magában van valami belső azonosság. Hát, hogy is magyarázzam meg egyszerűbben? Azt hiszem, maga jellemben hasonlít hozzá. Érti?

- Az ő arca tiszta, az enyémen pedig... akad egy-két

szeplő - mondtam, miután figyelmesen szemügyre vettem a képet.

- A szeplőkről hallgat a történelem... Eszébe se jusson eltávolítani. Engedje meg, hogy én feleljek érte... Szóval akar Usztya lenni? Nos?

Vidáman felvetette a fejét, és a szemembe nézett

- Filmre fognak felvenni?

- Ügy bizony.

- És meg tudom csinálni?

- Ketten megcsináljuk. De figyelmeztetem: fél évig szívvel-lélekkel, minden idegszálával bele kell merülnie ebbe a dologba, másként nem lesz belőle semmi.

Kérdezősködni kezdett, hogyan élek, hol dolgoznak a hozzátartozóim, milyen az iskolai előmenetelem. Én engedelmesen válaszolgattam, s igyekeztem állandóan a bal arcommal fordulni feléje, mivel mindenki azt mondta, hogy erről az oldalról csinosabb vagyok.

Folyton attól féltem, hogy egyszerre csak meggondolja magát, és azt mondja: „Hát nem, alaposan szemügyre vettem magát, de nem alkalmas. ”

- De miért nevezik magát Szan-Dmicsnek?

- Egyszerűen a rövidség kedvéért: Alekszandr Dmitrievics vagyok. Úgyis így hallatszik: Szan-Dmics.

- És maga is játszani fog?

- Okvetlenül. Nekem is akad egy megfelelő szerepecske. Gyenyisz Davidov, a partizán-költő. „Anakreon dolmányban - így írt róla Vjazemszkij, Puskin barátja. - Költő, kardforgató, tréfamester!... ” Azonnal!

Ügyesen felerősítette bajuszát, feltette csákóját.

A bajusza cövek, üstöke égnek áll,
Szilaj mentéje a vállán repesve száll,
A csákója hetykén félrecsapva fején.

- Ezt Puskin mondta róla. Jazikov pedig hozzáfűzte: „A mi fekete fürtös vitézünk, kinek homloka fölött fehér tincs van. ” Még Walter Scott is írt róla: „Black captain” - fekete kapitány. Kiváló költő is volt.

- Öt még nem tanultuk az iskolában - mondtam.

- Ez nem olyan költő, akit tanulnak. Olyan, akit egyszerűen szeretnek, akire emlékeznek. Pompás legény volt - tette hozzá hirtelen igen közvetlenül és meggyőződéssel -, pompás! „Béke van és nyugalom - Davidovnak se híre, se hamva, mintha nem is volna a világon. Mihelyt azonban háború szele fúj - ő máris ott terem, úgy ágaskodik a csatamezőn, akár a kozák lándzsa. Ez Davidov! ” Ezt ő írta önmagáról, az önéletrajzában. Ugye nagyszerű?

Jókora arcképet vett elő az asztalfiókból. Délceg, pompás huszárt ábrázolt.

- Íme, Kiprenszkij, a híres festő így ábrázolta. Valójában azonban olyasféle volt, mint én: pisze orrú, kicsi. És sikongva beszélt, bár igyekezett basszushangon dörögni. Á! Mit gondol, sikerül-e nekem? Ö Bagration hadsegédje volt, de nekem se volt rossz parancsnokom... Három évig szolgáltam a polgárháborúban Kotovszkij mellett, le sem szálltam a lóról...

Ekkor egymás után többen jöttek be; újra megjelent a magas, fekete képű is. Raszscsepej sorra bemutatta őket:

- Ez itt Pavlusa, Pavel Ivanovics, operatőr. Mindjárt próbafelvételt készít magáról. Nos, Ardanovot már ismeri, ő a gyártásvezető - a laboratóriumban. Mi azonban a rövidség kedvéért összevontuk a *laboratóriumot* és az *Ardanovot,* és egyszerűen Labardannak nevezzük. Nem sértődik meg... Igaz-e, Labardan?

Sovány, kopasz ember lépett hozzám; méltóságteljes, megnyerő arca volt, s fehér köpenyében sebészhez hasonlított.

- Ez pedig a mi maszkmesterünk, a mi híres Jevsztafjicsunk... Pavlusa, egyelőre így kapja le, festék nélkül. Megnézzük, hogyan mutat a szalagon.

Egy kis szobába vezettek, ahol nagy tükrök és fényszórók álltak. Pavlusa, az operatőr, egy pillanatra kiment valahová, én pedig észrevettem, hogy az asztalkán festékesdoboz hever: felkaptam a pálcikát, és a szépség kedvéért - egy-kettő! - gyorsan kihúztam a szemöldökömet. Pavlusa visszatért, nem látott rajtam semmit, s leültetett a gép elé. Megjelent Labardan, és tanácskozni kezdtek, hogyan lehetne a legjobb képet csinálni rólam.

- Engem erről az oldalról kell levenni, így jobb vagyok - figyelmeztettem őket.

Egy hájas, leffedt ajkú ember pillantott be az ajtón - orra alatt mulatságos szőrpamacs volt -, figyelmesen végignézett, majd vállat vont és eltűnt. De hallottam, amint odakint mondott valamit. Raszscsepej mérges hangja harsant:

- Ide hallgasson, Pricsalin, ne dugja bele az orrát az én dolgomba!

- De hiszen megígérte, hogy még egy próbát tesz az unokahúgocskámmal - válaszolt Pricsalin hangos, sértődött és kissé brekegő suttogással. - Szegény kislány! Nem alszik éjszakákon át...

- Én filmet csinálok, nem családi albumot. Inkább maga foglalkozzon velük.

Pavlusa és Labardan hallgatta, és egymásra hunyorított.

- De láttam, hogy Pavlusa felvételeket készít! - sziszegte Pricsalin odakint. - Hiszen ez... Akármit mond is, a közönség szereti, ha van mit nézni. Elvégre charme szükséges, ahogyan a franciák nevezik! Báj... Éppen hogy charme...

- Más ablaka alatt nyekergesse ezt a bűbájos nótát, ott

talán csurran-cseppen valami - de az én ajtóm előtt ne lábatlankodjon. Mert megkaphatja még a magáét! Megértette?

Pavlusa, az operatőr és Ardanov el volt ragadtatva.

- Igazi dühös paraszt ez a mi Szan-Dmicsünk - mondták, és az ajtó felé intettek.

De kinyílt az ajtó, és mindketten elkomolyodtak. Belépett Raszscsepej.

- Hát ez meg mi? - mondta mindjárt, ahogy szemügyre vett. - Mit csinált magával? Azt a nemjóját! Kifestette a szemöldökét! Ki kérte erre? Kinek kell ez? Hol van Pricsalin? Hadd örüljön... És miért fújta fel ennyire magát? Azt hiszi, Usztyának golyvásnak kell lennie?... Nosza, törölje le vattával!... És ne fontoskodjon, kérem, üljön természetesebben. Hát ez meg micsoda móka?

Odajött a maszkmester a vazelines vattával, és letörölte a szerencsétlen szemöldököt.

- Nos, Jevsztafjics - magyarázta Raszscsepej a maszkmesternek Usztyát fogjuk próbálni.

- Pompás - mondta Jevsztafjics, és elővette noteszét. - Ez lesz tehát a tizenhetes számú próbafelvételünk. A szeplőállományt eltüntessük, Alekszandr Dmitrics?

- Szó sincs róla! A fejeddel felelsz minden pöttyért.

- Igenis. Tegyünk egy kis színt az ajkára?

- Ez a te dolgod. Tegyél.

Előbb azonban átöltöztettek. A báránybundában, a nagy fejkendővel egy csapásra annyira hasonlítottam Usztyinára, a partizánlányra, hogy sokan összecsődültek körülöttem. Valamennyien körbejártak, széttárták a karjukat, és álmélkodtak a hasonlóságon.

Azután ismét a felvevőgép elé állítottak.

- Fényt! - kiáltotta Pavlusa.

Tömör, forró, vakító fényár zúdult rám, tetőtől talpig.

Égette az arcomat, elkáprázta a szememet. Mintha még a számba is belebújt volna, szinte fojtogatott.

Közvetlenül az orrom előtt Labardan hangos kattanással összecsapott két fekete táblácskát. Annyit megjegyeztem, hogy az egyiken ez állott: „No 17. ”

- Ne hunyorogjon, ne hunyorogjon!... így ni, most forduljon jobbra. Nevessen. Irgumburgum, mit fintorog úgy? A foga fáj talán? Egész arcával nevessen, ne csak a szájával. A szeme miért nem nevet? Hol a szeme?

Nem láttam semmit. Tejfehér, perzselő, sűrű fényfal magaslott előttem, s valamennyi hang a fal túlsó oldalán maradt, és csak nagy nehezen hatolt át rajta.

- Hány óra? — ütötte meg a fülem hirtelen Raszscsepej hangja. - Kedves barátaim! El kell mennem a külső terepet megnézni. Megbeszéltem az igazgatóval. Nos, folytassák a távollétemben... Amikor végeznek, küldjék haza. Telefonáljanak a garázsba, hívjanak kocsit.

- MB 56-93 - mondtam.

Nekibátorodtam, és elmeséltem, miért kellett megjegyeznem a rendszámot, és mennyire féltem, amikor a kocsiban ültem. Körös-körül mindenki felkacagott... és váratlanul koromsötét lett. Kikapcsolták a világítást. Egyszerre kialudt valamennyi fényszóró. Kihunytak a vakító szénrudak. Csak ott, a lámpák alján, a csillogó szálak között izzottak még kihűlő vörös pontocskák. Eleinte semmit sem tudtam megkülönböztetni a sárga homályban, de azután hozzászokott a szemem, és rájöttem, hogy Raszscsepej már nincs a szobában. Úgy rémlett, mintha ő vitte volna el a világosságot. Hirtelen újra félni kezdtem.

- Most próbáljunk el egy epizódot. Rendben? - mondta Labardan. - Ide figyelj. Képzeld, hogy jobbágylány vagy, és éppen...

Magyarázott valamit, én azonban nemigen hallottam.

Úgy véltem, a rendező észrevette, hogy hajítófát sem érek, és szándékosan hagyott faképnél; körös-körül valahogy minden sárga, félhomályos volt, és nehezen lehetett elhinni, hogy az imént itt egy vidám huszár csörömpölt a kardjával, tündökölt és duhajkodott. Egy csapásra szinte eltompult az agyam. Pavlusa és Labardan sokáig küszködött velem. Iparkodtam odafigyelni, végrehajtottam utasításaikat, úgy mozogtam, ahogyan parancsolták, de jómagam nemigen értem fel ésszel, miért csinálom mindezt.

- Nyilván elfáradtál - sajnált meg végül Pavlusa. - Menj haza, pihenj. Holnap majd meglátjuk.

A már ismerős sofőr vitt vissza. Vigasztalt:

- Nos? Nem felelt meg?
- Azt mondták, majd holnap.
- Mindenkinek ezt mondják - majd holnap. Hogy ne kólintsák mindjárt fejbe, előbb előkészítik rá... Hiszen mindjárt látják, hogy nem alkalmas. De azért csak hajszolják a kocsit. Feleslegesen. Benzin meg nincs. Micsoda hanyag gazdálkodás!

HATODIK FEJEZET

Szan-Dmics, a varázsló

Otthon bizonyára nagyon aggódtak, mert alighogy beléptem, anyám - még mielőtt rám nézett volna - így kiáltott fel a folyosón:

- Sokáig sétálgatsz, kisasszony!

Utána azonban, amikor bementem a szobába, odaugrott hozzám, hirtelen észrevett valamit az arcomon, és felsuttogott:

- Egek... Úgy látszik, festi magát ez a lányi

A tükörhöz futottam. Rosszul mosták le rólam a festéket. Sárgás, rózsaszín csíkok díszítették az ábrázatomat. Semmi pénzért nem mondtam volna meg anyámnak, hol voltam; egyelőre nem akartam megosztani a titkomat - de odalépett hozzám az apám. Odalépett hozzám, megfogta a kezemet, magához vont. és másik tenyerét ráborította a kezemre:

- Szimocska. micsoda dolog ez, hogy tehetsz ilyet?... Mi itt tűkön ülünk, várunk, aggódunk... Milyen szagod van Szimocska?

Kénytelen voltam mindent elmondani. Közlésem nagyon felizgatta szüleimet. Úgy döntöttek, haladéktalanul összehívják a családi tanácsot. Adtak egy tízkopejkást, és én már rohantam telefonálni. Félóra múlva megjelent Ljudmila a maga Hangvillájával.

- Feltehető, hogy az arckép hasonlósága fennáll - állapította meg Hangvilla, miután végighallgatott. - Ezt az esélyt nem szabad elszalasztani. Nem fordul elő gyakran. Valóságos főnyeremény! Csak aztán vigyázzanak, nehogy potom pénzért elvállalja, meg kell nézni, mit kívánnak tőle,

Ljudmila magán kívül volt az elragadtatástól:

- Úristen, egyszerűen nem fér a fejembe: a mi Szimocskánk csak úgy a moziban fog szerepelni! Ejha, Szerafima!

- Az ám! - mosolygott gúnyosan apa. - Most Szimocska-Szerafimocska, pedig nem is olyan rég még Szimuska-csúnyuska volt!... Bár vak vagyok, mégis messzebbre látok nálatok.

Úgy határoztak, hogy a zongorahangoló elkíséri mamát a filmgyári tárgyalásra, mivel ő tapasztalt, és a művészet terén járatos ember.

Mikor másnap beléptem az osztályba, már ott díszelgett a táblán: „MB 56-93". Bizonyára Romka Kastan akart bosszút állni rajtam a tegnapi zavaráért. így is volt. Kiderült, hogy már kész históriát költött a tegnapi utániról: állítólag azért küldtek le engem, hogy a megrendelt taxit várjam, én pedig elfagylaltoztam a pénzt; és amikor a kocsi megérkezett, annyira ínamba szállt a bátorság, hogy arra kértem Romkát, mentsen meg, és még a rendszámot is megjegyeztettem vele. Mindenki remekül szórakozott rajtam. Én hallgatásba burkolóztam, Táta pedig még meg is sértődött, hogy valamit titkolok előle. A számtanórán meg se hallottam, amikor a tanár felhívott:

- Krupicina, miről ábrándozik? Ismételje a feladatot.

- Adva van egy többtag... - kezdtem bele.

- MB 56-93 - súgta hangosan a helyéről Romka.

A tízpercben nem bírtam tovább, és mindent elmondtam Tátának. Ö megígérte, hogy nem szól senkinek, a nagy szünetre azonban már az egész osztály tudott tegnapi ki-

rándulásomról. Körülrajzottak, kíváncsian nézegettek, s e kíváncsiságban még több volt a bizalmatlanság, mint a tisztelet.

- Téged fognak filmre felvenni? - húzta a szót gunyorosan Romka - Ah, képzelem, képzelem: világraszóló szenzáció, *Vihar a dzsungelben* hangosfilm, a foltos hiéna főszerepében Szerafima Krupicina!... A köztársaság érdemtelen, pulykatojás-művésznője! A hírneves autóversenyzőnő, rendszáma MB 56-93!

- Jól van, jól van, mindjárt hazamegyünk, akkor majd meglátjátok az autót is.

A gyárban azt mondták tegnap, hogy egyenest az iskolához küldik a kocsit. Amikor véget ért a tanítás, kimentem az iskola kapuja elé, és várni kezdtem. A gyerekek sem széledtek szét: látni akarták az indulásomat. Sokan nem hitték, azt gondolták, hogy csak hencegek.

Nagyon izgultam: hátha történik valami az autóval, vagy a sofőr nem találja meg az iskolát? Akkor mindennek vége, s a gyerekek soha többé nem hisznek nekem.

Két óra... A kocsinak kettőre kellett jönnie. Két óra tizenöt perc. Fél három. A kocsi nem volt sehol.

- Lám, egész autóbuszt küldtek érted! - nevetett Romka, és a sarkon elsuhanó nagy szürke autóbuszra mutatott.

A kocsi nem jött. A gyerekek elunták a várakozást, kezdtek szétszéledni.

- Ni csak, ott jön egy mentőkocsi, csak nem érted? - gúnyolódott Romka. - Eh, te beképzelt fruska - most aztán felsültél!

Azután ő is elment, és az egész utca visszhangzott énekétől:

- „Beképzelt a lány, ilyen mindahány... ”

Három óráig vártam. Az autó nem jött. Akkor úgy határoztam, hogy kimegyek villamoson.

Másfél óra alatt jutottam el a filmgyárba. Alekszandr Dmitrijevicset ott találtam a szobában, ahol Usztya, a partizánlány képe függött. Raszscsepej arca idegen, komor volt.

- Voltaképpen már nem is tudtuk, mit tegyünk, küldjünk-e magáért vagy ne - mondta. - De talán jó, hogy magától eljött.

Megmutatott egy tekercsbe göngyölt, csillogó fekete szalagot.

- Hát ez bizony nem valami jó. Valahogy merev, olyan mint a tuskó... Ez nem felel meg. Azt gondoltam, magánál jobb lesz.

Egyszerre elnehezült minden porcikám.

Raszscsepej figyelmesen nézett az arcomba:

- Tudja, mit? Ha már eljött, akkor csináljunk még egy próbát. De gondolkozzon egy percig. Én most elmondom magának a feladatot, és egyedül hagyom. Gondolkozzon, és képzelje el magának... A próbafelvételt pedig együtt játszuk. Tehát a témánk a következő: maga Usztya, a tűzvész után elmenekült Moszkvából, és találkozik Gyenyisz Davidov csapatával... Azelőtt is ismerte őt valamenynyire... Magának nagyon rossz sora volt, egészen pocsék, ezer mennykő; maga sokat szenvedett, gyötrődött, sok szomorúságot látott. Öldöklést, Moszkva égését... Haza nem mehet, otthon bonyodalmak vannak - majd elmondom. A franciák a maga szeme láttára öltek meg valakit, aki magának kedves volt. Maga bosszút akar állni. Érti? Nagyon szeretné, ha felvennék a csapatba, ha Davidov magához fogadná. Kérleli, könyörög neki. Szörnyen szeretné, hogy felvegyék. Most nem adom oda a szerepet, egyelőre mondja csak azt, ami a szívéből fakad. Figyeljen arra, mit mond a szíve. Nos, próbáljuk meg így. Talán sikerül.

Újra rám adták a báránybundát, egy kissé kifestettek. Raszscsepej felhúzta Davidov huszármentéjét. Nem sürget-

tek. Egy órahosszat ültem egyedül a szobában, néztem Usztya, a partizánlány képét, és igyekeztem elképzelni magamnak: ez én vagyok, és azt kívánom, hogy Raszscsepej... nem, nem Raszscsepej, hanem Gyenyisz Davidov (de ez mindegy) felvegyen a csapatába. Valóban nagyon szerettem volna, ha felvesznek.

Elkezdődött a próba. Most már nem gondoltam a jupiter-lámpa forró fényárjára, a vakító tejfehér falra, amely elválasztott az egész világtól. Csak egyet kívántam: hogy felvegyenek. S amikor odajött hozzám Davidov mentéjében Raszscsepej, amikor Labardan felkiáltott: „Csendet", amikor összecsattintott két fatáblát, és kiadta a vezényszót: „Indíts! " - én minden erőmet összeszedtem, minél meggyőzőbben és lelkesebben igyekeztem beszélni, és úgy kérleltem Davidov-Raszscsepejt:

- Kérem szépen, fogadjon magához, vegyen fel a csapatába! Nagyon fogok igyekezni. Meglátja majd, hogy milyen vagyok. Vegyen maga mellé. Csak azt engedje meg... Majd meglátja. Nem fogja megbánni, és én sem kímélem magam.

- Mit akarsz, kedvesem? - mondta Raszscsepej, s a bajuszát pödörte. - Hidd el nekem, a háború nem kislánynak való. Itt még a boszorkányok is keresztet vetnek, s az ördögök is tótágast állanak.

- Csak vegyen fel! Majd meglátja, hogy fogok szolgálni. Nem félek semmitől! - rimánkodtam.

- Állj! - kiáltotta Raszscsepej.

A fény kialudt.

- Már sokkal jobb - mondta Alekszandr Dmitrijevics. - Nosza, próbáljuk meg még egyszer. De most én leülök, maga pedig hátulról jöjjön oda hozzám, és érintse meg a vállamat. így. Érti?

És próbáltunk újra meg újra. Kialudt és ismét felgyúlt

a fényszórók gyöngyház-fénye, fejünk fölé ereszkedtek az ezüstszínű lámpák. Pavlusa ide-oda hurcolta felvevőgépét, vezényszavak harsantak: „Csendet!... Világítási... Indíts!... ” És én, Usztya, a partizánlány, könyörögtem Davidovnak, hogy fogadjon be csapatába, és rimánkodtam Raszscsepejnek: bízza rám Usztya szerepét.

És sikerült rávennem!

Amikor a próba után Raszscsepej elbúcsúzott tőlem, megint vidám és nyájas volt, mint azelőtt. Odaadta a címét, és meghagyta, hogy másnap este keressem fel a lakásán. Megígérte, hogy részletesen beszél majd a filmről, ismerteti a forgatókönyvet, megmagyarázza a szerepemet.

A következő napon megint csúfolni próbáltak az iskolában, én azonban megmagyaráztam, hogy a kocsi elromlott, és azért nem jöhetett értem. A gyerekek szemlátomást nemigen hitték el, de nekem most már mindez édesmindegy volt, és olyan nyugodtan viselkedtem, hogy ők maguk hagyták abba. Türelmetlenül vártam az estét.

Raszscsepej a Vossztanyije téren túl, egy nagy, új házban lakott. Azt gondoltam, hogy egy ilyen világszerte ismert, híres embernek a lakása is valami rendkívüli lehet. Ügy véltem, már több háztömbbel előbb minden járókelőnek éreznie kell, hogy ahhoz a házhoz közeledik, ahol Alekszandr Raszscsepej lakik. Az udvarban azonban a két asszony, akitől megkérdeztem, hogyan juthatok el Raszscsepejhez - nem tudta értelmesen megmagyarázni, merre van a lakása.

Nagy, aszfaltos udvara volt a háznak. Pórázra kötött kutyák sétáltak, dajkák gyermekkocsikat tologattak. Kisfiúk száguldoztak rollereken. A gyerekek sivítása felverte az egész udvart. Megkérdeztem tőlük, hogyan juthatok Raszscsepejhez, és ők természetesen egyszerre siettek meg-

magyarázni, hol lakik Raszscsepej, hány lépcsőfok vezet Raszscsepejig, melyik a lakásának az ajtaja.

- Raszscsepej?... Szan-Dmics, a Szovjetunió népművésze! - kiáltották a kölykök.

Körülfogtak, és úgy mentem végig az udvaron.

S miközben a rollerek tovább száguldoztak körülöttem, a gyerekek egy magas ház legfelső emeletének ablakaira mutogattak. Felvittek liften, és becsengettem egy ajtón, amelyen még névtábla sem volt. Egyszerűen nem tudtam elhinni, hogy ez az ajtó vezet a híres rendező otthonába. Az ajtót egy idős háztartási alkalmazott nyitotta ki: fehér köténnyt és csipke-főkötőt viselt.

- Azonnal - mondta, miután beengedett; bedugta fejét a belső szobába, és megkérdezte: - Alekszandr Dmitrics, odabent van?

Kijött az előszobába Raszscsepej, zsinóros, puha pizsamában.

- Nem, én már magamon kívül vagyok! Hát maga miért késett el, irgumburgum? Nem való mindjárt az első alkalommal. Ah, maga, Szima - hát ez príma!

Könnyedén megragadta a varkocsaimat, és így vitt be a dolgozószobájába.

Azt vártam, hogy valami nem mindennapi berendezést látok, de minden igen egyszerű volt. Az egész falat könyvszekrények borították, vastag és vékony, kötött és fűzött kötetek hevertek mindenütt - az ablakban, az asztalon, sőt a díványon is. Hatalmas földgömb állt a padlón, két vázában friss virág. A falon nagy csillagtérkép lógott. Raszscsepej félretolta a könyveket a nagy díványon, leültünk, és a filmről kezdett beszélni.

- A mi filmünk - fogott neki, és én majdnem felsikoltottam az örömtől, hogy „mi”-t mondott, tehát már engem is szereplőjének tekint -. a mi filmünk a népről, a nép

haragjáról, az egyszerű emberek vitézségéről szól, és a maga szerepe benne - szintén egy egyszerű kislány sorsának története.

És elmondta Usztya Birjukova történetét.

Usztya Korevanov földesúr jobbágya, udvari cselédje volt. Korevanov művelt ember és lelkes színházbarát hírében állott. Birtokán színházat épített, amelyben jobbágyszínészek játszottak. Abban az időben ez nagyon divatos volt. Sok gazdag földesúr létesített saját színtársulatot. Az előadás után a színészek visszamentek dolgozni az istállóba,

a cselédség szobájába; a jószágudvarba, a kovácsműhelybe.
Raszscsepej mutatott egy nagyon régi hirdetményt, amely így hangzott: „Eladó egy szobaleány, fodrászatot tanult, franciául tud, jó hangja van, és ügyesen szerepel a színházban, miről is értesíttetnek ez utóbbinak kedvelői, továbbá ért az uraságok öltöztetéséhez és ízes ételek készítéséhez. Áráról érdeklődni lehet... ”

Usztya Birjukova is nyilván ilyen jobbágy-színésznő volt. Még egészen kis korában felkeltette az úr figyelmét: jó hangja volt, és kitűnően táncolt. Tanították táncolni meg franciául; dalocskákat énekelt, és mindenféle ámorokat és zefíreket játszott. Egyszer pedig...

így mesélt nekem Raszscsepej, közben pedig valami kozák kaftánfélét húzott rám, és kendőt kötött a fejemre, hátrább lépett, s összehunyorította a szemét. Amikor a tükörbe pillantottam, már nem ismertem magamra. Szinte varázsütésre átváltoztam Usztya Birjukova jobbágylánnyá.

íme, Usztya Birjukova vagyok, Korevanov földesúr jobbágylánya. 1812-t írunk. Az udvarban a cselédek a dühös parasztról: Napóleonról beszélnek. A mi cárunk nem tudott megférni vele, és most a dühös paraszt tűzzel-vassal ront a földünkre. Uraságunk pedig, aki irogatással szórakozott, és már több darabot írt színháza számára, most új művet alkotott:

Erkölcsnemesítő allegória a Földközi-tenger vérszomjas korzikai rablójáról és Nimfodoráról, az erényes pásztorleányról. Felvonulásokkal, pásztorjátékkal, csatákkal, eltűnésekkel és átváltozásokkal.

Nimfodora szerepét én, Usztya alakítom.

A becsületes szívekről és a bátor spanyolokról kell énekelnem, s azután gyűjtenem a nézők körében, a népfelkelés céljára.

Estére összesereglenek az előadásra meghívott szomszéd földesurak. Közvetlen a darab megkezdése előtt betoppan egy váratlan vendég: fekete bajuszos, piros arcú huszár. Elkéredzkedett tábornokától, Bagrationtól, és állomáshelyéről, Zsitomirból vágtat a hadsereghez. Uraságunk rábeszéli, pihenjen egy keveset, és nézze meg az előadást. A huszár feszeng, tétovázik, s poros, magas szárú lovaglócsizmájára pillantgat; közben a szalonból hallatszó vidám beszélgetésre fülel.

Végül zavarában beadja a derekát.

- Ö, én nagy tisztelője vagyok mindennek, ami szép - mondja, s rázogatja bozontos fekete fejét, amelyen ősz fürt fehérlik. - Legyen az fiatal lány vagy műalkotás, katonai vagy polgári hőstett, vagy akár irodalom - mindenütt a szolgája, mindenben a rabja, a költője vagyok!

Még jobban elpirul, és homlokát ráncolja, amikor a házigazda bemutatja vendégeinek:

- Kérem, uraim... Szerencsés véletlen!... Ellátogatott hozzánk Gyenyisz Vasziljevics Davidov, a mi dicső vándorpoétánk!

A bámuló vendégek a huszár köré tódulnak, és ő, szégyenlősen a bajuszába mosolyogva, hadi történeteit meséli, felidézi, amint gyermekkorában Szuvorov előtt állt és az áldását adta rá.

„Ebből katonaember lesz - szólt a nagy hadvezér. - Még mielőtt meghalnék, ő már három ütközetet nyer meg! ”

- ... Elhajítottam a zsoltároskönyvet - meséli Davidov meglóbáltam kardomat, kiszúrtam az iskolai szolga fél szemét, átdöftem a takarítóasszony sapkáját, és levágtam az agár farkát, úgy vélve, hogy ezzel teljesítem a jövendölést... Csak a vessző térített békességre és tanulásra.. Mint tizenhét esztendős süvölvényt pedig óriási szablyához kötöztek, magas szárú lovaglócsizmába süllyesztettek,

és költői lángelmém fészkét lisztes parókával s háromszögletű kalappal takarták be.

A földesurak fülüket hegyezve hallgatják, a huszár pedig, aki az úti fáradalmak után már felhajtott néhány pohár bort, nekibátorodott, s miközben öklével úgy csapdosta az asztalt, hogy ugráltak a tányérok és potyogtak a poharak - folytatja szilaj elbeszélését:

- Ifjú koromban megütöttem a bokámat a „lázító" rigmusok miatt... Mit tehettem, uraim! A kézírásos papírdarabkák mulatságot nyújtottak a fiataloknak, s kísértésbe ejtették az éretteket. Amikor szolgálatban voltam, a kaszárnyába, a kórházba, sőt a svadron istállójába is elhívtam a múzsámat... Én nem vagyok szalonbeli bokacsattogtató, bennem tatár ősök vére folyik. A bajuszom pedig kishíján odafagyott Finnország hideg szikláihoz, a dicső sveaborgi ütközetben.

Azután pedig enged a tisztelt vendégek kérésének, és szépen csengő hangján elszavalja egyik ismert vándorköltményét:

Csendüljön össze poharunk!
Ma még van idő, hogy igyunk.
Holnapra már trombita harsan,
Vad dördülő ágyúmorajban.
Igyunk, esküre nyitva szánk,
Hogy hulljon száz átok reánk
Ha valaha meging sorunk.
Orcánk sápadtra válik,
S nem harcolunk balsorsban is
Szabad mellel - halálig.

Fenyegetően körbejáratja tekintetét, és emelgeti a fogadalom serlegét:

Bajszot, kackiás-feketét,
Adott a természet nekem.
Hadd hulljon ki, míg ifjú még,
Ne maradjon meg nyoma sem!
De csitt! Mulatni nincs idő!
Nyeregbe testvér! Kard elő!
Tusára fel! Ma istenünk
Más lakomát készít nekünk:
Szilajabb tűzzel lángolót,
Lármásabb lábbal táncolót.
Hej, csapd a csákód félre csak!
Hurrá! Szerencsés ez a nap!

A huszár tombol, a poharat csizmája sarkához verdesi, és már gúnyoros mosollyal nézegeti a meghökkent vendégeket; a házigazda azonban felkéri valamennyiüket, hogy vonuljanak át a színházba.

És a huszár, szablyájával a székekbe akadva, s felborítva azokat, a vendégek tömegében szintén odaballag, hogy megnézze az allegóriát és a pásztorjátékot.

Én, Usztya pedig egyre csak hallgatom a különös vendég harsogását, és a kulcslyukon keresztül leselkedem; most meg, már az előadásra öltözötten, a függöny mögül figyelem, és nem veszem észre, hogy odalopózik Filimon, az intéző. Úgy megcibálja a fülemet, hogy fáj.

Minden gyertya ég. A kakasülőn, amelyet magas korlát választ el az előkelő közönségtől, ott ülnek a mi udvari cselédeink, odalent, a karosszékekben pedig a vendégek helyezkednek el, s az első sorban díszeleg a huszár díszes mentéje.

Az uraság jelt ad. Filimon megböki a karmester hátát.

Felharsan a zene. Kezdődik az előadás. Sztyepan Gyerjabin pásztorfiú már fújja a dudát, engem pedig - mivel

megint kishíján elbámészkodtam - kituszkolnak a színpadra.

Dalocskát éneklek a virágokról és a szerelemről, a mi vidékünk boldog életéről. A ravasz költő-uraság szándékosan választotta allegóriája szereplőiül a spanyolokat, mert köztudomású, hogy a Pireneusokon túl nem boldogul Napóleon, és a nyakas spanyolok nem akarják feladni szabadságukat.

Te korzikai gaz lator,
Nem retteg tőled a spanyol.

A pásztorfiúk és a pásztorlánykák balettet lejtenek. Ekkor azonban a tengerparti sziklák mögül előbukkan a vérszomjas gonosztevő, a lator: különös, háromszögletű kalapot visel, amelynek szabása a napóleonihoz hasonlít. Fogságba esem, halál fenyeget, én azonban bátran viselkedem, azután elmenekülök, majd pedig társaimat és barátnőimet harcra szólítom az elnyomó haramia ellen. Mint a plakát ígéri, most következik a felvonulás, a csata, az eltűnés és az átváltozás.

A vérszomjas korzikai lator elpusztul a tengeren, s a záró táncjelenet és átváltozás után már nemes asszonyi fejdísszel lépek ki a színpad szélére, és felkérem a nézőket, áldozzanak a népfelkelés javára, felhívom valamennyi oroszt, egyesüljön az országunkba behatolt vérszomjas korzikai elleni küzdelemre.

S ekkor erszények repülnek a színpadra, mindnyájan felugranak és tapsolnak, leghangosabban pedig a huszár kiabál. Az első sorban áll, összeveri tenyerét, „Hogy volt! ” - kiáltja, és odadobja nekem sovány bugyellárisát.

Azután, fergeteges tapsvihar közepette, feljön a színpadra, magasra emel engem, maid újra letesz a földre, és így szól:

- Engem megáldott Szuvorov, te reád pedig Davidov adja áldását.

A vendégek a színházból kisétálnak a parkba.

Senki nem vette észre, hogy a nagy induló alatt én belezavarodtam, kizökkentettem a lépésből a színpadon vonuló katonákat, egy pillanatra szétziláltam a sorokat, és a mellettem haladó Sztyopka Gyerjabin kishíján elesett, és elejtette a lándzsáját.

Az uraság azonban mindent észrevett. Most lassan feljön a színpadra, ujjával magához int engem és Sztyepant.

- Nem színházba, hanem istállóba valók vagytok, ti bugrisok!

És az üres színházteremben csengőn csattan két jókora pofon: az egyik rajtam, a másik Sztyepanon. Azután leültetnek az üres színpadon, és nyakunkat ágasfával peckelik fel.

Így büntetik nálunk a vétséget elkövető színészeket.

A színházban eloltják a gyertyákat. Csörömpöl a retesz. Magunkra maradunk, én és Sztyepan. Dagadt arcomat égeti a könny.

A parkból behallatszik a zene: a tónál játszanak, ahol ünnepélyt és kivilágítást rendeznek.

- Szökjünk meg - mondom Sztyepannak.

- Nincs hová szöknünk, Usztya.

- Megkérjük a huszár urat, vegyen minket maga mellé. Vidám ember.

A színpad alatt patkányok szöszmötölnek, vinnyognak. Nagyon félek az üres színházteremben.

- Tudod mit, Usztya - mondja Sztyepan -, talán hazugság az egész, amit a francia cárról, erről a Napóleonról összehordanak? Azt beszélik, titkos levelek jöttek tőle: szabadságot akar adni nekünk, parasztoknak.

- Szökjünk meg - mondom -, ennél rosszabb nem lesz.

De elmúlik egy óra, kettő, az ágasfa belemélyed a nyakamba, nem tudok aludni... Hamarosan már nem is érzek fájdalmat, gyengeség és rosszullét fog el. Hallom, amint valahol, szinte igen messze, Sztyepan kiabál:

- Hamar, hamar! Még megfullad, egészen odavan már...

- No, Szása, mára elég lesz.

Kinyitom a szemem. Magas, dúshaju asszony áll előttem, szigorú, szép arca furcsán rángatózik. Irina Mihajlovna, Raszscsepej felesége. Bejött hozzánk a szobába, ahol próbáltunk. Csak lassan térek magamhoz. Varázsló ez a Raszscsepej! Elhitetett velem mindent, amit mesélt, és ő maga hol Gyenisz Davidovvá vált, hol az uraságot alakította, máskor pedig odatett egy széket, és az ágasfán vergődő Sztyepanná változott... Zavartan nézek Irina Mihajlovnára, aki a kezét nyújtja ismerkedésül.

- Na, még egy kicsikét! - kérleli Raszscsepej. - Egy jelenetet!

- Elég, elég! Nem ismersz mértéket. Nézd csak, már a kislányt is agyonkínoztad.

- Nem, nem, egy cseppet sem vagyok fáradt!

- Neki nem szabad - magyarázza Irina Mihajlovna -, neki nem szabad ezt csinálni. A szíve egy fabatkát se ér.

- Mesebeszéd, folyton csak ezt hajtogatod!

És Alekszandr Dmitrijevics megragadja felesége kezét, és gyorsan végigperdül vele a szobán. Az asszony nevet, mérgelődik, kapálózik:

- Megőrültél, Alekszandr!... Becsületszavamra... Egy hároméves gyereknek is...

Raszscsepej azonban már leül, és egy könyvvel legyezi magát.

- Látod, kifulladtál. Nem szabad.

Irina Mihajlovna teázni hív bennünket, és kimegy, hogy megterítsen. Raszscsepej kinyitja az üvegajtót, és kivezet az erkélyre.

Csendes, meleg este van, lentről benzin és korom könnyű szaga száll. Még innen, a dombon álló magas épületről nézve is, se vége, se hossza a városnak. A látóhatár peremén viliódznak fényei, a háztetők fölött, a kémények és a tornyok tetején tömör robaj úszik, villamosok sikonganak a fordulókban, kék lángok futkosnak az utcák fölött, halkan mordulnak az autók odalent, s valahonnan messziről, az illatos tavaszi szellő alig érezhető fuvallataival, pályaudvarok mozdonyfüttyei szállnak. S hirtelen egészen közel tompa, panaszos bömbölés harsan alattunk.

- Valószínűleg rosszat álmodott az oroszlán. Hiszen a2 Állatkerti itt van a szomszédban - mondja Alekszandr Dmitrijevics. - Hát azt a csillogó kupolát látja-e? A planetárium. Rossz időben elmegyek a planetáriumba. Derűs éjszakán fölöttem is elég csillag van. Látja, ez a Kasszíopeia. Az ott. Álljon így, és nézzen az ujjamra... - És a csillag, akár a szelíd madárka, engedelmesen az ujjára telepszik. - Egész életemben arról ábrándoztam, Szimocska, hogy csillagász leszek, de hát nem sikerült. Pedig bizonyára felfedeztem volna valami hasznos dolgot az égen, most meg csak a jupitert irányítom* meg filmcsillagokat találok... - És könnyedén megfricskázta az orromat.

Hamarosan asztalhoz szólítottak. A vacsoránál nagyon félszegen viselkedtem, és Alekszandr Dmitrijevics szórakoztatott: cigarettája füstjével foszladozó mintákat rajzolt a levegőben, mulatságos szalvéta-trükköket mutogatott. Még a közönséges szalvéta is csodákat művelt az ő kezé-

* Raszscsepej a filmgyári Jupiter lámpára gondol

ben. Hol szakállat csinált belőle, hol nyúlfület, vagy dús bajuszt, azután fejére kötötte, és mórrá változott.

Arisa, a háztartási alkalmazott, az erőlködéstől vörösen cipelte be a zubogó, magas szamovárt. Raszscsepej ünnepélyesen köszöntötte:

- lmhol ő, az ezüstpáncélos, tüzes lovag! Nézze, ez egy nehéz lovas harci vértezetben, a csap - a ló feje, látja? Ezt a vonalzót a fogóba illesztjük - ez lesz a kopja. A karika - ez a rostély meg a sisak, a strucctollat pedig a gőz szolgáltatja!

És a közönséges szamovár valóban egyszerre olyan lett, mint egy nagy, nehéz lovag.

Azután hazavittek. Raszscsepej zöld kétüléses sportkocsiján mentünk.

Én hátul ültem, a lecsapható pótülésen.

- Nincs mit tenni, ez már ilyen szisztéma: ha egy bemegy, kettőnek kell kijönni - nevetett Raszscsepej.

Kitűnően vezetett, és csakhamar olyan sebesen száguldottunk, hogy édes szorongás fogott el.

- Szása, ne rohanj, kérlek - mondta Irina Mihajlovna.

Raszscsepej azonban nem hallgatott rá. Jobbra-balra közlekedési lámpák színes fényei suhantak, jobbra-balra utcalámpák fakó, fehéren izzó gömbjei siklottak tova. Szétágazó utak váltak el, kétoldalt mellékutcák villantak fel... Mint később láttam, ugyanígy villogtak az ütközetbe vágtató lovas katonák pengéi. Én pedig ott ültem egyedül a hátsó ülésen, néztem Raszscsepej és a felesége hátát, a szél kettőjük között az arcomba vágott, harsányan zúgott fülemben, és én olyan vidám voltam, olyan jól éreztem magam, hogy lehunytam a szememet, rázogattam hátravetett fejemet, és halkan fel-felsikoltottam:

- I-i-i!...

HETEDIK FEJEZET

Lázas munkában

És elkezdődött a munka!...

Miután a filmgyár igazgatósága levélben kérte fel az iskolát, hogy engedjenek el engem az utolsó óráról *A dühös paraszt* című film felvételeihez, az osztályban egyszerre hitelem támadt.

A szünetben valamennyien a padom köré sereglettek:

- Szimka! Csakugyan filmen fogsz szerepelni?
- Nahát, ez a Krupicina, gyerekek!
- Szimocska, de mi lesz a tanulással? Abbahagyod?
- Okos megjegyzés! Az egyik nem zavarja a másikat.
- Na, Szimka, micsoda szerencséd van, csak annyit mondok!...
- Bizony, ezt jól kifőzted!
- Krupicina, hangosfilm lesz?
- Dehogy, néma - jegyezte meg Romka kajánul. - Népszerű tudományos: egészségügy és higiénia, Krupicina a folttisztító szerepét fogja alakítani...
- Hallgass már, Kastan, legalább egyszer az életben - torkolta le higgadtan Szonya Kruk.
- Gyerekek! - kiáltott fel Kátya Vatocskina, s odafurakodott hozzám. - Azt gondolom, mindnyájunknak segítenünk kell Szimának, ez egyszerűen kötelességünk, azt gondolom... Beszéljünk komolyan! Ki csinálja a filmet?

Maga Alekszandr Raszscsepej, a Szovjetunió népművésze, akit ismernek az egész világon. Tehát, majd meglátjátok, mindenki így fog beszélni: „Krupicina? Melyik iskolába jár ez a Krupicina? Milyen osztályba? ” Meg más efféle. Mi pedig nagyon furán festünk majd, ha Szimka elhasal számtanból meg másból is...

- Török basa - nagy a hasa — jegyezte meg Romka halkan.

- Szerintem, ez nem való... Én azt mondom, felváltva segítenünk kell neki, kötelességünk segíteni - nehogy lemaradjon... Romka, hallgass már! Elvégre pionír vagy, vagy nem vagy pionír, egyik a kettő közül, ugye!

Romka most sem jött zavarba.

- Kettő az egy közül. Hajlandó vagyok segíteni Krupicinának, egymagam két tárgyból. De csak azzal a feltétellel, hogy azután ingyen mehessek a moziba, és a plakáton rajta legyen: tudományos idomítás - R. Kastan, a híresnevezetes, rettenthetetlen állatszelídítő!

Felugrottam és üldözőbe vettem az iszkoló Romkát. Kátya segítségemre sietett. Szonya lenézően figyelte a hercehurcát.

- Segítség! - kiáltotta Romka. - Kiszabadultak a vadállatok!... Siessen mindenki, aki látni akarja! Az állatok ingerlése és etetése naponta egy és két óra között!

Végül nem fogtuk meg. Kifulladva, lihegve tértünk vissza helyünkre, de megígértük Romkának, hogy úgyis elkapjuk, és előbb-utóbb eldöngetjük. Én messziről megfenyegettem az öklömmel, de magam is mulatságosnak találtam a helyzetet, és inkább csak kötelességből lármáztam.

Másnap Táta így szólt hozzám:

- Hát ha már téged filmeznek, Szimka, akkor engem is biztosan felvesznek. Ha igazán a barátnőm vagy, akkor vigyél el oda, a rendeződhöz.

Öszintén szólva, nem volt nagy kedvem bemutatni Tátát Alekszandr Dmitrijevicsnck. Sajnáltam másoknak mutogatni Raszscsepejt... Öt természetesen milliók ismerték - mindenki látta a filmjeit én azonban most nem a vászonról, hanem az életből ismertem, otthonából és munkájából; tudtam, hogyan tréfál, miként szomorkodik vagy szitkozódik („irgumburgum", „teremburáját"). Az osztályunkban senki sem tudta, és nem is tudhatta ezt... Azzal viszont tisztában voltam, hogy ez nem valami dicséretes érzés; és mikor Táta megkért, hogy ismertessem össze Raszscsepejjel, nem akartam megtagadni.

Ez nem lett volna pionírhoz vagy akár osztálytárshoz méltó; meg aztán a lelkem mélyén magam is szép lánynak tartottam Tátát. Valószínű, hogy akad neki is valamilyen szerep a filmben.

Azt is szerettem volna, ha Táta látja, milyen közvetlenül beszélgetek ezzel a híres emberrel. És kérlelni kezdtem Alekszandr Dmitrijevicset, nézze meg a barátnőmet. Raszscsepej nem tanúsított nagy érdeklődést.

- Nos hát, hozza el, ha akarja - mondta közömbösen majd megnézzük.

Magam pedig féltem is egy kissé: hátha Táta egyszerre csak háttérbe szorít, és Raszscsepej rájön, hogy nekem, az én fizimiskámmal nincs semmi keresnivalóm a filmben?

Egyszer, egyenest az iskolából elmentem Tátával Alekszandr Dmitrijevicshez. Vagy félórát ültünk a dolgozószobájában. Kókuszdiót, bumerángokat, pápua lándzsákat, indián tolldíszeket mutatott nekünk: sok érdekes holmit, amelyet amerikai és afrikai utazásaiból hozott. Azután Raszscsepej felállt, és hivatalos hangon így szólt:

- Nos, tisztelt szaktársak, ideje, hogy munkához lássunk.

És kezet nyújtott Tátának. ö megértette, hogy Raszscse-

pej kiadja az útját, lángvörös lett, megsemmisítő pillantást vetett rám, és elment.

- Jó barátnő, nagyon jó barátnő - jegyezte meg Raszscsepej elgondolkozva, amikor egyedül maradtunk.

- Tetszett Táta?

- Nem, én azt mondom, hogy maga jó barátnő... ... Mindent értek, Szimocska. Táta talán nagyszerű kislány, csakhogy a filmnél nincs semmi keresnivalója. Helyes pofikája van, semmi több. Nos, lássunk munkához.

Most, miután Raszscsepej így nyilatkozott Tátáról, már tiszta, tiszta szívből azt kívántam, hogy valamiképpen bejuttassa barátnőmet a filmhez. Igazán bántott, hogy Táta egyáltalán nem tetszett Raszscsepejnek. Mikor azonban ismét megpróbáltam ezzel zaklatni Alekszandr Dmitrijevicset, ő zordan letorkolt, és arra kért, ne foglalkozzam jótékonysággal.

Általában egészen váratlanul, fontos egyéniség lettem mostanában. Otthon befolyásos személynek tartottak. Miután anyával aláírták a filmszereplésemről szóló szerződést, valahányszor Ljudmila hangolója eljött hozzánk, hízelgően fuvolázta:

- Szimocska, igazán beszélhetnél velük a gyárban, szólhatnál egy szót az érdekemben. Talán szükségük van jó hangolóra. Hiszen vannak hangszereik. Szívesen dolgoznék ilyen művelt emberek között.

Ljudmila felkészülve a lelkendezésre, fáradhatatlanul faggatott: hogyan él Raszscsepej, milyen a lakása, milyen ruhákat visel Irina Mihajlovna. Csak apa nem kérdezett semmit - várta, hogy magam meséljek el neki mindent. S amikor hazajöttem Raszscsepejtől vagy a felvételről, leheveredtem az ágyra, apa pedig leült mellém, bórvizes bo-

rogatást tett az erős fénytől gyulladásos szememre, és aggódását leplezve, tréfálkozott:

- Nos hát, most már mindketten szemellenzőt viselünk. Egyformák lettünk. De te vigyázhatnál a szemedre, Szimocska. Ez nem tréfadolog.

Minden alkalommal elmeséltem neki, mi történt a gyárban, melyik részletet próbáltuk vagy vettük fel, mit csinál Usztya és Gyenyisz Davidov, s mit tervei Napóleon. Nagyon elfáradtam, és egész nap el voltam foglalva. Raszscsepej külön házitanítót rendelt mellém, aki ügyelt rá, nehogy elmaradjak az iskolában. Azután táncleckéket vettem, régi táncokból. Franciára tanítottak a dalocska miatt, amelyet a filmben énekelnem kellett. Kétszer hetente a lovardába jártam Raszscsepejjel. ö maga pompás lovas volt, úgy ült a nyeregben, mintha odaöntötték volna; értett a lovakhoz, szerette őket, és órákhosszat gyakoroltatta velem a lovaglást. De bármennyit küszködtünk is, igazi merész lovas nem lett belőlem... Éjszaka néha sírtam is miatta. Gitanát, a szelíd és merengő kancát nyergelték fel nekem, amelyet a lovardában mindenki egyszerűen Gitárnak nevezett, a hosszú nyaka és a széles fara miatt. De még róla is sikerült kétszer lepottyannom, s ilyenkor az én szegény, jó Gitárom még zavartabbnak látszott, mint amilyen én voltam. Mindjárt megállt, és bűnbánóan sandított rám sötét szemével, miközben én a fűrészport köpködve, feltápászkodtam... Még jó, hogy Romka Kastan nem látott ilyenkor.

Maga Raszscsepej lankadatlan hévvel dolgozott, és mindnyájunkat magával ragadott. Múzeumokba cipelt bennünket, engem, Pavlusát meg Labardant, régi metszetek között turkált, képtárba vitt bennünket, vaskos könyveket olvastatott el velünk 1812-ről, és veszettül szidta segítőtársait, ha azon kapta őket, hogy nem olvastak el mindent

\

figyelmesen. Amikor a gyárba értem, sohasem kérdezősködtem, itt van-e Alekszandr Dmitrijevics: abból, amilyen sietséggel beszélt velem Pavlusa, ahogyan száguldozott a folyosón Labardan, amilyen gondterhesen pillantgatott be a szobába Jevsztafjics maszkmester - csalhatatlanul meg lehetett állapítani: Raszscsepej valahol itt van a közelben.

Önmagával szemben nem ismert kíméletet, sem elnézést.

- Nem sikerül, nem megy, nem jó az egész! - dünynyögte, és váratlanul megállította a próbát; komoran szobájába vonult, egyedül üldögélt, két öklét halántékára szorítva, azután hirtelen felugrott: „Azt a rézangyalát - újra! " - és tízszer, hússzor, harmincszor próbálta, ismételte egy és ugyanazt a részt. A felvételeken is mindenki engedelmeskedett neki, a filmgyár igazgatójától kezdve a világosítóig mindenki reszketett a mi rendezőnktől.

Júniusban Raszscsepej a borogyinói ütközetet filmezte.

Előbb a stúdióban elkészítették a harc egyes epizódjainak felvételeit. Ezekhez nem volt szükség nagy térségre.

Ott voltam, amikor Alekszandr Dmitrijevics a borogyinói ütközet reggelét vette fel: Napóleon kilép sátrából, és parancsot ad seregének, hogy nyomuljon az oroszok ellen. „Előre, nyissuk fel Moszkva kapuját! " Az orosz tábor fölött éppen kel a nap. A császár felemeli kezét, és a kelő nap bíbor fényében tündökölve, így szól: „Íme, Austerlitz napja! "

Negyvenhétszer egymás után kellett e szavakat kiejtenie az elcsigázott Napóleonnak. Negyvenhétszer kelt fel ezen a reggelen Austerlitz napja.

Felvették a Kutuzowal való jeleneteket, a Bagration védte sáncon dúló harc egyes mozzanatait. Most csak az ütközet általános képének megörökítése maradt hátra. A felvételeken több ezer ember vett részt, lovasság és tü-

zérség. Egész héten folytak a próbák, az e célra kijelölt terepen.

- „Itt van már a sík mező, áll az erőd és a sánc, paripa száguld, rajta, rajta... ” - dúdolta elégedetten a nagy nap előkészületeitől izgatott Raszscsepej.

Én is ott lehettem a felvételeken. Pavlusa hajnalban kocsival jött értem. Körülbelül negyven perc múlva a mi „borogyinói” mezőnkön voltunk. A kora reggel ellenére már forróság borult a földre. Az ég derűs volt, s kissé opálos a hőségtől. A dombról, ahonnan a csata lefolyását kellett megörökíteni, jól látszott az egész terep. A mezőn erődöket és sáncokat építettek, egyik-másik végében már lovak nyerítettek, ezer meg ezer ember ült a földön, akik a Honvédő Háború idejéből való francia vagy orosz katonaruhát viseltek.

A mező minden pontján - a sáncok, a belső védőművek és a földhányások leple alatt - operatőrjeink rejtőztek. Kis távolságról és szinte belülről kellett fényképezniük a csatát. A dombon pedig a főoperatőr, a villogó fogú s már feketére sült Pavlusa helyezkedett el sokféle, bonyolult felszerelésével. Itt állt egy asztalka tábori telefonokkal, amelyek összekötötték a parancsnoki harcállást a mező valamennyi pontjával. Mindez valamilyen igazi, nagy ütközet előkészületeihez hasonlított.

A korai felkeléstől, meg a néma, feszült várakozástól - amely velem együtt a sok ezer embert is eltöltötte -, a hőség ellenére is dideregni kezdtem.

Ekkor azonban feltűnt a mezőn a valamennyiünknek ismerős, zömök zöld autó. Az erődítések mellett száguldott el. A kormánykeréknél fehér ruhás ember ült. S ahol csak megjelent az autó, az emberek felugráltak a földről, és köréje sereglettek. A kocsi továbbindult, tovasuhant a mezőn, s maga köré gyűjtötte a következő csoportot. Rasz-

scsepej utolsó szemlét tartott csapatai felett. Néhány perc múlva felkapaszkodott hozzánk a dombra. Fehér trópusi sisak, feltűrt ujjú, könnyű vászonruha volt rajta, kezében nagy tábori látcső. Odament a felvevőgéphez, ráhajolt, kurta utasításokat adott, ellenőrizte a telefont. Szavai és mozdulatai különösen pontosak voltak ezen a reggelen, s mindez magával ragadta a körülötte levőket, komolysággal, izgalommal töltött el mindenkit. Senki sem mosolygott.

Két lovas léptetett a dombhoz. Az egyik kicsiny, tagbaszakadt, borzas üstökű férfi, háromszögletű kalpagban, a másik - testes és ősz, ellenző nélküli sapkában. A Napóleon és Kutuzov szerepét alakító színészek voltak.

- Maguk miért nincsenek a helyükön? - kiáltott rájuk Raszscsepej a dombról, a megafonos hangtölcséren át. - Nincs itt semmi dolguk, tíz perc múlva kezdünk. Indulás, indulás! Mindenki a kijelölt helyére!

És a két nagy hadvezér megfordította lovát, engedelmesen elvált egymástól, és végigporoszkált a mezőn. Napóleon az egyik, Kutuzov a másik irányba.

Becsületszavamra, ebben a percben én és bizonyára valamennyien - Pavlusa is, Labardan is - Raszscsepejt tartottuk a világ minden hadvezére közül a legnagyobbnak. íme, itt jár-kel előttünk fehér sisakjában, és egyetlen intésére nyomban megdördülnek az ágyúk, minden mozgásba lendül. Ö, a varázsló ültette újra lóra Kutuzovot és Napóleont, és idézte az embereit szeme elé azt, ami százhuszonöt esztendővel ezelőtt történt.

Előző nap már végigpróbálták az egészet. Most a megbeszélt jelre vártak, a csapatok kiinduló-állásaikban voltak. Raszscsepej szeméhez emelte a súlyos távcsövet, s lassan végigtekintett a mezőn. Egy pillanatra elfordult a szemlencsétől - de a távcsövet nem engedte le és karórájára

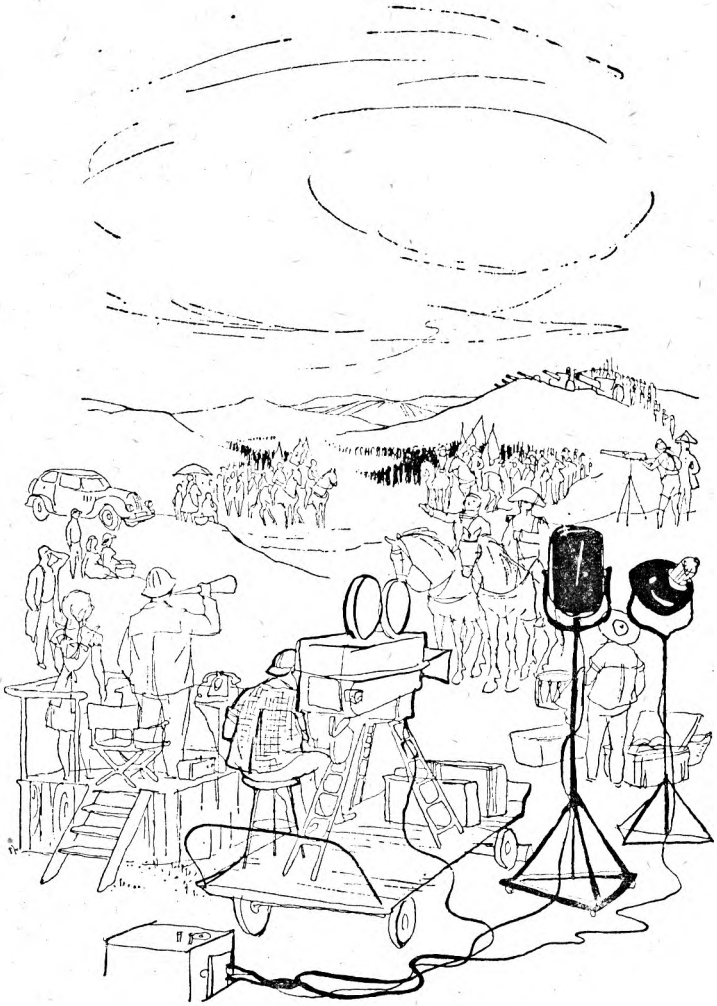

pillantott, majd gyorsan az asztalhoz ment, és megnyomta a dobozkán levő gombot. Valahol messze csengők berregtek, az asztalon piros lámpácska gyúlt ki. Azután nagy csend támadt.

- Pavlusa - szólt Raszscsepej halkan -, talán elkezdhetjük. Irgumburgum, lesz, ami lesz!

Hamiskásan végigtekintett rajtunk, és újra összeráncolta a homlokát. Azután egyszerre csak félrenézett valahová, felemelte a kezét, és hirtelen lerántotta.

Frr-st!... Bummm!...

A mező fölött rakéta függött: sziszegett, és halvány fénypászmákat szórt. A távolban hangtalanul lángot lövelltek az ágyúk, és a léghullám egy pillanat múlva elérte a fülünket. Dörögni kezdett. Széltében-hosszában petárdák robbantak, a sárga füstgomolyok egyre dagadtak, tágultak, lánggá hasadtak, majd hamuszürkére válva feketén bodorodtak. Felnyerítettek a lovak. Zárt rendben, kibontott zászlókkal megindultak a csapatok, szuronyaik csillogtak a füstön át.

Megkezdődött a borogyinói ütközet.

Pavlusa a filmfelvevőgépre tapadt, s forgatta a fogantyút. A segédrendezők a telefonok fölé hajoltak. Raszscsepej fenn állt a magaslaton, irányította a harcot, parancsokat adott a segédrendezőknek. Parancsai a telefonokon keresztül eljutottak a mező minden zugába. A mezőn most kézitusa folyt, lassan sűrű füst szállt fel; itt-ott hegyes lángnyelv lobbant, vakító piros villanással.

- Abbahagyni! - vezényelt Raszscsepej. - Fenét se ért... Megtisztítani a mezőt, tizenöt perc múlva megismételjük, azt a fűzfánfütyülőjét!

Levette sisakját, zsebkendőjével megtörölte verejtékes nyakát és homlokát, s leült az asztal sarkára. Néhány francia egyenruhába öltözött ember szaladt a domb felé.

- Mi az? - kiáltotta oda a megafonon keresztül Raszscsepej.

Azok csak futottak, nem válaszoltak. Mikor a parancsnoki harcállás közelébe értek, a szaladok csoportjából kivált egy gránátosmundért viselő, magas férfi.

- Raszscsepej elvtárs - mondta, és vigyázzba vágta magát -, nagyon nagy kérésem van a fiúk nevében. Hiszen mégiscsak igazságtalanság ez: miért vagyunk mindig csak mi franciák? Engedje meg, hogy legalább egyszer oroszok legyünk a felvételen.

- Nem lehet, nem lehet - mondta Raszscsepej. - Meghiúsítják a mai ütemtervet. Vonuljanak csak a helyükre.

A gránátos nem nyugodott:

- Raszscsepej elvtárs, ez voltaképpen olyan sértő! Hiszen sokan nézik majd meg a filmet, mi meg folyton csak franciák vagyunk, mint a kárhozottak!

- Elég már a bolondozásból, irgumburgum! - ordított le Raszscsepej. - Ha így megy, akkor mindjárt odaáll elém Napóleon, és azt kéri, hogy őt Kutuzovnak osszam be!

Negyedóra múlva újra jelzőrakéta szántott végig az égen, és a francia és az orosz hadak megindultak a füstben, tűzben, a robaj közepette - Raszscsepej, a nagy hadvezér parancsára. Olykor félelem fogott el: annyira hasonlított az egész egy igazi ütközetre, legalábbis azokra, amelyeket a festményeken láttam...

Szerettem volna, ha Raszscsepej minél hamarább befejezi a felvételt, ha tréfálkozik velem, és segít megbizonyosodnom arról, hogy mindez nem a valóságban történik, hanem csak úgy... Alekszandr Dmitrijevics arcába néztem. Szemét eltakarta a távcső, amelynek lencséje a szemöldöke alá szorult. De megdöbbentett arcának sápadtsága, amelyen fájdalom és düh tükröződött. Ajka kissé eltorzult, és gyorsan mozgott. A robbanó petárdák döreje, a

hurrázás, a segédrendezők vezényszavai izgatott, fülsiketítő zsivajjá olvadtak össze, s én nem tudtam megállapítani, hogy mit suttog. Most azonban levette szeméről a távcsövet, és észrevett engem:

- Hát így volt, Szimocska... így pusztultak el ők, a mieink... Egymásra hányták... De hogy tartják magukat, hogy tartják magukat... Kedveseim! Úgy állnak, mint a cövek!

Hirtelen hevesen megrázta a fejét, gyorsan végigsimított arcán, mintha pókhálót szedne le, zavartan rám sandított, s a telefonhoz ugrott.

- Pfúj, micsoda hólyag vagyok! - Rám jött! Vonuljanak vissza! - kiáltotta a telefonba. - Hiszen már el kell hagyniuk a sáncokat! Mi a fenét rostokolnak ott? összezavarnak mindent. Hogyhogy nem akarják feladni a sáncokat? Csak úgy, se szó, se beszéd irgumburgum! Hiszen én nem tehetek róla, hogy így volt. Próbáltuk, próbáltuk - és most tessék!... Hogyhogy belemelegedtek? Parancsolom, hogy azonnal vonuljanak vissza... Látta? - fordult hozzám, felderülve. - Annyira beleélték magukat a szerepükbe, hogy egyetlen lépést sem akarnak hátrálni.

Tűrhetetlen volt a hőség. A füstből és a porból fojtó sötétség szállt fel, és a mező fölött lebegett. Néha félbe kellett szakítani a felvételt, amíg kitisztul a levegő, s eloszlik a por és a korom. Véletlenül ránéztem Alekszandr Dmitrijcvicsre, s észrevettem, hogy arca egészen szürke, furcsán összegörnyed, görcsösen szorítja a megafont, és szabad kezével a bal oldalához kapdos.

- Alekszandr Dmitrijevics, mi lelte?

Raszscsepej tovább kiabálta vezényszavait a hangtölcsérbe; nem nézett vissza, hanem csak bőszen rám nézett, és könnyedén hátratolt. Ujjai hidegek voltak mint a jég, és nyirkosak...

De én nem nyugodtam.

- Alekszandr Dmitrijevics, hiszen maga nagyon beteg, mindjárt idehívok valakit!

Ekkor hirtelen letette a megafont, bal kezével megragadta a kezemet, és mérgesen suttogta:

- Csend legyen! Mit kiabál!... Semmi bajom, már jobban vagyok. Csak a szívem egy kicsit... rohamom volt. De szót se róla. Pszt! Elmúlik. Különben felborul az ütemterv, hisz a mai nap aranyat ér. Várhatunk aztán ilyen időt.

És fiatalos, csengő hangon újra bekiáltott a megafonba:

- Vadászok, vadászok, hová szaladtok? Csak vagdalkoztok, kiestek a kockából! Maradjatok a karók között!

Azután nyilván megint elfogta a rosszullét. Megrántotta gallérját, felszakította ingét.

- Ördög tudja mi ez, ezer mennykő... Úgy látszik, már hajítófát se érek. Szimocska, közölje azon a telefonon, az én nevemben, hogy a kilences pont azonnal kezdje meg a forgatást. Náluk mindjárt szép támadás kezdődik... Azután, amikor szólok, nyomja meg ezt a gombot.

Sápadtságát hamarosan mások is észrevették. Hiába kérlelte Labardan és Pavlusa, hogy menjen pihenni. Hallani sem akart róla. A felvétel folytatódott.

Az asztal szélén ült, a telefonok mellett, két kezével átkulcsolta térdét, zihálva, nyögve lélegzett összeszorított fogai között, és néha előregörnyedt a fájdalomtól. Unszolták, hogy legalább feküdjön le.

- Nem lehet, nem lehet - hajtogatta. - Ne keltsenek pánikot, kérem. Amint észreveszik, hogy nem vagyok itt, kezdődik a lazsálás, a keservit! Azt hiszik, nem tudom? Gyerünk tovább.

Azután visszanézett rám, megfogta könyökömet, és magához vont:

- Sebaj, Szima - győzünk mi ma, azt a nemjóját! Hol-

nap Usztya jelenetét forgatjuk a Kremlben. Érdekes dolgokat eszeltem ki, hogyan fogjuk csinálni... Csakhogy maga erről... vigyázzon, Irina Mihajlovnának egy szót se rólam... Ugyan mit néz rám olyan ijedten? Mit gondolt, játék ez? Nem, kis barátnőm, ez nehéz dolog... fáradságos robot... vér és verejték, a művészet lázas munkája...

Amikor a nap már lefelé hanyatlott, s az ütközet fő jelenetei elkészültek, jóformán erőszakkal ültették autóba. Hűséges adjutánsai, Pavlusa és Labardan, kétoldalt felugrottak a hágcsóra; és a sápadt, ziháló, beesett szemű Raszscsepej, mosolyra húzva cserepes száját, és időnként hátradőlve a kocsi párnázott ülésére, végighaladt a petárdák által feltúrt mezőn. S az ódon orosz és francia katonamundérba öltözött ezrek integettek utána, felemelték nehéz zászlóikat, és mint hadvezért búcsúztatták, aki a győzelmet kivívta ugyan, de elesett a csatában.

NYOLCADIK FEJEZET

Borogyino virágai

Raszscsepej ágynak esett. Olyan szokatlanul csendes, olyan üres volt nélküle a filmgyár, hogy mindnyájan fojtott hangon beszéltünk, mintha a beteg valahol itt volna a közelben, és a zajjal árthatnánk neki. Búsan kószált a folyosókon a hallgatag Pavlusa, borongott az elcsendesült Labardan, csak a leffedt ajkú Pricsalin, aki nyilván tartott Raszscsepejtől és kerülte, éledt újjá. Mostanában bebenézett csoportunk szobájába, kérte, mutassák meg a próbafelvételeket, velem is szóba elegyedett:

- Igaz is, hogy hívnak téged, kislány?... Szerafimának? Ah, hát igen! Bizony, megvallom, tévedtem. Ez tény! Nem ismertelek fel... lám, mit is tudsz te!...

Miután meggyőződött róla, hogy Labardan és Pavlusa nincs a közelben, már barátságosan oktatni kezdett:

- Raszscsepej természetesen tehetséges, ez vitathatatlan. Csakhogy vigyázz, ne hagyj rá mindent, ne veszítsd el az egyéni arcodat.

Eleinte nem értettem, miről beszél.

- Hiszen Alekszandr Dmitrijevics nem is igen engedi, hogy kifessenek, csak egy icipicit.

- Eh, milyen értelmetlen vagy! Nem arra célzok... Ezek az úgynevezett nagy rendezők: zsarnokok. Mindenkit megnyomorítanak, megfosztanak egyéniségüktől, aki

körülöttük van, amikor pedig elkészül a film, kiderül, hogy csak őket látni, és sajnos, senki mást. Ezt én pusztán barátságból mondom neked, csak úgy...

S amikor észrevette a közeledő Labardant és Pavlusát, sietve elköszönt: - Sok szerencsét, Raszscsepej katonái! Micsoda szilaj csapat, micsoda legények! Harcosok, becsületszavamra. Nos, üdvözletem!

Labardan nagy szemét villogtatva nézett utána.

Nagyon szerettem volna meglátogatni Alekszandr Dmitrijevicset. Felhasználva az alkalmat, hogy betegsége miatt szüneteltek a felvételek, helyiérdekűn kimentem addig a megállóig, ahol a „borogyinói csatamező" kezdődött. Az erődítéseket még nem bontották szét. Kószáltam a földhá-

nyások, sáncok, árkok között. A letaposott fű már felegyenesedett. A mezőn most békésen cirpeltek a tücskök, és ott, ahol a napokban füstben suhantak a zászlók, ma tarka csalánlepkék lebegtek. Jókora komócsint, aranyszínű boglárkát, illatos lóherét és zsályát szedtem. A mezőn néhol kiégett a fű a robbanásoktól, és én szándékosan hozzátettem a csokorhoz egy csomó elsárgult, megszenesedett fűszálat. Azután visszatértem Moszkvába.

Raszscsepejhez azonban nem engedtek be. Arisa, a háztartási alkalmazott nem valami barátságosan fogadott, és a félig nyitott ajtóból szólt ki:

- Idehaza van, de betegen fekszik. Talán máskor?

Ekkor azonban Irina Mihajlovna hangja hallatszott:

- Arisa, kivel beszél? Engedje be.

Arisa zsörtölődve bebocsátott az előszobába. Irina Mihajlovna nyugodt, de kissé beesett arcát pillantottam meg.

- Alekszandr Dmitrijevicshez jött látogatóba? Tudja, jobb, ha nem megy be hozzá. Alaposan ki kell pihennie magát, ez nagyon fontos, magával pedig megint csak mindenféle ötleteket eszelne ki a filmhez. Hiszen ismerem őt. A virágokat azonban átadom neki, nagyon szereti a virágokat. Ó, milyen gyönyörű! Mi az, megperzselte?...

- Nem, nem - ijedtem meg -, tessék megmondani neki... Ezek a virágok a mi Borogyinónkról valók. Ma szándékosan kimentem oda, és ott szedtem.

Úgy rémlett, Irina Mihajlovna a szemével rám mosolygott, arca azonban változatlanul szigorú maradt.

Mikor hazaértem, levelet írtam Alekszandr Dmitrijevicsnek.

„Tudom, hogy igen sok barátja van - írtam -, de sajnos, nem mind nagyon hűséges. Én pedig, tudja meg, mindig a leghűségesebb barátja leszek. Most már érhet akármilyen baj. Nem bánom! Én már semmitől sem félek, mert meg-

tudtam, hogy olyan emberek vannak a világon, mint maga. Kérem, ne legyen beteg, mert Labardan és Pavlusa már veszekedni kezd a távollétében. Én pedig maga nélkül egyáltalán nem bírom. Szeretettel Szima. ”

Kétszer is lemásoltam a levelet, azon iparkodtam, hogy ne kelljen átvinni semmit egyik sorból a másikba: az elválasztással mindig hadilábon álltam...

Ezekben a napokban sokat voltam otthon, és megtudtam egyet-mást, amit azelőtt nem vettem észre. Kiderült, hogy az utóbbi időben apa veszekedett miattam anyával. Apa azt követelte, hogy a filmgyártól kapott pénzt anya csak rám költse, hogy jobban táplálkozhassam. Engem annyira magával ragadott a Raszscsepej csoportjában végzett munka, hogy egyáltalán nem gondoltam ilyesmire. Némi pénzt elvettem anyától, hogy a gyári büfében szendvicseket és édességet vásároljak, mivel azonban Raszscsepej mindig megkínált, a pénzt titokban félretettem, s egy jó rádiót akartam venni rajta apának. Ezt már régen kiterveltem. Hamarosan azonban új abrosz jelent meg nálunk az asztalon, és éppen emiatt az abrosz miatt tört ki a háborúság. Apa úgy vélekedett, hogy ezt a pénzt én kerestem, és azt kiabálta: nem engedi, hogy én dolgozzam mindenkire. Alig tudtam megnyugtatni, hogy magam is akartam ajándékot adni anyának.

Ráadásul még Arszenyij Valerianovics, a hangoló neszét vette, hogy a másik filmgyárban többet fizettek valamilyen kislánynak. Nyomban közölte anyával.

- Ezt nem lehet tűrni! - háborgott. - Szimocskának gyakorlati hasznot kell húznia ebből.

Arra ösztökélte mamát, hogy emelést követeljen a filmgyártól. Apám azonban, aki általában nemigen szólt bele a dolgokba, olyat csapott öklével az asztalra, hogy szétzúzta a keze ügyébe került befőttes tányért.

- Nem mégy sehová, anya! Mi az, talán ebből akarjátok összehozni Szimka kelengyéjét? Ökegyelmék abroszokat szereztek meg szalvétákat!

Hirtelen bősz haragra gyúlt, és megragadta, s a földre rántotta az új abroszt, úgyhogy anya alig tudta felkapni az asztalról az edényekkel megrakott tálcát.

Raszscsepej három napig maradt otthon, a negyedik napon pedig megjelent a filmgyárban, és egyszerre minden úgy ment megint, mint a karikacsapás. A csendes Pavlusa felragyogott, a fáradhatatlan Labardan futkosni kezdett, összegyűltek a színészek. Mikor Raszscsepej meglátott, felkiáltott:

- Nosza, jöjjön csak ide, hadd cibáljam meg a varkocsát! Maga miért küldözget nekem virágokat? Tudják-e, elvtársak - fordult hirtelen az összegyűltekhez -, eme bölcs hajadon egy érdekes dologra oktatott ki. Fel fogjuk venni a napóleoni hadsereg visszavonulását a borogyinói mezőn át... - Felugrott és izgatottan járt fel-alá a szobában. - Óriási mező, holdfény (ez már Pavlusa dolgai), szétlőtt ágyúk, felrobbantott lövegtalpak, eltakarítatlan hullák, lótetemek és varjúhad. Csend, súlyos katonaléptek, csak a varjak kárognak... A hadsereg kivonul Moszkvából... Mennek lógó orral... Az egész a maga perzselt virágairól jutott eszembe, Szima.

Mikor valamennyien elmentek a felvételre, és én kettesben maradtam Raszscsepejjel, ő odalépett hozzám, mindkét kezét a vállamra tette, és figyelmesen a szemembe nézett.

- Vén csont vagyok már én! - és felborzolta gyér, őszes haját.

- Alekszandr Dmitrijevics - mondtam, és megköszörültem a torkom, mert elcsuklott a hangom -, én biztosan szörnyű buta vagyok... de annyira szeretnék valami jót tenni magával! Magam sem tudom, hogy mit. Ha volná-

nak gyermekei, elmennék hozzájuk pesztonkának, becsület-szavamra...

- Bizony, gyermekünk nincs - mondta homlokát ráncolva, sebesen Raszscsepej elrabolta a film. Volt egy kisfiúnk - nem vigyáztunk rá. Sürgős expedícióra kellett indulnom, a *Smidt hadnagy*-ot forgattam. Maga most hány éves?... Tizenhárom? A pajtása lehetne magának. Irina Mihajlovnának ne említse ezt. Hiszen ő is filmezett, Szima. Nagyszerű színésznő volt. De azóta idegzsábája van az arcán... nem filmezhet...

Elhallgatott. Én pedig nem tudtam, mit kell most mondanom. Véleményem szerint nagyon ostobán viselkedtem Alekszandr Dmitrijevics jelenlétében: gyakran ok nélkül vihogtam, hirtelen affektálni kezdtem. Magam is éreztem, hogy nem jól beszélek, rosszat mondok - de valami félresodort; vergődtem a szavak között, és úgy rémlett, kisiklik alólam a föld. Olyan volt, mintha álmomban repülnék: fantasztikusan könnyűnek éreztem magam, ugyanakkor tudtam, hogy ez nem lehet igaz... akarat nélküli zsibbadás, támaszkeresés meg rémület - jaj, mindjárt lezuhanok! Raszscsepej megértőn nézett rám.

- Szeráfimocska! - hallatszott Pricsalin hangja az ajtón kívül.

Hájas alakja megjelent az ajtóban. Raszscsepej láttán a meglepetéstől eltátotta a száját, de nyomban összeszedte magát:

- Nohát! Máris lóháton! Hát megengedték, hogy felpattanjon? Nem kelt fel túl korán az ágyból? Hogy szolgál a becses egészsége, Alekszandr Dmitrijevics?

- Hadd rettegjen az ellenség - válaszolta Raszscsepej, és mérgesen mustrálta a belépőt. - Nos, minek köszönhetem a szerencsét? Mi?... Csak úgy... Ide hallgasson, Pricsalin: lóhalálában menjen a dolgára. Nem érek rá.

- Raszscsepej elvtárs, micsoda hang ez végtére? Arra kérném...

- Azt már nem, inkább én kérem magát - mondta Raszscsepej, és kitárta az ajtót Pricsalin előtt.

Pricsalin méltatlankodva eltűnt.

- Ó, micsoda pióca... Úgy tapad, mint a légyfogó!

Érthetetlen volt számomra Raszscsepej durva viselkedése. Összeszedtem a bátorságomat, és nyíltan megkérdeztem:

- Alekszandr Dmitrijevics, hát miért hordta le így? ö talán maga ellen van?

- Nem, én vagyok őellene! - torkolt le élesen Raszscsepej. - Az ilyeneket hét mérföldre kell távoltartani a művészettől. Mi mind - Pavlusa, Labardan meg én -, mi a szívünk szavát követjük... Ezek a Pricsalinok pedig egész életükben szinte jégen járnak: mielőtt lépnének egyet, előbb mindig kitapogatják a lábukkal, s ahol vékonyabb, ott hason csúszva igyekeznek. Nyúlszívű!

Bejött Pavlusa, és közölte, hogy minden készen áll a felvételhez.

KILENCEDIK FEJEZET

Moszkva égése

őszi hajnal, Murat lovas-járőrei, majd elővéd-csapatai behatoltak a városba. Napóleon egy Dorogomilovo környéki üres házban maradt éjszakára.

Reggel a császár a Kremlbe költözik. A város kong az ürességtől, mintha éjszaka volna. A csendesség nyomasztóan hat Napóleonra. Gyanakvón kémleli a házak élettelen ablakait.

Az egyik arbati kapualjban pedig ott lapulok, moccanni sem merve, én, Usztya Birjukova és Sztyepan Gyerjabin. Két hónap sem telt el azóta, hogy az allegória-játékban elkövetett hibámért Korevanov uraság megbüntetett. Nem volt hová menekülnünk Sztyepannal... Nem mondtak igazat a francia császárról, csak szóbeszéd volt, hogy szabadságot akar adni a parasztoknak. A francia támadás elől menekülők elmondták, micsoda pusztulást, gyalázatot és szenvedést hoznak a hívatlan vendégek.

Ezek a hírek egyre aggasztóbbakká válnak, egyre erősbödik az ágyúdörgés: közelednek a franciák. És uraságunk felrakja holmiját néhány hintóra, maga mellé vesz engem, Sztyepant, még néhány cselédet, és Moszkvába száguld.

Öszre azonban az ellenség Moszkvát is elérte. Uraságunk megparancsolta nekünk, hogy készüljünk a továbbutazásra. Moszkvában még mindig nem akarták elhinni, hogy a vá-

rost feladják, amikor pedig ismeretessé vált, hogy megpecsételődött Moszkva sorsa, és Napóleon hordái előbbutóbb bevonulnak az ősi fővárosba, megkezdődött a menekülés.

Hintóink elakadtak a kolomnai városkapunál. Ezer meg ezer ember menekült Rjazany felé, a moszkvai utat mindenütt hintók, kocsik, bricskák torlaszolták el, lovak nyerítettek, egymásnak ütköztek a fogatok. Én Sztyepannal gyalogszerrel ballagtam az utolsó kocsink nyomában. Kiszáradt a szánk, letértünk az útról a patakhoz, hogy szomjunkat oltsuk, de mire újra felkapaszkodtunk, Korevanov kocsijai már nem látszottak sehol.

Elhatároztuk, hogy visszatérünk Moszkvába.

Éjszaka. A ház üres. A város halott. Csak nagy ritkán hallatszik patadobogás. A francia járőrök róják az utcákat.

Szeptemberben hosszúak az éjszakák, most azonban igen korán kel fel a hajnal a város fölött. Világosodik az utcán. A baljós vörös hajnal nem sokkal éjfél után borul Moszkva fölé.

A császár felriad, és nem hisz a szemének. A palota ablakain túl, a Kreml csipkés falán túl, forró, bíborszínű nappal lángol.

- Mi az? - kérdi Napóleon. - Már hajnalodik?

- Nem, felség - válaszolják -, tűz van. Moszkva lángokban áll.

Napóleon az ablakhoz lép. Izzó szélvihar dúl a város fölött, összehasonlíthatatlanul szörnyűségesebb, mint Egyiptom forró homokja, ádázabb, mint az Alpok lavinája. Szikrafelhők kavarognak... Perzselő förgeteg tombol az ablakokon túl, a szél hatalmas léghuzatja szítja a tűzvészt. Vérszínű füstoszlopok támasztják a vörösre izzott eget.

A zord császár szótlanul áll az ablaknál.

- Barbárok! - mondja halkan. - Micsoda bősz eltökéltség! Maguk gyújtották fel. Miféle emberek! Vandálok.

- Ég! - kiáltja Sztyepan, és felébredek.

A szobában nappali világosság van. Vészjósló vörös fény tör be az ablakokon.

- Hol ég? - kérdezem.

- Mindenütt ég - suttogja Sztyepan, és hallgatózik.

Súlyos dörömbölés hangja száll az üres házban. A külső ajtót döngeti valaki. Sztyepan, úgy, ahogy volt, mezítláb, csizmát sem húzva az ajtóhoz rohan, és az egész ház egyszerre megtelik rekedt, részeg katonahangokkal, nehéz dobogással, széttört edények csörömpölésével.

- Mit műveltek, francia urak, nem féltek Istentől?! Hiszen az úr tőlünk kéri számon! Nekünk kell felelni érte...

Egy magas medvebőr-kucsmát viselő, vállas, fekete bajuszos katona félrelöki Sztyepant. De Sztyepan nemhiába áll a legerősebb ember hírében minálunk Korevanovkában. Nekilendül, és a francia a szemközti falhoz vágódik.

- Ó, te ördög! - rikoltja az. - Tatár, kozák... Fogjátok meg, fiúk! Gyújtogató!

A katonák összekötözik Sztyepan kezét.

- Gyújtogatót fogtunk! - kiáltják. - A császár megparancsolta, hogy ki kell irtani őket!

Az utcára vonszolják Sztyepant.

Én rémületemben arccal a földre vágódom. Hallom, amint ordítoznak a katonák, akik elfogták Sztyepant:

- Bitangok... Meg akarnak sütni bennünket bűzös Moszkvájukban! De mi sütjük meg nyárson őkelmét!

Ekkor lehull rólam a dermedtség. Kirohanok az utcára, s megragadom a magas katona lábát, aki elsőnek ütötte meg Sztyepant.

- Ö nem gyújtogató! - kiáltom. - Non! Non! Ez a mi

Sztyepanunk, notre Stéphane. Kovács a mestersége. Katona úr, monsieur katona, katona uraság!...

Egy kéz elráncigál, s én vad dühömben teljes erőmből beleharapok. Súlyos ütés dönt a földre. Sortüzet hallok, csilingelve törik pozdorjává az ablaküveg, hull a vakolat a falról. S nekem úgy rémlik, hogy az egész fal lassan süllyed. De csak Sztyepan csúszik le lassan, ügyetlenül megroggyanó lábbal, s kifordított tenyere és háta végigsiklik a falon.

- Mi történik itt? - csendül mögöttem egy kemény hang.

A katonák vigyázzba vágják magukat.

- Agyonlőttünk egy gyújtogatót, kapitány úr - mondja az egyik katona bizonytalanul köhintve, de igyekszik hetykén viselkedni.

- És ez a kislány kicsoda? - kérdezi a kapitány.

- Veszett fruska, kapitány úr: összeharapta Michaud őrmestert. ő is gyújtogató.

Hegyes szurony lendül fölém: a tűzvész pírjától vagy talán vértől vörösük.

- Szégyelljetek magatokat, fiúk... Franciák vagytok. A császár nem harcol fruskák ellen - mondja megvetéssel a tiszt. - Vezessétek el, a hadbíróság majd elbeszélget vele.

Pince. Hideg, síkos falak. A nedves padlón egymás hegyén-hátán fekszenek inasok, mázolok, szabók, akad egy sekrestyés is meg néhány cseléd - valamennyien „gyújtogatok". Én a sarokba húzódva, rothadt szalmán gunnyasztok. A rácson túl a vörös ég egy darabkája látszik. Odafönt vas csörömpöl, nyílik az ajtó. Az a tiszt jön le a pincébe, aki letartóztatott; előre hajol és körülnéz. Ekkor észrevesz engem:

- Lódulj, utánam! Hamar! A császár látni óhajtja a veszett fruskát.

Hatalmas lépcső. Egy forduló. Második. Harmadik. Megyek felfelé a lépcsőn, és nagyon kicsinynek és szerencsétlennek érzem magam. Az iménti tiszt kísér. Megállunk egy nehéz, rézpántos ajtó előtt. Kétoldalt egy-egy vörös plasztronos, fehér mellényes óriás silbakol; magas medvebőrkucsmájuk eleje csupa arany, tetejükön tollforgó. A tiszt kinyitja a nagy terem ajtaját. Végigmegyünk a síkos, csillogó padlón, belépünk a második terembe, majd a harmadikba. Az utolsó ajtó. A tiszt kiegyenesedik, megigazítja zubbonya ujját, majd csendesen kinyitja kissé az ajtót... Egy perc múlva reszketve, piszkosan ott állok egy nagy asztal előtt. Az asztalon egy halom irat, súlyos, sokágú gyertyatartók. A szoba ablakai szorosan lefüggönyözve, hogy ne hatoljanak be a riasztó tűzvész vérvörös visszfényei. A karos gyertyatartók fölött repdeső láng akadályoz abban, hogy szemügyre vegyem, ki ül az asztal túlsó oldalán.

- Felség - szól a tiszt s kihúzza magát itt az a gyújtogató leány, akiről jelentést tettünk önnek.

- Hívja a tolmácsot - hallom a hangot az asztal mögül.

A nagy térkép, amely eltakarta előlem az asztalnál ülő férfit, lassan leereszkedik; fehér mellény ötlik elém, dús vállbojt az egyenes, kissé felhúzott vállon, kemény áll, éles rajzú száj, merőn néző szempár, és homlokba lógó fekete hajtincs. A császár nehézkesen felemelkedik, s odajön hozzám.

- Micsoda elszántság! Micsoda nép?! Még a gyermekek is... Kérdezze meg - parancsolja a nesztelenül belépő tolmácsnak -, kérdezze meg, ki tanította ki a gyújtogatásra.

- Én egyáltalán nem gyújtogattam! - kiáltom. - ők rontottak miránk.

- Beszél franciául! - mondja Napóleon álmélkodva. - Ki vagy te?

És én reszketve dadogok, belegabalyodom a szavakba, igyekszem emlékezetembe idézni mindazt, amire a mérges madám oktatott a birtokon, s elmondom, hogy a Korevanov uraságok jobbágylánya vagyok, színházban játszottam, és franciára tanítottak, hogy az uraság elmenekült, mi azonban lemaradtunk; a katonák meg kifosztották a házat, Sztyepan pedig védeni próbálta az uraság vagyonát, s megölték.

- Rabok és barbárok - mondja a császár komoran, és a talpnyaló tolmács sebesen jegyzi noteszába őfelségének legújabb kinyilatkoztatását. - Rabok és barbárok! Ma még oltalmazza urának házát, hogy holnap felperzselje. Vad

népség! Kíméletlen, irgalmatlan hatalom - ez kell itt... Mit beszél rólam a népetek - a parasztok? - kérdezi hirtelen tőlem.

- Nálunk az udvarban azt beszélték, hogy maga... dühös paraszt.

- Ó, ez pompás - dühös paraszt!

A császár kinyújtja párnás kezét, hirtelen megfogja arcomat, és megveregeti.

- Egyetlen tollvonással - mondja elgondolkodva, miközben fel-alá jár, s két ujjával felveszi az asztalon ágaskodó nagy lúdtollat egyetlen tollvonással feloszlathatnám a ti cárotok egész hadseregét. Elegendő volna, ha rendeletét hoznék a parasztjaitok felszabadításáról. Egyetlen katonája se maradna Sándornak. De én magam is uralkodó vagyok. Nem lázíthatom a csőcseléket egy másik uralkodó ellen, még ha az ellenségem is. Nem, soha! Túlságosan nagy vérontás lenne. Ti barbárok és rabok vagytok.

S a császár gondolataiba mélyed, de előbb a szeme sarkából odales, vajon feljegyezte-e szavait a tolmács, vajon minden jelenlevő hallotta-e.

Ez nem nekem szól, hanem a történelemnek (így magyarázta Raszscsepej a próbán ezt a jelenetet).

- Hívjátok a színészeket - mondja azután a császár és a belépő, tisztelettel teljesen meggörnyedő emberekhez fordul, akik dús mellfodrot, frakkot, csatos cipőt viselnek: - Uraim, ez érdekli önöket, mint művészeket. Ez egy kis komédiáslány és énekesnő, úgynevezett jobbágy-színésznő. Szórakoztató találkozás a moszkvai Kremlben a Comédie Francaise művészei számára, nemde? Talán megkérjük, adjon elő valamit nekünk? Az orosz dalok nagyon szépek, azt hallottam.

Hirtelen szörnyű düh és elkeseredés vesz erőt rajtam. Arccal a földre vetem magam, öklömmel csapkodom a

parkettát, s görcsösen rázom a fejem, úgyhogy hajfürtjeim szanaszét röpdösnek, és úgy kiáltom:

- Nem játszom nektek, nem én! Meg is ölhettek! Miért tettétek ezt Sztyepannal?...

A tiszt, aki idekísért, felránt a padlóról, és kegyetlenül megráz.

- Énekelj! - súgja, a foga közt sziszegve. - Megőrültél... Veszett fruska!

És én pózba vágom magam, ahogyan a színházban tanították, és éneklek. Dalt éneklek a pásztorlánykáról, s a gaz korzikairól, a földközi-tengeri haramiáról:

Te korzikai gaz lator
Nem retteg tőled a spanyol.

A tiszt hangosan köhint a hátam mögött. A Comédie Francaise színész urai nagy zavarban vannak.

- Ki tanított téged erre a badarságra? - kérdi a császár, homlokát ráncolva.

- Az uraságunk.

- Mihelyt elém kerül a te uraságod, agyonlövetem, amiért a más dolgába ártja magát: ilyen sületlen verseket költ.

Ebben a pillanatban azonban két fényes öltözetű, aranytól csillogó tábornok ront be a dolgozószobába (mint a forgatókönyvben áll, az egyik Eugen, Itália alkirálya, a másik Berthier marsall). Beszaladnak, és térdre borulnak a császár előtt.

- Ég a Kreml! - kiáltják. - Felség, könyörgiink önnek, hagyja el a Kremlt... Késő lesz...

Napóleon az ablakhoz lép, elrántja a súlyos függönyt. Bíborszín ömlik el a szobán. A Kreml egyik tornya ég.

A marsallok a tűztenger kellős közepén, lángoló utcákon vezetik a császárt. Égő gerendák omlanak le, szikrák ka-

varognak a gyalogszerrel igyekvők háromszögletű kalapjai fölött, izzó zsarátnok perdül a lábuk elé. A hulló parázstól tüzet fog a császár szárnyas kabátja, a marsallok kezükkel oltják el. A hódító lihegve, köpenyével takarva arcát a hőség elől, vergődik át a pusztuló, de le nem igázott városon keresztül.

A tiszt, aki letartóztatott, a fölöttünk röpködő szikrákat hessegeti, s így szól hozzám halkan:

- Fuss! Szerencséd, ha kivergődsz innen, ebből a pokolból... Te vakmerő, veszett fruska!

Gúnyosan elmosolyodik, és otthagy az égő romok között.

A füst marja a szememet, arcomon majd megreped a bőr a hőségtől. De futok, amennyire erőmből telik, kezemmel oltom magamon az izzó szoknyát... Hiszen valahol csak vége kell, hogy legyen ennek a lángtengernek, valahol csak van kék ég, melyet nem takar korom, és olyan levegő, amelyet be lehet lélegzeni!

Eközben Kutuzov, aki az orosz hadsereget Krasznaja Pahrán át kivezette a régi kalugai útra, megpihent egy faluban. Nehéz ősz fejét lecsüggesztve üldögél, és lassan, hangosan kortyolva, szürcsöli a teát. A parasztok köréje sereglenek, és búsan mutatnak arra a pirosságra, amely Moszkva irányában az ég felét elborítja:

- Ég az egész, a mi drága anyácskánk!...

Az öreg tábornagy felsóhajt, és sapkájára üt:

- Kár... Igazán kár. De várjatok csak, betöröm a fejét őkelmének!

Ekként írom le a vázlatot füzetemben Raszscsepej szavai nyomán — igyekezve mindent megjegyezni -, néha pedig tollbamondása alapján *A dühös paraszt* című filmet.

TIZEDIK FEJEZET

Usztya partizánlány sorsa

- Újra, azt a fűzfánfütyülőjét!...

Kialszik a jupiterlámpák fénye, a színészek engedelmesen visszatérnek helyükre.

Tizennyolcadszor próbáljuk azt a jelenetet, amikor én az orosz hadak táborába kerülök. Sehogy sem tudok megbirkózni vele.

- Mi lelte? Mindent elfelejtett! Mit mondtam, hogyan kell felfogni ezt a jelenetet? Hiszen maga már nem az az Usztyinyka, aki dalocskákat énekel a házi színházban. Maga felcseperedett, sok bánatot élt át, csőstül szakadt magára a baj. Kevesebb kényeskedést, több bátorságot. Még egyszer!

De az a bökkenő, hogy a jobbágyszínház-jelenetet csak holnap fogják felvenni - késnek a díszletek -, és én csak holnap tudok igazán képet alkotni arról, hogy milyen voltam Moszkvába menekülésem előtt. Mindez nagyon zavar, és néha kishíján elbőgöm magam - olyan gyámoltalanul, egészen kótyagosan és teljesen értetlenül viselkedem a felvételen. Raszscsepej azonban türelmesen dolgozik velem, otthon egymás után vesszük át a jeleneteket, és egy külön füzetben „Usztya naplója”-t kell vezetnem. Ez a napló abban különbözik a közönséges naplóktól, hogy bejegyzései nem az elmúlt, hanem a következő napról szólnak. A fel-

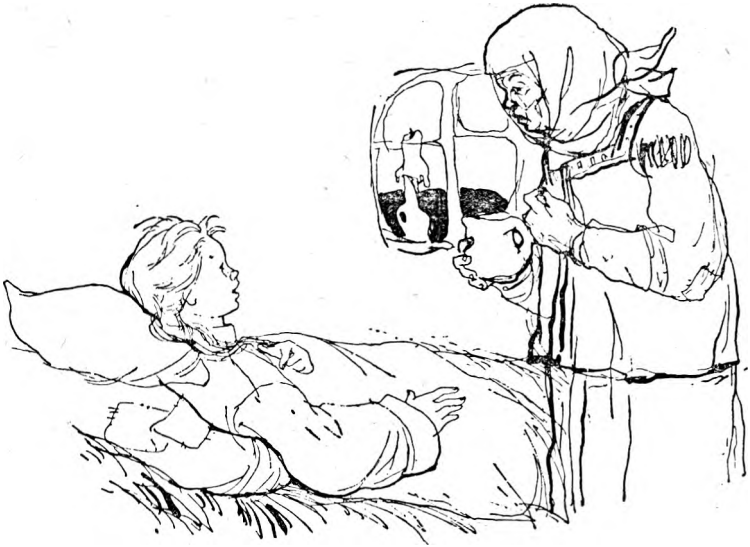

vétel előtti napon részletesen leírom a füzetbe mindazt, aminek másnap Usztya életében történnie kell, s odaírom a dátumot: „1812. szeptember 25. ”

Íme, ez a nap így fest:

„Felnyitom a szemem, és nem tudok rájönni, hol vagyok.

Ismeretlen, szegényes kamra. Nem merek az ablakra pillantani. Hacsak arra gondolok, hogy megint a szörnyű, bíborvörös eget fogom látni, máris reszketés fog el. De mégis oda kell néznem. Rászánom magam, kinyújtom a nyakam, amennyire tudom, és kipillantok az ablakocskán. Ólomszürke őszi ég tekint be az ablakon, de az esőfelhők között egy egészen kicsiny derűs folt látszik, és ott kék az ég, fényes és tiszta. Tehát megint van kék égbolt a világon!

Nagyon gyenge vagyok. Nagy nehezen felemelem a fejem, körülnézek. Bő férfiing van rajtam, ujja felgyűrve.

- Feküdj, feküdj, ne mocorogj - szól valaki, és egy kicsiny, takaros öregasszonyt látok.

- Hol vagyok, nagyanyó?

- Nálam. Itt vagy. Az én Petruha fiam húzott ki a láng közül. Már a rongyaid is tüzet fogtak. Feküdj.

- Nagyanyó - mondom -, én magánál Napóleonnál voltam.

- Napóleonnál?... Feküdj csak, feküdj, úgy látszik, mcgháborodtál.

„Körülbelül egy hónap múlva" - ez a felirat lesz a filmvásznon, s ezt jegyeztem be én is „Usztya naplójá"-ba, mielőtt beszámoltam az október 19-i napról.

„Súlyos, fülsiketítő robbanások reszkettetik meg Moszkvát. Az anyóka keresztet vet. Én pedig, mivel már összeszedtem magam e jó emberek házában, kiszaladok az utcára, hogy megtudjam, merre dörög és pufog annyira.

- A franciák felrobbantják a Kremlt! - mondják a menekülők.

S megint szörnyű erejű ütés zúdul a városra, mintha az égből szakadna rá, valóságos forgószél rázza meg az ajtókat, az ablaküvegek kihullanak a keretből. Bennem azonban felülkerekedik a kíváncsiság. Felmászom egy magas nyírfára, és innen - mivel a menedéket adó anyóka domboldalban lakik - a magas nyírfa csúcsáról látni, hogy a francia hadsereg a kalugai úton kivonul Moszkvából.

Este pedig ismét patadobogást hallok, s kikémlelek a kerítés mögül. Kozákcsapat léptet lassacskán a város szélén: elöl fiatal tiszt lovagol. Kifutok az utcára, és a lova elé ugrom.

- Tiszt úr!... A franciák elszeleltek ma.

- Hová? - kérdi a tiszt, és gyanakvón néz körül.

- Nem tudom, hova, de egészen elmentek... Felrobbantottak ott valamit, aztán elhagyták Moszkvát.

A tiszt leveti sisakját, felemeli a kezét, és már keresztet akar vetni; keze azonban hirtelen megáll a levegőben, ujjai szétnyílnak - és megfenyeget:

- Igazat mondtál-e, te béka? Nosza, ülj csak ide fel, majd a végére járunk. Vigyázz, ha nem igaz, együtt ölnek meg bennünket.

A város kihalt utcáin, tűzpusztította negyedeken át vágtatunk. Körös-körül sehol egy lélek - se francia, se orosz. A Kremlhez érünk. A bennünket kísérő kozákok leszállnak a lóról, óvatosan kémlelnek ki a sarok mögül, az utcát figyelik.

Az utolsó francia szekérsor csörömpöl a távolban.

Nemsokára az orosz hadak szálláshelye felé száguldunk. Keresztben ülök a nyeregben, erősen kapaszkodom a ló sörényébe. Kicsiny csapatunk vágtában ront be a táborba. Mindenki elénk szalad, s a tiszt, aki engem hozott, letépi sapkáját, és sírva kiáltja, hogy meghallja az egész tábor:

- Napóleon elvonult! Moszkva szabad!...

Robaj, készülődés támad az orosz táborban. A tűznél egy göndör hajú huszár ül, kigombolt mentében: hosszú bajusza egyik ágát ujjára csavarta. Hallom öblös hangját:

Huszár testvérek, kardosok!
Csuhaj - az ördög bújt belém!
Ha tiveletek harcolok,
Nem félek ördögtől sem én!
Hej, ide azt a poharat,
A sorban hadd iszom tovább!
A csöbör tengerré dagad
S kupánvágjuk a franciát!

A dobpergés, lódobogás túlharsogja, én azonban már ráismertem erre a hangra. A tábortűzhöz futok.

- Gyenyisz Vasziljevics úr! - kiáltom. - Emlékszik rám, Korevanovkából?...

A huszár egy pillanatig szemügyre vesz:

- A, a szépséges pásztorlány! Tehát te hoztad a jó hírt Moszkvából?... Testvérek, kiáltsunk éljent a szépséges pásztorlány tiszteletére! ő az, az első fecske! Vivát!

Leültetnek a tűz mellé, az eldobált nyergek és lószerszám közé.

- Vivát! - harsogják a nagybajuszú katonák.

- Nos, Usztya - szól Davidov -, megverjük a te korzikaidat. Talán hallottál a partizánjaimról? Holnaptól szakállt növesztek, parasztköpenyt húzok, mellemre akasztom Csodatevő Nyikolaj ikonját - és Isten nevében dologhoz látok! Lecsapok a francia hátába.

- Gyenyisz Vasziljevics úr - szánom el magam hirtelen -, vegyen fel engem is a csapatába. Én már tűzben is voltam, és még az ő Napóleonuknak is megmondtam a magamét...

- Mit beszélsz, lelkccském! Nem lánynak való dolog ez, itt még a boszorkányok is keresztet vetnek, és az ördögök is tótágast állanak... Ugyan hol pöröltél te a nagy Napóleonnal?

Hahotáznak a huszárok:

- Haj, Usztyina, jaj de príma!

Raszscsepej így magyaráz a felvétel előtt:

„... Lassan kullog ki Oroszországból a francia sereg. Éhesen, rongyosan, félmeztelenül vánszorognak a franciák, németek, olaszok, hollandok, illírek, lengyelek. Viszály tépázza soraikat, félelem hasogatja osztagaikat, s csak az éhség kovácsolja össze most őket, rablásra. A korai tél utol-

éri a hadat. Hóba süppednek, és kimerülten rogynak le a pusztuló sereg katonái, és az elhajított zászlónyeleken a letörött császári sasok helyett varjúfalka ül, s károg. Körös-körül kozákok és partizánok portyáznak, elragadják a szekérkaravánokat, kaszabolják a hátramaradókat...

Én szakács vagyok csapatunknál, minden eshetőségre azonban kovás vadászpuskám is van, amely olyan hangosan durrog, hogy a partizánok „cárágyúnak" nevezték el. Egyébként senki sem nevet a fegyveremen: másoknak ilyen sincs, hanem puszta fejszével, vasvillával vagy vadászlándzsával indulnak harcba.

Egy ízben elszalasztottunk egy nagy francia szekérkaravánt. Pedig fontos iratokat vitt.

Éjszaka a tábortűznél Davidov egybehívja vándor-partizánjait. Szakállas vezérünkben rá sem ismerni a takaros huszárra.

- Fel kell deríteni, merre tart e szekérsor, hol áll meg éjszakára, milyen őrséget állítanak. Ki akar felderítésre indulni?

Elsőnek jelentkezem. Gyenyisz Vasziljevics nyájasan elutasít. Én azonban kérlelem... Vakmerő csínyt eszelek ki. Előző nap egy lemaradt osztaggal együtt egy kisdobost is foglyul ejtettünk. A legényke éppen olyan termetű, mint én És megszületett a döntés: én a kisdobos egyenruhájában a franciák táborhelyére megyek, kifürkészek mindent, amit kell, ha pedig elfognak, az se baj - azt mondom, hogy elmaradtam az osztagomtól. A dobos tábori táskája meg a száma is nálam van.

- Hát a regulát jól ismered-e? - kérdi Davidov.
- Van egy kis fogalmam róla. Jól megfigyeltem.
- Hát akkor: Vigyázz!

összevágom a sarkamat, kihúzom magam, és mozdulatlanná dermedek.

- A dobot pedig hasítsd fel - tanácsolja Davidov mert hátha arra kényszerítenek, hogy megpergesd.

Búcsúzóul keresztet vet rám, és szuszogva fordul el. Melegítőül lópokrócot borítok magamra, és be-besüppedve a hóba, igyekszem az erdőn át a szekérsorhoz. Egyszerre csak:

- Állj! Ki vagy?

Botladozva, az átlyuggatott dobot magam után vonszolva a hóban, az őrszemhez sietek, és franciául kiabálok:

- Az Istenért... végem van... segítsetek!

Néhány perc múlva a tábortűznél vagyok. Alaposan összefagytam az erdőben, és nem kell különösképpen igyekeznem, hogy megmutassam, mennyire boldog a kisdobos, hogy a tábortűz hívogató lángjára lelt.

Miután megmelegedtem, nekifogok a hazudozásnak: a kozákok szétverték osztagunkat, én pedig, Michel dobos, megmenekültem, és az erdőn keresztül egérutat nyertem. Kínálnak, etetnek, itatnak, én meg krákogva nyelem a torkot perzselő zamatos italt a felkínált tiszti kulacsból A tiszt, kiejtésemre fülelve, hirtelen megkérdi:

- Talán breton vagy?

Kuszán mormogok valamit, és félénken pillantgatok a körülöttem levőkre. De kinek juthat eszébe, hogy a 14. vadászezred francia dobosának egyenruhájában Usztya Birjukova, Korevanov uraság cselédlánya rejtőzhet? És hangosan vitatkoznak előttem arról, merre vegye útját az osztag a szekerekkel, hogy ne kerüljenek a partizánok keze közé, akiktől én megszöktem... Én pedig hallgatom, és igyekszem mindent megjegyezni.

Egyszerre csak egy nagyon ismerős hangot hallok... Hát igen: ez az a tiszt, aki elhárította a rám emelt szuronyt azon az éjszakán, mikor megölték Sztyepant. Ez az a tiszt, aki Napóleonhoz kísért. Szorosan beburkolózom a pokrócba, hátat fordítok a tűznek, és úgy teszek, mintha ülve szunyó-

kálnék. A tűz kihunyóban van, a katonák a szekerekhez ballagnak, én pedig, élve az alkalommal, hogy egyedül hagytak, lassan félre kúszom, majd felugrom, és az erdőn át a mieinkhez futok. Gyenyisz Vasziljevics Davidov erősen átölel, és háromszor megcsókol.

- Usztyinka... galambocskám... Egész Oroszország megismeri a nevedet... te vakmerő kölyök...

Csapatunk kétfelé oszlik. Mi, Davidovval, lesbe állunk, hogy elkapjuk a francia szekéroszlopot azon az útvonalon, amelyről a táborban beszéltek, és én kihallgattam. A csapat másik fele a franciák hátába kerül.

Reggel a szekérsor a miénk. Partizánjaink és kozákjaink pikával, fejszével, vadászlándzsával, vasvillával rontanak a franciákra, és hamarosan Davidov elé vezetik az én ismerős tisztemet.

- Jónapot, kapitány úr - mondom neki -, most maga is az én foglyom. A tiszt lassan rám emeli közömbös, fáradt tekintetét.

- O, mon Dieu! - mondja, rám ismerve. - A kis gyújtogató, a veszett fruska!

A franciákat kiűzték, s az orosz katonák Európát járják. Valahol messze, idegen földön, idegen mezőn verekszik most az én parancsnokom, Gyenyisz Vasziljevics, és saját szakállára - felettesei parancsát meg sem várva - külországi városokat foglal el.

Újra Korevanovóban vagyok, és újra allegóriát próbálunk, amelyet urunk a franciák kiűzése alkalmából írt.

Az uraság az első sorban ül, és tenyerével a karosszék karfáját csapkodva, veri az ütemet.

- Hogy lépsz, te bugris? - kiáltja. - Az istállóban a helyed!

Nyögve felkapaszkodik a színpadra, és úgy megcibálja a fülemet, hogy fáj.

- Ha az úr így... - fogok neki.
- Micsoda? Kiverem belőletek ezt a partizán-tempót!

Súlyos pofon csattan, és megsüketít.

Nem várom meg a próba végét, hanem kirohanok a birtok kapuján: meredek domboldalon futok, arccal belevetem magam a hideg, nedves fűbe, és ott fekszem, ujjaimat tarkómra kulcsolva. Nem törődöm semmivel: hadd hurcoljanak az istállóba, zárjanak tömlöcbe, peckeljék fel ágasfával a nyakamat... Fölöttem pedig, az égen - így tervezte Raszscsepej - lassan megjelennek a következő szavak: *„Parasztok, hűséges népünk: Isten jutalmazzon meg benneteket. ”*

Ez volt az egyetlen sor a Napóleont kiűző parasztokról I. Sándor cár legkegyesebb és nemes lelkű kiáltványában.

Így végződik majd a film.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A csillagok felé

Nyár végén Raszscsepej csoportja expedícióra indult: több jelenetet a Vjazma környéki erdőkben kellett felvenni. A kiszállás alkalmával kevesebbet dolgoztunk, mint otthon, mert a rossz idő miatt néhány napot kihagytunk. Ilyenkor összegyűltünk a paraszthházban, ahol Raszscsepej lakott, és véget nem érő mesélés kezdődött.

Alekszandr Dmitrijevics sok mindent tapasztalt életében. Beszélt nekünk a polgárháborúról, arról, hogyan harcolt Kotovszkij oldalán, miként rendezte az első előadást a vöröskatonáknak, mint játszotta élete első szerepét: egy kozák kapitányt... Csakhogy nem színpadon játszott, és az előadás két hétig tartott, főrendezője pedig maga Kotovszkij volt.

A históriát már sokan ismerték: Kotovszkij - hogy előcsalja Antonov bandáját a tambovi erdőségből - csapatának harcosait kozákoknak öltöztette, nadrágjukra széles vörös csíkot varratott, jómaga pedig kozák ezredessé változott. A cselfogás sikerült: a banda úgy határozott, hogy egyesül a „kozák ezreddel", és kijött az erdőségből. A kozákoknak öltözött Kotovszkij-katonák és Antonov emberei ugyanabban a faluban szálltak meg. Antonov és Kotovszkij egy nagy paraszthházban tanácskozásra ült össze, és - aho-

gyan megbeszélték - Kotovszkij pisztolylövéssel adott jelt a támadásra. A bandát megsemmisítették.

- Bizony, annyit mondok, ez igazi allegória volt, felvonulásokkal meg átváltoztatásokkal - mesélte Raszscsepej. - Én nemcsak a kozák kapitány szerepét játszottam benne, hanem még lámpaigazító is voltam. Mikor elkezdődött a lövöldözés, azon nyomban beledurrantottam a lámpába.

- De minek?

- Mi kívülről megtanultuk a tervünket, és behunyt szemmel is tudtuk, kire és hová lőjünk, ők meg nem tudtak eligazodni a sötétben...

Derűs, csillagos estéken a ház előtti földhányáson üldögéltünk, és Raszscsepej valóságos csillagászati előadásokat tartott. Régi szenvedélye volt ez, és mindenüvé magával vitte kicsiny, hordozható, összecsukható teleszkópját. Mikor először néztem a távcsövön keresztül a holdat, kissé megijedtem. Először láttam saját szememmel, hogy a hold gömb.

Nagyon félelmetes látvány volt ez a dudoros, dermedt világ, amely ott függött az üres, fekete égen. Annyira, hogy gyorsan megragadtam a mellettem álló Raszscsepej meleg kezét.

- Tudja - mondtam egyszer neki -, nekem maga az igazi távcső, Alekszandr Dmitrijevics. Becsületszavamra! Magán keresztül most minden a világon másképp fest előttem, és magamat is másként látom.

- No, és hogyan? Tetszik önmagának? - kérdezte Raszscsepej ravaszul hunyorítva.

- Még nem nagyon, de mégis...

- Pedig szóvirágokat és metaforákat már tudunk eregetni!

- Csak nevessen, nevessen... Akkor is ez az igazság!

Az esték egyre hosszabbodtak és hűvösebbek lettek. Augusztus vége felé jártunk. Gyakran hullottak csillagok. És egy este, egy meteor kihűlő nyomát nézegetve az égen, így szólt Raszcsepej:

- Most van éppen a csillaghullás ideje. Hamarosan a levelek is hulldogálni kezdenek... Maga pedig, kisasszony... - tréfásan bősz arcot vágott -, eleget bámult már az égre. Legfőbb ideje, hogy önmagával törődjön, és belenézzen a tankönyvébe is. Itt az idő, drága kis partizánlányom. Nyakunkon a szeptember. Később nem tudja pótolni.

Másnap pedig, mihelyt befejeztük a felvételeket, elvitt a helybeli iskola öreg tanárjához.

- Íme Nyikanor Nyikanorovics, elhoztam a keze alá. Ez az a makrancos lovacska, amelyről beszéltünk. Számtanból sántikál, de oroszból is félrerúg olykor. Hajlandó volna kissé ráncba szedni?

- Miért ne!... A legnagyobb örömmel - nevetett a kis öregember. - Ráncba szedjük, amennyire lehet. Ügy látszik, szilaj lovacska.

Így kezdtem tanulni Nyikanor Nyikanoroviccsal. Az öreg elégedett volt velem, agyondicsért Raszscsepej előtt, azt bizonygatta, hogy „egészen kiváló képességeim" vannak... Hát próbálja meg kiismerni magát valaki! Hiszen az iskolában ügyefogyottnak tartottak. Nem akartam csalódást okozni Raszscsepejnek, és elég szorgalmasan tanultam. Mostanában egyáltalán nem volt szabad időm. Még ahhoz sem jutottam, hogy válaszoljak Tata levelére, amelyet még augusztusban kaptam.

Szeptember végén értünk vissza Moszkvába. Vágyódtam már a város után, és örömmel sétáltam az utcákon, a füstölgő aszfaltüstök mellett, az aranyszínbe öltözött körutakon, ahol a rács mögött, a szüntelenül hunyorgó piros lám-

pácskák körül, a moszkvai ősz figyelmeztető jelei peregtek a villamosvágányokra: „Vigyázat! Lombhullás. ”

Otthon az egész szobát beharsogta a rádió, amelyet elutazásom előtt vettem ajándékba apának. Miután megcsókoltuk egymást, apa mindjárt közölte:

- Tegnapelőtt megemlített téged a rádió, Szimocska. A Komintern állomás. A szerepedről volt szó. Nos, persze Alekszandr Dmitrijevicsről is.

Két ujjal bajuszához nyúlt, előbb balra, aztán jobbra húzta száját, s közben lesimította ősz haját. Mindig így tett, amikor titokban örült valaminek.

Az iskolában tisztelettudó kíváncsisággal fogadtak.

- Á, megtért messzi vándorútjáról! - rikoltotta Romka.

Táta egy kissé ridegen üdvözölt - nekem úgy rémlctt.

- Miért nem válaszoltál a levelemre? - kérdezte.

Elmondtam neki milyen sokat kellett dolgoznom, egyetlen szabad percem sem maradt...

- Hát persze, ugyan miért is volna most idődd számomra? - Táta ajkát biggyesztette, és ki-be hajlítgatta a füzet sarkát. - Csakhogy ne gondold azt, kérlek, hogy Raszscsepej az egyetlen híresség a világon. Nélküled is megismerkedtem ám valakive-el!... Nem is sejted. Magával Szosnyikovval, a Nagy Színházból. Neki eggyel több érdemrendje van, mint a te Raszscsepejednek.

Kinyitotta a füzetet, mindkét tenyerével eltakart valamit, ravaszul körülnézett, és úgy mondta:

- Ide kukkants... Ide, a kezem alá.

Valami pelyhes farkincát pillantottam meg.

- Voltunk nála, hogy hangversenyre hívjuk, hát az előszobában ott lógott a bundája, én meg fogtam magam, és kitéptem ezt a szőrcsomót emlékül. Ugye, helyes?

- Szerintem ez a legnagyobb ostobaság - mondtam egészen őszintén, mivel nagyon rosszul esett, hogy Táta össze

meri hasonlítani az én Raszscsepejhez fűződő barátságomat a maga vihogó rajongásával; ilyesmi sok lánynál előfordul. - Micsoda kincs! Érdemes őrizni! - tettem hozzá keményen. - Még a sárcipőjét is elemelhetted volna az előszobából, emlékül.

- Na, Szimka, tudod, te igazán olyan vagy...
- Milyen?
- Megváltoztál, ennyi az egész.
- Milyen tekintetben változtam meg?
- Olyan tekintetben, ami nem illik hozzád...

Ekkor belépett a számtan tanár, és kénytelenek voltunk elhallgatni.

- Anton Petrovics! - felemeltem a kezemet.
- Á, Krupicina - mondta a tanár.
- Anton Petrovics, felelni szeretnék ma.
- Hogyhogy?
- Szeretném, ha felszólítana.

Az osztályban mindenki csodálkozva nézett rám.

- De hiszen maga majdnem egy hónapot veszített. Időt kell adni, hogy utolérje a többieket.
- De én már mindent átvettem, foglalkoztak velem... tudok felelni.
- Nem hiszek a fülemnek! - kiáltott fel a számtan tanár. - A szememnek akarok hinni. Fáradjon a táblához, fogja a krétát.

Kimentem a táblához, fogtam a krétát, diadalmas pillantást vetettem Romkára, és nyugodtan végignéztem az osztályon.

- Nos, teszem például - kezdte a számtan tanár -, adva van egy háromszög... és ismerjük...

Öt perc múlva a saját szemével győződhetett meg róla, hogy a füle nem csalt.

A szünetben átszaladtam a szemközti patikába, és a telefonautomatán felhívtam Raszscsepejt:

- Alekszandr Dmitrijevics, itt Szima beszél. Alekszandr Dmitrijevics, épp most kaptam „kitűnőt" számtanból.

- Ahá - csendült Raszscsepej hangja. - Az ám! Megy az, ha akarjuk. Aztán vigyázzon, hogy a jövőben is így legyen...

Egész hónapon át folytak a műtermi felvételek. Raszscsepej nem akarta megvárni a havat, s ezért az összes téli jelenetet is a stúdióban vették fel. Műhavon, papírmasé-fák között fényképezték a tábortűznél, a francia trén-

szekereknél játszódó jeleneteket. De az erdő olyan élethű volt, úgy csillogott a hó az ágakon, hogy nehezen lehetett elhinni: hát ez nem igazi erdő? Azután tömegjelenetek következtek, az én szereplésem nélkül: a szörnyű paraszthábORÚ epizódjai, amikor a felbőszült nép űzte, irtotta ellenségeit. Ezeket a részleteket Raszscsepej igen fontosnak tartotta, és amikor félénken kiböktem, hogy én miért nem szerepelek ezekben az epizódokban - Raszscsepej szigorúan rám nézett, s így szólt:

- A film címe, mellesleg szólva, *A dühös paraszt,* nem pedig „Usztya Birjukova". Érti?

Többet nem kérdezősködtem.

Egy hónap múlva pedig megkezdődött a hang felvétele és a film vágása. Raszscsepej bezárkózott dolgozószobájába. Naphosszat futkostak hozzá kottákkal, meg kerek bádogdobozokkal, amelyekben a film feltekercselt részletei voltak. Labardan az álmatlan éjszakáktól soványan, ollóját csattogtatva rohangált, majdnem leesett a lábáról. Raszscsepej végképp kiköltözött a gyárba. A dolgozószobájában aludt, az ételt is oda vitték neki. Csupán egyszer láttam, amikor a házi vetítőbe ment. Borostás és sápadt volt, a szeme vörös, fáradt. Szótlanul megszorította a kezemet, pislogott duzzadt szemhéjával és tovább ment. Körteesszencia szaga áradt belőle, amellyel a filmszalagot ragasztják, és dohányfüst.

Semmit sem mertem szólni, semmit sem kérdeztem. Ereztem, hogy most nem ér rá velem törődni.

Félóra múlva visszajött a vetítőből, Labardan és asszisztensei kerek dobozokat, tekercseket, szalagokat vittek utána Alekszandr Dmitrijevics ugyanolyan gondterhesnek látszott, de azért most egy kicsit vidámabb volt. Megállt előttem, és hirtelen, mintha csak most ismert volna meg, a kezét nyújtotta:

- Á, Szima! Szima - győzünk mi ma! Bizony rég nem láttam magát. Nos, hogy megy a számtan, az a fránya Pithagorasz-tétel? Mivel egyenlő az átfogó négyzete?

Meg sem várva válaszomat, megveregette vállamat, és szobájába indult. Nekem azonban sikerült utánakiáltanom:

- A befogók négyzetének összegével!...

A Puskin téri nagy szürke ház fölött esténként már peregtek a fényreklám szavai, és lánggal írták fel az égboltra: „Jön! *A dühös paraszt* - hatalmas történelmi hangosfilm, Alekszandr Raszscsepej kitüntetett filmrendező alkotása. Jön! " És egy ízben, mikor hazaértem, megvártam, amíg mindenki lefekszik, és önmagam előtt restelkedve, elővettem a híres lányok képgyűjteményét tartalmazó, féltve őrzött mappámat, lopva beletettem egy új kivágást az esti újságból. Ez állt rajta: „Szima Krupicina, a 637. iskola tanulója, Usztya Birjukova partizánlány alakítója, Raszscsepej *A dühös paraszt* című filmjében. "

Decemberben zártkörű bemutatót tartottak a filmgyárban: levetítették a már majdnem kész filmet. Egy kicsiny, alacsony teremben egybegyűltek a kis vászon előtt a gyár vezetői, a filmünkben szereplő művészek, és néhány újságíró. Irina Mihajlovna szerényen a sarokban foglalt helyet. Végre megjelent Raszscsepej. Sohasem láttam ilyen elegánsnak. Sötétkék ruhát viselt, és divatos zakójának széles hajtókáján két érdemrend díszelgett: a Lenin-rend és a Harci Vörös Zászlórend. Az elmaradhatatlan Pavlusa és Labardan kísérte, mint mindig.

A vászonnal szemközti falnál, a vetítőfülke két kis ablaka alatt, egy asztalka állt a hangkeverővel meg egy nagy bőrkarosszék.

Raszscsepej a vászon elé lépett, a közönség felé fordult,

szótlanul végigsétált a sorok előtt, majd hirtelen megrázta fejét, úgyhogy gyér ősz haja felszökött, és nem is simult le.

- Elvtársak - mondta halkan -, most bemutatjuk önöknek a filmünket. Előre kell bocsátanom, hogy egy részéi két tekercsről vetítjük és a hangot néhol még újra fel akarjuk venni. De általában képet alkothatnak róla.

Azt vártam, hogy ünnepi beszédet mond a film elkészülte alkalmából. De Raszscsepej a helyére ment, és megnyomta a gombot. A fal mögött felcsörömpölt a csengő.

A vetítőablak mögül a gépész tompa hangja hallatszott:

- Kezdhetjük, Alekszandr Dmitrijevics?
- Gyerünk, gyerünk - mondta Raszscsepej.

A fény kialudt. A kis asztalokon kigyúltak a sötét búrával ernyőzött lámpák. Láttam Raszscsepej alulról megvilágított állát, vastag ajkát, pisze orra széles cimpáit - a többi elmosódott a sötétségben.

A vásznon fcllobbant a szöveg:

A dühös paraszt. Forgatókönyvét írta és rendezte: Alekszandr Raszscsepej. Főszereplők:

Kutuzov táborszernagy - Sztyepnyickij, a Köztársaság érdemes művésze.

Napóleon, francia császár - Sergin-Sztahov, az OSZSZK népművésze.

Korevanov, földbirtokos - Petlin.

Usztya Birjukova, jobbágylány - Szima Krupicina...

Hangosan kalapálni kezdett a szívem: dobbanásai visszhangoztak fülemben, úgyhogy még a halk, de félelmetes zenét sem hallottam, amely már ömlött a vászon mögül. Feliratok peregtek, a tompa, távoli és dübörgő zene közelivé vált, annak a dalnak édes melódiája áradt, amelyet annyiszor kellett gyakorolnom a felvételek előtt. Hirtelen világosabb lett a teremben. A vásznon a Korevanovka-bir-

tokot pillantottam meg, amelyet már tavaly tavasz óta ismertem... És ott vagyok én magam is, ujjatlan parasztruhában, mezítláb, s az oszlopok mögé bújok...

Sehogy sem tetszettem magamnak. Nem ilyennek képzeltem Usztyát, és véleményem szerint én nem így járok, és nem így futok. Egyszerűen utáltam magamra nézni. Viszont a hangom váratlanul igen erős és tiszta volt. Nem is sejtettem, hogy ilyen szépen tudok énekelni. Általában minden egészen más volt, mint magamnak képzeltem. Sok minden, aminek látása előre örömmel töltött el, egyáltalán nem is szerepelt a filmen. Azok az epizódok, amelyek a felvételek során több napi munkánkba kerültek, itt csupán néhány percig tartottak. Azután egészen érthetetlen dolgok kezdődtek. Én például sohasem ugrottam le égő kerítésről a lángon át, a vásznon pedig világosan látszott, amint a tűzvész elől menekülve, hajmeresztő ugrást hajtok végre. Én soha életemben nem vágtattam ilyen őrülten rohanó lovon az erdőn át... Meg aztán az én Gitárom sohasem száguldott volna így. A vásznon pedig valósággal repültem, a lengő sörényre tapadtam, suhantak mellettünk a fák, lovam könnyedén szökellt patakokon és kis árkokon át...

Zavartan néztem a vászonra, s olykor Raszscsepejre pillantottam: semmit sem értettem.

Felgyűlt a fény, és valamennyien felugráltak, Raszscsepej köré sereglettek, és beszélni kezdtek. Ilyesmit hallottam:

- Alekszandr Dmitrijevics engedje meg, hogy gratulál-
- jak... Valóságos esemény!

- Raszscsepej elvtárs: megrendítő volt!...

Láttam, hogy sokan az orrukat fújják, a szemüket törülgetik. Mindenki nagyon izgatott volt: más rendezők ölelgették Raszscsepejt, a kezét rázták, Pricsalin a Raszscsepejt ostromló újságírók körül sürgölődött, és hadart:

- Most? Nahát! Nahát!... Remek?... Tüneményes,

Igazán tüneményes! Sikert sikerre halmoz, a legnagyobb siker!... - és széttárta a karját.

Raszscsepej szemét lesütve állt, mellénye kivágásába mosolygott, s hümmögött:

- Tetszik? Hm... Nagyon örvendek. Köszönöm, elvtársak, köszönöm... Nono, ez már túlzás... Hm! Irgumburgum! Pokolian örvendek!

Valaki szelíden átölelt hátulról. Megfordultam. Irina Mihajlovna állott mögöttem. Fölém hajolt, s láttam arcán a még le nem száradt könnyeket. És Irina Mihajlovna, a szigorú és szép Irina Mihajlovna, akitől titkon mindig féltem kissé, egyszerre csak hirtelen mozdulattal lehajolt, két forró tenyere közé szorította a halántékomat, és hevesen homlokon csókolt.

- Már megbocsássanak - hallottam Raszscsepej hangját -, ugyan miért dicsérnek folyton csak engem, a főhősnőről pedig megfeledkeznek? Itt van ő, a győztes Szima, Usztya partizánlány, a mi díszünk és büszkeségünk - a teremburáját!

Erre valamennyien körém sereglettek és gratulálni, magasztalni kezdtek: azt mondták, hogy „ilyen kicsi létemre máris... ", meg más effélét... Én azonban még mindig nem tudtam magamhoz térni, és amikor egy kissé lehiggadt a közönség, félrevontam Raszscsepejt, és halkan megkérdeztem:

- Alekszandr Dmitrijevics, hát hogy sikerülhetett ez? Hiszen én nem ugráltam tűzön át, meg aztán amikor lovon nyargalok... Vajon így volt?

Rég nem láttam, hogy Raszscsepej így kacagott volna.

- Kedves kicsikém, irgumburgum... Hát csak nem teszem ki magát ilyesminek? Dublőzt alkalmaztunk, tapasztalt cirkuszi műlovarnőt fényképeztünk, akit külön e célra választottunk ki... Ugrani pedig szintén egy híres akro-

batanő ugrott. Hát nem vette észre, hogy ez már nem maga? És nem is maga énekel. A színházból hívtunk valakit, hogy énekeljen maga helyett. Maga csak a száját tátogatja... A hal is tátogat - mégsem hallani, hogy dalolgat. Hát énekeltek maga helyett. De bizony ügyesen vették fel, ha maga sem vette észre. Pavlusa derék legény!

Nagyon elégedett volt, én azonban elbúsultam. Nagyon fájt, hogy az én Usztyámat, az én szeretett Usztyámat, akinek lénye olyan hosszú időre egybeforrott az enyémmel, néhol nem én alakítom, hanem valamilyen idegen színésznők. Nem én énekeltem, nem én ugrottam, és egy helyembe felfogadott cirkuszi műlovarnő vágtatott olyan pompásan a lovon. Elkeseredve mentem haza.

Elmúlt egy hét, és a Színház téren megjelent filmünk hatalmas reklámja. Ábrázatom ott függött a Nagy Színház előtti park fölött. A festő nem fukarkodott a szeplőkkel: mindegyik akkora volt, mint egy tányér. Ez is elkeserített egy kissé, mellette azonban nagyméretű jelenetek díszelegtek a filmből: én és Napóleon, Raszscsepej Davidov szerepében. Az arramenők megálltak, felvetették a fejüket, és megjegyezték: „Bizonyára érdekes, meg kell nézni. ” Otthon pedig Ljudmila - alighogy belépett, s miközben kendőjét oldozta le - elragadtatással mesélte:

- Ma, ahogy a csemegeüzletbe megyek, hát, képzeljétek, egyszerre csak látom: szemben a sarkon a mi Szimkánk neve függ, akkora betűkkel!...

A filmet egy vasárnapi napon mutatták be, Moszkva valamennyi belvárosi mozijában.

Raszscsepej egész köteg ingyenjegyet szerzett nekem, és én szétosztottam otthon a hozzátartozóim között, és az osztályban is megajándékoztam minden barátomat. Még Romka Kastannak is adtam két jegyet - hadd menjen el, nézze meg, és győződjön meg róla... Apám ezen a napon le-

mondott szolgálataimról, és borbélyhoz ment: felismerhetetlenül megváltozva tért vissza, mulatságos volt, és szinte megsoványodott. Anyám a legjobb ruháját vette fel, noha a moziban nem kellett levetni a felsőkabátot. Ljudmila és Hangvilla taxin jött értünk (ha kirúgunk a hámból, akkor amúgy igazában!), és elindultunk az „Élmunkás" filmszínházba.

A mozi körül nagy tömeg ácsorgott, fényárban úszva. Minden jegy elkelt. A bejárat fölött az égő Moszkva látképe függött, vörös villanylámpákkal ügyesen megvilágítva. A mozi nézőtere zsúfolásig tele volt, és helyünket - az erkély első sorában - már elfoglalták. A hangoló roppantul megsértődött.

- Maguk a más helyére telepedtek, polgártársak - szólt -, kérem, keljenek fel...

Az ott ülők jegyünkre pillantottak, felsóhajtottak, és nyomban felkeltek, átadták helyüket. Csak valamilyen pufók leányzó dörmögte, miután szándékosan meglökött:

- Ni csak, milyen nagyképűek! Nem kell elkésni! Mert még...

Tekintete rám esett, és elakadt a hangja. Valami nyilván meglepte az arcomon, mert hirtelen zavartan belenézett a képes műsorfüzetbe, amelyet a kezében tartott, és sugdosni kezdett a társainak: azok pedig hátranéztek, és sokáig, kíváncsian vizsgáltak engem.

De ekkor lassan kialudtak a csillárok, a sötétben gyengén felpiroslottak az ajtók fölötti jelzőtáblák, tejfehér fénysugár lövellt a vetítőkamrából. A nézőtéren hangosan, összevissza olvasni kezdték a szereplők nevét. A terem különböző zugából a magam nevét hallottam. Megkezdődött a film.

Spanyol pásztortáncot lejtettem, és francia dalocskát énekeltem. Hangosan, az egész termet betöltve csengett a da-

locska, amely oly ismerős volt nekem, és most minden jelenlevő megismerte. Az én jóságos Alekszandr Dmitrijevicsem huszármentében harsogott a vásznon, bajuszát pödörgette, és izzó szemével mérges pillantásokat lövellt a közönségre. Borogyino kusza füstje szállt. A nézők izgatott suttogása közepette ölték meg Sztyepant. Lángolt Moszkva. Maga Napóleon császár beszélgetett velem, mindenki hallatára. Ravaszul sandított a vászonról Kutuzov okos félszeme. A közönség hol némává dermedt, hol tapsolt, apám pedig kezét füléhez tapasztotta, féloldalt fordult a vászon felé, és suttogva kérdezősködött:

- Mit csinál most Szimocska?... Kivel beszél?... Miért tapsolnak?... És most hol van a mi Szimocskánk?...

Ott fekszem tarkómra kulcsolt kézzel, arccal a hideg, nedves, fűben. Mindennek vége. És felbukkannak fölöttem, a szürke égbolton, az utolsó felirat szavai: *„Parasztok, hűséges népünk, Isten jutalmazzon meg benneteket. ”*

Zokogó hang csendül lassan a vászon mögött, egyre vékonyabb s metszőbb lesz, és elhal. Vége. Kigyúl a fény, az emberek körülöttem zavartan dugdossák zsebkendőjüket, köhécselve elfordulnak. Apám mozdulatlanul ül, fejét lehorgasztja.

- Ha most azt mondanák nekem: „Akarsz látni és aztán meghalni? ” - bizony nem haboznék... Ha csak egyetlen estére ideadná valaki a szemét!

És ujjával végigsimít fekete szemüvegén. Anya és Ljudmila arca egészen duzzadt a sírástól, és kihevült az elragadtatástól.

- Szimocska, ó de jól játszottál, kedveském! - súgja Ljudmila.

- Órák hosszat elnéztem volna - mondja anya.

Várom, mit mond a hangoló, aki mindig szereti, ha övé

az utolsó szó. Ö azonban hallgat, hallgat most, és ez lep meg a legjobban.

A kijáratnál tömeg verődik körénk, és az a kövér kislány, akit elkergettünk a helyéről, ujjával rám bök, és hangosan mondja:

- Itt van Usztya!

- Engedelmet, nem maga szerepel a filmen? - kérdezgetnek.

- Ö az, ő maga - mondja helyettem anyám, és szerényen hozzáteszi:

- A lányom.

- Usztya, Usztya! - kiáltozzák a fiúk, s előrefurakodnak a könyökök alatt.

Odajön Táta és Romka, Kátya Vatocskina és Szonya Kruk.

Egy tagbaszakadt, komor külsejű ember közeledik felém, lassan szétválasztva a tömeget: s arra a mérges sofőrre ismerek benne, aki Raszscsepejhez vitt, az első próbára.

- No lám - mondja a fejét csóválva -, nemhiába vittelek akkor. Éppen kapóra jöttél nekik. Csuda izgalmas film!

Egyszerre csak, a lépcső mellett észreveszem Raszscsepejt: a tömeg egy oszlophoz szorította. Senki sem figyel rá, taszigálják, félre sodorják. És ő szelíden odább húzódik, hogy ne akadályozzon senkit, aki kedvére gyönyörködni akar bennem.

Érzem, hogy forró pír önti el arcomat.

- Alekszandr Dmitrijevics - kiáltom -, jöjjön ide! Alekszandr Dmitrijevics... Elvtársak, itt van maga Raszscsepej, aki Davidovot játssza!

- Hol, hol? - kérdezik tőlem a nézők, fejüket forgatva.

Raszscsepej azonban csak legyint felém, és nyomtalanul eltűrik az egyik ajtóban.

Bent a nézőtéren és még tucatnyi moszkvai nézőtéren meg Leningrádban, Kijevben, Minszkben is, már újra kialudt a fény, és újra táncol, énekel, sír, végveszélyben van, menekül, hőstetteket hajt végre, és arcra borul az én szeplőimet viselő kislány - az én Usztyám...

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Csillag vagy bolygó

- Nos hát kész - mondja másnap Raszscsepej, amikor elmegyek hozzá. - Kész. Most pihenek egy hónapig, kezeltetem magam egy kicsit, aztán ideje, hogy új munkához lássak. Már kieszeltem valamit, Szimocska.

Fel és alá jár a szobában, vékony haját borzolja, arcát ráncigálja, meg-megáll, s átnéz fölöttem.

- Ez a film egy igen egyszerű, egészen jelentéktelen szovjet emberről fog szólni. Ez is lesz a címe: *A hivatalnok.* De a lelke - bár mindenkié olyan volna! Látja ügyünk igazságát. Szerény mint ember, de büszke mint honpolgár. Magam fogom játszani...

Én pedig hallgatom, és szomorú vagyok, mert véget ért valami igen nagy dolog, és holnap már nem kell próbálnom, kínlódnom, Usztya Birjukova naplóját vezetnem, tűzperzselte szememet borogatnom az ágyban, lepotyognom a szelíd Gitár lovamról. Ez a rendkívüli idő véget ért. Nincs többé. Raszscsepej azonban már tudta mi bánt. Nagy szeme a szokott kék fényével egyenest az arcomba tűz.

- Ejnye, ejnye!... Ugyan miért eresztette búnak a fejét, irgumburgum? Várjon csak. Üljünk le, és beszélgessünk amúgy őszintén.

Széket tolt hozzám, oldalvást letelepedett rá, összekul-

csolt kezét a támlára tette, ráfektette az állát, és figyelmesen nézett rám.

- Nos, sajnál megválni Usztyától? hát nem... Usztyának magában kell maradnia. De ne állítsa meg, hanem űzze előre, tovább! Hiszen Usztya is messzire jutott volna, ha nem olyan átkozott az élet akkor. A maga sorsa pedig nem hasonlítható Usztyáéhoz. Lám, milyen korban élhetünk mi. Usztya irigyelné magát!... Csak haladjon bátran. A filmre egyelőre nem kell gondolnia. Tanulnia kell. Ne topogjon egyhelyben. Még viszi valamire az életben.

- De eljárhatok magához?

- Micsoda kérdés! Persze hogy járhat. Barátságunk a régi marad. „A közös emlékeket senki nem rabolja el mitőlünk" — így szól a nóta!

Valamennyi újság terjedelmes cikkeket közöl a filmünkről. Mind magasztalják a filmet, Raszscsepejt kiváló mesternek, ragyogó művésznek, nagyszerű tehetségnek nevezik... Engem is dicsérnek egyszerű, őszinte játékomért...

Amikor a bemutatóról hazaértem, szobánkban nagy virágcsokor várt Irina Mihajlovnától, egy kicsiny fényképezőgép - Raszscsepej ajándéka - meg egy album, amely a film valamennyi szereplőjének képét, és azoknak a jeleneteknek a megnagyított kockáit tartalmazta, ahol én játszottam. Az albumot Labardan és Pavlusa küldte nekem.

Az iskolában ezentúl egészen másként bántak velem.

Még Anton Petrovics, a számtan tanár is odajött a szünetben a padomhoz, és így szólt:

- Nos, Krupicina, láthatja, nem olyan szörnyű dolog ez a matematika, a maga képességeivel pedig nem eshet nehezére, hogy állandóan kitűnő előmenetelt tanúsítson... Egyébként tegnap moziban voltam. Mondja csak, nem tudja, hogy Raszscsepej nem rokona-e annak a Raszscsepej profesz-

szornak, aki a pétervári egyetemen adott elő? Bár azt, úgy rémlik, Raszscsepejkónak hívták...

A történelem órán a tanár így beszélt:

- Nos, ami Moszkva égését illeti a napóleoni időkben, ami után a város majdnem teljesen újjáépült - erről, véleményem szerint, egy és más érdekeset mondhat nekünk... - szünetet tartott, s rám nézett - Krupicina, aki többé-kevésbé szemtanúja volt az eseményeknek.

Az osztályban mindenki felém fordult, és kedvesen nevetett. Most már Romka Kastan is lecsillapodott, sőt, egyszer hallottam az utcán, amint ezt mondta egy másik iskolából való fiúnak:

- Nézd csak, amott a túlsó oldalon a szélső... Krupicina... Tudod, aki Usztya partizánlányt játszotta... Láttad *A dühös parasztot*? A mi osztályunkba jár.

Filmünk két hónapig ment egyfolytában.

Talán nem volt olyan ember Moszkvában, aki ne nézte volna meg. Megesett, hogy a villamoson valamilyen komoly külsejű bácsi sokáig meresztette rám a szemét, igyekezve visszaemlékezni valamire, s aztán - már az ajtónál -, hirtelen elszánta magát, odahajolt hozzám, és halkan megkérdezte:

- Bocsásson meg, kislány, nem maga játszott *A dühös parasztban*? Van egy ilyen film...

Azután a filmet levették a belvárosi filmszínházak műsoráról, és fokozatosan előbb a Bulvár-gyűrű, majd a Szadovaia körút mögé szorult, és végképp elhagyta Moszkvát: a Színház téren pedig már valamilyen új film reklámtáblái álltak. Az iskolában is lassanként elfelejtették, hogy én valamikor Usztya partizánlány voltam. Ismét kibékültem Tátával (már nem volt miért irigyelnie), de most főként Kátya Vatocskinával barátkoztam. Valamivel jobban

ment a tanulás, nem azért, mert most ezt különleges kötelességemnek tartottam, nem becsületből, hanem pusztán azért, mivel Alekszandr Dmitrijevics valamit felbolygatott bennem. Kiderült, hogy az életben sok igen érdekes dolog van, amiről nekem fogalmam sem volt. Sokat akartam tudni, tenni valamit. Ez volt a lényeg. A legfontosabb pedig talán az lehetett, hogy most már hittem magamban, s észrevettem, hogy én is érek valamit, és ugyanúgy megállhatom a helyem az életben, mint a többiek.

S ugyanakkor valami sértődött bánat született bennem. Ügy tetszett, életem legszebb szakasza múlt el, és soha többé nem tér vissza. Most megint a legmindennapibb iskolás lány vagyok, aki semmiben sem különbözik másoktól, ugyanolyan, mint mindenki az osztályunkban. A történteket pedig nem tudtam kitörülni az emlékezetemből, meg nem is lehetett elfelejteni. Raszscsepej túlságosan híres ember volt. Az újságok írtak róla. Szerepelt a rádióban. Képét láttam a folyóiratokban. A lapok megemlítették új terveit, új filmjét, amelybe belefogott - és bennem egyre nőtt a sérelem: lám, most már nincs rám szüksége, elutazott, és nem is gondol rám, bezzeg azelőtt, amikor a filmünket forgatta, hogy mondogatta: „Szimocska, Szimocska! ”

Voltak napjaim, amikor minden kiesett a kezemből. Nekiültem a leckének, de tanulás helyett kis Napóleon-alakokat, huszárcsákókat rajzolgattam a mindenesfüzetembe... Vagy hirtelen az jutott eszembe, hogy éppen most megy valahol a filmünk, a nézőtéren ott ülnek az emberek, nevetnek és izgulnak, vajon hogyan szabadul Usztya a francia szekérkaravánból, megtapsolják ravasz fortélyát, és senki, de senki sem törődik vele, hogy ugyanaz az Usztya most a példával bajlódik, és az átkozott x sehogyan sem jön ki; ha megpukkad, akkor sem... Egyik ilyen estén nem bírtam tovább, és elmentem Raszscsepejhez. Mikor becsengettem

az ismerős ajtón, kisvártatva Irina Mihajlovna hangja hallatszott odamentről:

- Ki az?... Ah, Szima! Jöjjön be. Vegye le a kabátját. De ne nézzen rám...

Beengedett, aztán elszaladt, puhán csoszogva papucsával: egy perc múlva bolyhos fürdőköpenybe burkolózva tért vissza. Fejére darázsfészkes törülköző volt csavarva, akár a turbán.

- Senki sincs itthon, egyedül vagyok, és épp a kádból jövök... Alekszandr Dmitrijevics a filmgyárban dolgozik. Mindennap késő éjszakáig. Nem megy a munka, meg az igazgatósággal is valami baja van... Könyörgök neki, legalább egy napot pihenjen. Tönkreteszi magát... De miért áll ott egyhelyben? Jöjjön be.

Tétován álldogáltam.

- Nem, dehogy... inkább elmegyek...

- Tehát velem nem óhajt barátkozni?

- Ugyan, Irina Mihajlovna! Csak... Nehogy azt gondolja... Csupán nemigen merek...

- Először, ideje már, hogy „merjen" - mondta mosolytalan arccal, mint mindig. - Másodszor, ne okoskodjon: menjen be, megteázunk, püspökkenyeret eszünk, leányzsúrt rendezünk.

A széles pamlagon ültünk, felhúzott lábbal, és teát ittunk, püspökkenyeret ettünk az alacsony asztalkáról; Irina Mihajlovna ledobta turbánját. Súlyos, nedves hajfonata a térdére omlott. És olyan fiatalnak, olyan egyszerűnek látszott most ez a hozzáférhetetlen, kissé mindig feszes Irina Mihajlovna, hogy hamarosan meghitt beszélgetésbe elegyedtünk.

És lassanként, ahogy szó szót követett - bevallottam a rajtam esett sérelmet.

- Igen, én aztán jól tudom, milyen nehéz ez, ó-ó, de ne-

héz! - felelte Irina Mihajlovna, és arca mind szaporábban remegett. - Hiszen én színésznő voltam, Szima, és állítólag jó színésznő.

- Tudom, Alekszandr Dmitrijevics elmondta nekem. De megtiltotta, hogy magával erről beszéljek...

- Hát akkor beszéljünk róla titokban. Nagyon jól megértem a maga helyzetét, Szima. Csak az a fontos, hogy önmagának ne tegyen engedményeket. Az embernek néha mérhetetlen erőfeszítésre van szüksége.

- De nekem nem sikerül semmi, de semmi, Irina Mihajlovna! Akármihez fogok, csak...

- De hát honnan tudja? Már sok mindenhez fogott?

- Nem, de biztosan szörnyű tehetségtelen vagyok... A filmen sikerült, de többé, úgy érzem, semmi sem sikerül az életemben. Ezt már megérzem.

- Ugyan miért mond ostobaságokat, Szima! Hiszen maga okos kislány.

- Nem tudok... nem tudok... nem tudok tanulni. Folyton csak gondolkozom és gondolkozom. Néha még a félelem is elfog, mert semmire se vagyok képes.

- Bizony Usztya partizánlány is valószínűleg félhetett egy kissé, amikor a jó meleg tábortűz mellől elindult a fekete erdőbe... És mégis elindult. Tudta, hogy így kell - és elindult. Én pedig úgy vélem, hogy Szima, az úttörő nem marad el Usztya, a partizánlány mögött. Ugye?

- Nem, Irina Mihajlovna... ha tudná... ha saját maga...

- Hiszen én is átéltem ugyanezt! - szakított félbe Irina Mihajlovna. - De nekem rosszabb volt, sokkal nehezebb! Hiszen maga csak véletlenül sodródott bele, és mi minden áll még maga előtt, de nekem ez volt mindenem! És ott kellett hagynom... Nem filmezhettem tovább. Látja ezt az ideges rángatózást?... Bármennyit is kezeltettem - nem

használt. Tehát új életet kellett kezdenem. Történelmet kezdtem tanulni, egészen belemerültem. Ismereteim pedig nagy hasznára voltak Alekszandr Dmitrijevicsnek. És látja, nincs semmi baj, boldogulok. Hát ezért mondom, és jogom van mondani: ez nehéz dolog, de leküzdhető.

Egy halom fényképet hozott. Voltak közöttük leánykori képek, amelyekről nyugodt, tágra nyitott szempár tekintett le rám; nagyított kockák azokból a filmekből, amelyekben szerepelt; a Raszscsepejjel való utazásain készült felvételek. Lám, itt egy óceánjáró gőzös fedélzetén vannak: mindketten fiatalok és elegánsak.

Itt meg Raszscsepej, mint fiatal egyetemi hallgató, emitt

pedig már katonai gimnasztyorka van rajta, vörös szalag és vállszíj. Sorra néztem a fényképeket. Láttam, amint gyérül a haja, amint sűrűsödnek az apró ráncok a szeme körül. Csak a tekintete nem változott, ugyanolyan tiszta és lángoló volt már a legelső képeken is!

Mikor elmentem, Irina Mihajlovna - már az ajtóban - búcsúzóul ismét jó tanáccsal látott el:

- Ne ragaszkodjék most ehhez, magának még nőnie kell, aztán majd elválik. Nem szabad, Szima kedves, nem szabad. Gondolja, kevés olyan szerencsétlen akad nálunk, aki isten tudja mit képzelt magáról, azután pedig egész életében hányódik, s irigyli a mások sikereit?...

Ez a beszélgetés igen erős hatással volt rám. Minduntalan eszembe jutott: lám, úgy üldögéltünk és beszélgettünk, mint két barátnő. Erőt vettem magamon, nekifogtam, hogy pótoljam az utolsó napok mulasztását az iskolában.

Így telt el egy hét, még egy. Ekkor azonban az utcán összeakadtam Pricsalinnal. Nyájasan üdvözölt:

- Á, nahát! A nagy Szerafima, a híres Raszscsepej-fióka... Miért feledkezett meg rólunk végképp?...

S jegyet adott a Filmpalotába. Ott találkoztam néhány filmgyári ismerősömmel, s meghívtak a másnapi bemutatóra.

És gyakori vendég lettem ott.

Egy este Raszscsepejjel találkoztam a filmpalotában: erősen megfogta a karom - szinte fájt félrevont, és igen mérgesen kérdezte:

- Maga mit lebzsel itt? Pavlusa mondta nekem, hogy mindennap itt látja magát. Hát ez meg miféle új divat?

Hallgattam, s igyekeztem kiszabadítani a karomat: rákvörösen, mélyen lehorgasztott fejjel álltam.

- És az iskolában, hogy megy a tanulás? Megy, ha viszik?

Mit felelhettem neki? Meséljem el, hogy tegnapelőtt a számtan tanár ismét elégségest adott? Szomorúan sóhajtott, s a fejét csóválta. Mondjam el, mennyire vágyódom ide, kiáltsam oda neki, hogy ő maga adta be nekem ezt az édes mérget, és bűvölt el a mozivászonnal, a felvevőgép berregésével, a jupiterlámpák fényével?

De nem szóltam semmit. Néhány nap múlva pedig behívót kaptam a filmgyárba, Pricsalinhoz. És Pricsalin közölte velem, hogy a kolhozélettel foglalkozó, vidám zenés vígjátékot fog rendezni, *Zene, tus!* címmel, s felajánlotta az egyik főszerepet.

- Nos, mit szól hozzá? Nálam fejlődhet aztán kedvére - mondta nekem. - Raszscsepej, nem akarok rosszat mondani róla, de elnyomja a tehetséget, mellette nem lehet kirúgni a hámból... Énnálam nagyobb szabadságot kap, leveti a bilincseket. Magának is érdekes lesz újra filmezni, egy egészen más, igen klassz szerepben. Olyan filmet csinálunk - mint a cukor! - és cuppantott zsíros ajkával. - Ugyan micsoda dolog ez - sikere volt, és nem használja ki! A közönség szereti magát. Addig üsd a vasat, amíg meleg! Ismerem Raszscsepejt, ő nem sajnálja az embereket. Felvette - és alászolgája! Többé nem érdekli. Hát maga mit szól hozzá?

Azután Pricsalin valamilyen krémmel teli tégelyt nyújtott át nekem:

- Tessék, ezt vigye el. Legelőször is a szeplőit kell kiirtani. Én nem vagyok Raszscsepej, nekem más elveim vannak. A szeplőknek búcsút kell mondania. Nos, üdvözletem!

Négy napig ismét magamon kívül voltam az örömtől. Hurrá, megint filmezni fogok! Az ötödik napon azonban Raszscsepej jel találkoztam a filmgyár folyosóján, és ő behívott a dolgozószobájába:

- Mi az, Szima, Pricsalin filmezni hívja? Maga termé-

szetesen úgy tesz, ahogy akar, nem kell rám hallgatnia, de én ezt a Pricsalint, ezt a vásári pojácát, már rég kidobtam volna a gyárból. Nem szabad, Szimocska, ez nem magának való, és semmi jó sem lesz belőle, Szimocska. Bitang, alattomos fráter ez, és amellett üres fejű - hát nem látja? Az ilyeneknek tapadós és hideg a kezük. Amikor az aktatáskához nyúlnak, még az aktatáska is libabőrös lesz. A művészetben könyörtelenül irtani kell őket. Ezek csak másolnak. Nincs egy önálló szavuk, gondolatuk, érzésük!

- Alekszandr Dmitrijevics - ellenkeztem félénken nem bírom, nagyon szeretnék filmezni. Úgyis mindegy... Az iskolában is elhanyagoltam a tanulást.

Raszscsepej elkomorult:

- Szimocska, én tudom, hogy elsőnek én zökkentettem ki magát a mindennapos kerékvágásból. Különben maga csak tanult, tanult volna. Mi azonban nagy művet alkottunk. Micsoda filmet ajándékoztunk a népünknek! Hiszen az egész ország nézi. Ez pedig vacakot sóz rájuk.

Hallgattam.

- Ne kezdjen vele, Szimocska. Egyszer filmezett - és máris filmcsillagnak tartja magát. Beszéljünk őszintén. Maga már nagy lány. Hát miféle csillag maga? Legjobb esetben bolygó. Emlékszik, amikor a vidéki felvételeink alkalmával előadásokat tartottam maguknak? A bolygó saját maga nem ragyog, de ha megfelelő rendszerbe kerül — felcsillan, és szép, egyenletes, becsületes fénnyel ég. Most azonban tanulnia kell, saját kezével kikaparnia a forró parazsat - hogy azután melengesse, és beragyogja azt az ügyet, amelyet nem a véletlen szült, hanem a legfontosabb lesz a maga életében. Érti ezt?

Sírva fakadtam.

- Alekszandr Dmitrijevics, maga természetesen meg fog haragudni, csakhogy én úgyis... Úgyis filmezni fogok. Hi-

szen maga tanított arra, hogy mindent fel kell áldozni, ha valaki szereti a művészetet.

- Ugyan - kiáltott fel Raszscsepej, aki végképp kijött a sodrából. - Hogy valaki mindent feláldozzon, ehhez az kell, hogy legyen már valamije, előbb meg kell érnie... Például, amikor a nő anyaságra készül, akkor minden erejét, minden életenergiáját a gyermekére áldozza. De a szervezetének érettnek, teljesen érettnek kell lennie, másként betegség, nyavalya, vérszegénység a vége.

Hallgattam.

TIZENHARMADIK FEJEZET

Elárulom Raszscsepejt

De a számat mégse tudtam tartani. Megjegyeztem minden szót, amelyet Raszscsepej mondott nekem, s homályosan éreztem, hogy Alekszandr Dmitrijevicsnek igaza volt, amikor lebeszélt: de annyira szerettem volna filmezni, hogy önkéntelenül keresni kezdtem azt az embert, aki helyeselné kívánságomat, s megcáfolná Raszscsepej súlyos és nyomós érveit. Barátnőimet nem akartam beleavatni gondjaimba, anya pedig aligha értene meg. Apának mondjam el? ö biztos Raszscsepej pártjára állana, akit ismeretlenül igen tisztelt, és nagy embernek tartott. Lelkem legmélyén pedig még nehezteltem is Raszscsepejre: „Ö maga nem filmezik velem, de azért másoknak se akar odaadni? ”

Ezen a télen nagyon megnyúltam, egy csapásra elhagytam barátnőimet. Még Ljudmila is elismerte, hogy nagylány lettem, de egyszer hallottam, amikor a filmgyárban valaki a hátam mögött megjegyezte:

- Nahát, micsoda égimeszelő lett belőle! Csodálatos, hogy valamennyien milyen sablonosokká válnak. Raszscsepej még jókor játszatta el vele...

Eljátszatta... Hát engem már végképp eljátszattak?

És makacsul elhatároztam, hogy lesz, ami lesz, minden lebeszélés ellenére filmezni fogok! Már ezzel is elárultam a Raszscsepejjel való barátságomat. De még hitványabb

volt, hogy beszélgetésünket elmeséltem Pricsalinnak. Véletlenül történt: csak azt akartam mondani, hogy lebeszélnek, de aztán eljárt a szám - és mindent kitálaltam. Elbeszélésem hallatán Pricsalin egészen felvillanyozódott, fel-alá futkosott a szobában, cuppogott zsíros ajkaival, azt kiabálta, hogy Alekszandr Dmitrijevics viszályt szít a művészek körében, és ö véget vet Raszscsepej zsarnokságának. Nagyon undorító volt ezekben a percekben - de türtőztettem magam. Elhatároztam, hogy mindent elviselek: a művészet - mint Raszscsepej mondta - áldozatokat követel.

Ez alkalommal a hangoló ment el aláírni a Pricsalin filmjében vállalt szerepem szerződését. Pricsalin megígérte, hogy bejuttatja a filmgyár zenei részlegébe. A hangoló diadalittas hangulatban tért haza, és sokáig mesélte nekünk, hogyan puhította meg Pricsalint.

- Milyen kellemes tárgyalni ezzel az emberrel - szónokolt -, gyakorlati észjárású ember. Te csak ne szalaszd el ezt az alkalmat, Szimocska.

Raszscsepej azonban nem tartozott azok közé, akik könynyen meghátrálnak.. Egy szombat este éppen hogy befejeztük a konyhameszelést, én nekifogtam a padlósúroláshoz. A padlósúrolás eléggé unalmas dolog... Különösen amikor valaki már betéve ismer minden deszkát: lám, ezt csorbára égette a kályhából valamikor kihullott parázs, emitt kipotyogott a hézagokból a tömítés, most az a csík következik, amelyen foltot hagyott az egykor kiöntött tinta (mégsem gyalulták fel), mellette pedig az a deszka lesz, amelyen a nagy bütyök van, ami alá örökké bebújik mindenféle kóc... Tőlem telhetőleg változatossá tettem ezt a foglalatosságot.

Azelőtt, amikor kisebb voltam, padlósúrolás közben ugróiskolát játszottam önmagammal: hátrafelé haladva, de nem nézve oda, rá kellett lépnem az előre kigondolt deszkákra.

Néha azzal szórakoztam, hogy lehajolva a két lábam közt hátranéztem, és a szoba megfordult, s én azt képzeltem, hogy rettenthetetlen bátorsággal a mennyezeten mászom. Az is jó játék, hogy nagy lendülettel a padlóra csapom a rongyot, mire a kövér fejű vízsugarak szétfutnak minden irányban, aztán széthúzom a ronggyal - és mindegyik más-más irányba kanyarodik. Az sem volt rossz, amikor száraz szigetecskéket kerítettem körül, csatornákkal szabdaltam szét, árvizeket rendeztem... Arra már nem is emlékszem, hogy ez alkalommal milyen módszerrel súroltam a padlókat, de egyszerre csak Raszscsepej autójának dallamos kürtje harsant az ablak alatt. Nyomban megismertem, egy szempillantás alatt felegyenesedtem, kishíján feldöntöttem a vödröt, és dobogó szívvel, mozdulatlanná merevedtem... De Alekszandr Dmitrijevics már befordult a konyhába. Belépett, levette hosszú lebernyegű-fülvédős, prémes sapkáját, én pedig ott álltam előtte, mezítláb, vizesen, piszkos kötényben, csapzottan, kezemben a nehéz, ki nem facsart ronggyal, amelyből csurgott a lé a padlóra... Még kezet sem adhattam. Anyám sürögni-forogni kezdett, felkapott egy konyhazsámolyt, lefújta róla a port, és a vendég elé tette.

- Uram-Teremtőm, micsoda rendetlenség van nálunk, éppen takarításba fogtunk... Bocsánatot kérünk.

Raszscsepej nem vette le télikabátját, s lovaglóülésben letelepedett a székre. Én egy vállrándítással kisimítottam a homlokomból a szemembe csüngő hajamat, és szótlanul néztem Alekszandr Dmitrijevicsre: nem tudtam, mit mondjak, anyám pedig a szobába rohant; hallani lehetett, amint dübörögve tologatják a székeket. Raszscsepej szótlanul nézett rám. Kijött apám, messziről, hangosan köszönt, és Raszscsepej válasza hallatán már a hang irányába nyújtotta a kezét.

- Tessék, kérem, fáradjon be a szobába - sürgölődött anyám. - Szerafima, hagyd abba, majd aztán befejezed a súrolást.

Szerencsétlenségemre Ljudmila és Hangvilla éppen ott voltak nálunk. Raszscsepej összeismerkedett velük, letelepedett az asztalhoz, s lassan beszélni kezdett:

- Kérem... bocsássanak meg nekem, hogy hívatlanul beleártom magam a más dolgába. De láthatják, hogy áll a helyzet. A lányuk derék teremtés, és mi jó barátok vagyunk... Igaz, Szima?

Vidáman nézett rám, én rákvörös lettem, és szaporán bólogattam.

- Nagy segítségemre volt - folytatta Raszscsepej. - Láthatják, milyen filmet eszkábáltunk össze mi ketten. Híre bejárja a világot. Még most is kapunk róla leveleket, lelkendeznek. Egy szó, mint száz, nem vallottunk szégyent... De most Szimának nyugodtan tanulnia kell.

- De van-e tehetsége ehhez a dologhoz? — kérdezte óvatosan apám.

- Engedelmet, mi is a kereszt- és az apai neve - Andrej...

- Szemjonics - segítette ki anyám.

- Igen, Andrej Szemjonics, tehetséges kislány, bár, mi tűrés-tagadás, kissé lusta... De hát, tudja, úgy áll a dolog... - Raszscsepej tétovázott, rám pillantott. - Nekem van némi tapasztalatom e téren, nálam sikerült a dolga, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy már most kiforrott filmszínésznő. Sőt, szigorúan véve, nyomós okok nincsenek arra, hogy ezt a pályát válassza. Itt sok véletlen is közrejátszott, tudja: a meglepő hasonlóság, a hozzá igen közelálló szerep, a közös munkánk. Nagyszerű játék volt ez az ő számára. De láthatják, mekkora lajtorja lett! Most talán nem sikerülne. A megszokott kerékvágásból pedig kizökken.

Neki tanulnia kell, tanulni elsősorban, a többi majd később elválik. Talán filmezni is fog, bár az életben a filmen kívül is sok érdekes dolog akad.

- Alekszandr Dmitrijevics - szólalt meg hirtelen apám -, én ugyan nem látok, de tudom, mit jelent az igazi művészet... Ripacskodást semmiképp sem lehet tűrni.

- Úgy-úgy - örvendezett Raszscsepej -, éppen ripacskodásról van szó. Szimocskát most erre csábítják. Ezért jöttem el magukhoz, le akarom beszélni... Nem kell most ilyesmibe kezdeni, Szimocska.

Kínos csend támadt. A hangoló dobolni kezdett ujjaival az asztalon, és oldalra hajtotta fejét.

- Engedje meg, hogy szóljak, tisztelt Alekszandr Dmitrijevics.

- Tessék, nem vagyok elnök. Nem értekezlet ez, csupán meghitt, családi beszélgetés.

- Látja, Alekszandr Dmitrijevics - kezdte a hangoló, s a másik oldalra hajtotta fejét, és dobolt egy sort az asztal szélén -, nekem is van valami közöm ehhez a tárgyhoz. S én úgy vélem, hogy ha már tehetség van, és ilyen esély kínálkozott, akkor miért fordítson hátat a saját szerencséjének? Mi természetesen kisemberek vagyunk, meglehetősen szűkös körülmények között élünk, Szimocska pedig mégis már eléggé nagylány, és némi segítséget tudna nyújtani... Igen, igen, papa... Mit kopog az öklével az asztalon?!... Úgyhogy, szíves engedelmével, a jelen kérdésben képtelen vagyok teljesen egyetérteni önnel.

Látszott, hogy a hangoló iparkodik a legválasztékosabb kifejezéseket használni.

- Ahogy tetszik, ahogy tetszik - mondta Raszscsepej: hirtelen felállt, és nem nézett a hangolóra. - Én csupán tanácsot akartam adni önnek... Hanem, bocsássanak meg, most már mennem kell.

- Hová siet ennyire, nem teázna velünk? - ugrott fel anya.

Raszscsepej azonban megrázta a fejét, elbúcsúzott mindenkitől, és elment. Egy ideig mindnyájan hallgattunk.

- Nagy ember - mondta apa elgondolkozva -, és messzire lát.

- Nem vitatom, természetesen jelentős személyiség - egyezett bele sietve a hangoló. - Csakhogy a jelen fordulat tekintetében teljesen helytelen véleményt hangoztat. Minden embernek megvan a maga esélye az életben. Szimocskánál most bukkant fel. Ezt a dolgot nem szabad elszalasztani. Raszscsepej könnyen beszél, ő már elérte az életben, amit akart: van autója, lakása, kitüntetései...

Apa ellenkezni akart, a hangoló azonban félbeszakította, s intett nekünk, hogy hallgassunk:

- Én azt mondom, papa, hogy ha maga a saját szemével látta volna Szimocska játékát, akkor maga sem vitatkozna.

Apa pedig, mint mindig, valahányszor durván felhánytorgatta valaki a vakságát, nyomban egészen összecsuklott, s többé már nem vitázott.

Eközben híre járt a gyárban, hogy Raszscsepej nem boldogul az új filmmel. Igazgatónk, Bodrov, akivel Raszscsepej hosszú éveken át együtt dolgozott, vezető állásba került a Művészeti Főbizottságnál. Volt helyettese lett az ideiglenes igazgató, ő pedig - mint beszélték - Pricsalin barátja volt.

Raszscsepej, ha összetalálkoztunk, kurtán biccentett, és fájdalmasan mosolygott. Én nem mertem odamenni hozzá.

Pavlusa és Labardan pedig egyszerűen nem köszönt többé. Csudabogarak! Mintha valamilyen bűnt követtem volna el. Csak egyszer szólított meg Labardan: oldalt fordulva, utamat állta a folyosón, és végigmért:

- Te csitri, tudod-e, mit művelsz te?

Pavlusa azonban észrevett bennünket a folyosó túlsó végéből, és így kiáltott:

- Mit tárgyalsz vele? ő most a zene-kuss-hoz tartozik.

így nevezték ők azt a filmet, amelyben most szerepeltem.

Pricsalinnal sem ment simán a dolog. Egy kis kolhoz-konyhakertészlányt kellett játszanom, aki csodálatos sárgarépát termeszt a kolhoz veteményeskertjében, dicsőséget szerez a kolhoznak, és ugyanakkor zongorajátékával első lesz a műkedvelők versenyén. Az ország legkiválóbb tudósai, újságírók sereglenek össze, hogy megnézzék az én páratlan sárgarépámat. Ekkor a kolhozelnök beleszeret egy fiatal újságírónőbe. Közben azonban vendég álarcában két kártevő érkezik a kolhozba. Galád gyilkossági tervet forralnak az elnök ellen, de én kihallgatom beszélgetésüket, és az utolsó percben megmentem az elnököt. A kártevőket letartóztatják, én pedig az *Aida* című opera indulóját játszom a műkedvelő-esten. Az elnök magához öleli szerelmesét, és ezzel véget ér a film.

Látszólag minden rendben is volt.

Én tudtam, hogy vannak a világon kártevők, s a mi ifjú természetbúváraink valóban sosem látott zöldségféléket nevelnek, hallottam, milyen jól játszanak a gyermekzenészek. Mindez előfordult az életben. De valamiért igen sután ment a játék a filmben, amelyet Pricsalin készített; hangosan mondtam a szöveget, és nem hittem el, szerepet játszottam, és közben éreztem, hogy így nem tesznek az emberek. Véletlen véletlenre halmozódott, minden válogatás nélkül. Kiestem a szerep tónusából, és semmiképp sem jöttem rá, milyennek kell lennem ebben a filmben, mi bennem a lényeg, milyen a jellemem. Pricsalin pedig nem tudta megmagyarázni. Egyre gyakrabban ripakodott rám ingerülten.

- Micsoda értelmetlen vagy!... Hát nem tudod eltalálni a hangulatot? - kiabált velem a felvételeken. - Mi az, filmezel, vagy az utcán járkálsz? Játsszál, játsszál, gyúrd az alakot, formáld, formáld!

Mikor pedig egyszer kifogytam a béketűrésből, és félénken megemlítettem, hogy Raszscsepej egészen másként tanított szerepet alakítani: mindenekelőtt az epizód lényegét, alaphangulatát igyekezett megmagyarázni - Pricsalin szörnyen megsértődött:

- „Raszscsepej, Raszscsepej!" Mi köze ehhez Raszscsepejnek? Mit dörgölöd az orrom alá Raszscsepejt?

De ő maga is látta, hogy nem jutunk semmire. Amikor megtekintettük az elkészült részeket, rá sem tudtam nézni magamra: olyan suta, hamis, beszajkózott, olyan természetellenes volt mindaz, ami a vásznon történt. Egy esetlen, nyakigláb, buta liba sürgölődött ott, mesterkélt hangon beszélt, rángatta festett szemöldökét, meresztgette a szemét. S ez én voltam!

Az egyik vetítésen hirtelen ismerős hang harsant a sötétben, a sarokból:

- Mit művel maga ezzel a kislánnyal? Mivé változtatta ezt a kislányt?

Hogy azután mi történt, erre most is nehéz visszaemlékeznem. Kigyúltak a lámpák. Pricsalin mindkét tenyerével az asztalt csapkodva, nyálat fröcskölve, ordított, hogy rengett belé az egész házivetítő.

Berohant az új igazgató. Az ajtón bekandikáltak a filmgyári dolgozók. Engem kitessékeltek, én azonban megmakacsoltam magam.

- Nem megyek...

- Szima - mondta Raszscsepej igen halkan, de érthetően -, mennie kell...

Kiléptem a folyosóra. A házivetítő ajtaja becsukódott.

Mi történt ott, nem tudom. Előbb Raszscsepej és Pricsalin szópárbaja hallatszott, aztán puffant valami, mintha hirtelen félrelöktek volna egy széket.

És váratlanul nagy csend lett odabent. Valaki kiszaladt és nyitva hagyta maga mögött az ajtót. Benéztem, és észrevettem Raszscsepejt: halálsápadt volt, és ajkát görcsösen beharapva, lassan csúszott lefelé a fal mentén, szakasztott úgy, mint Sztyepan Gyerjabin a filmünkben. Még jókor betömtem a számat mindkét kezemmel, és fogaimat tenyerembe vájtam, nehogy kiáltásom felverje a folyosót. Labardan, félrelökött, berontott a vetítőbe, és felkapta Raszscsepejt. Valaki egy pohár vizet hozott, kiloccsantotta a padlóra, egy másik a telefonhoz futott. Engem félresodortak.

Kijött Pricsalin, sápadt volt, de aránylag nyugodt: megállt oldalt, s megvetően biggyesztette petyhüdt száját.

- Ilyenek ezek a nyamvadt hősök.

A csendes Pavlusa odament hozzá, összeszorította fogait, hogy csak úgy csikorogtak, és nyugodtan így szólt:

- Nyomorult!...

Engem szinte hideglelés rázott, és a kezemmel kellett fognom az állam, hogy ne rángatózzon. A vetítőből kilépett az igazgató:

- Elvtársak, oszoljanak szét nyugodtan. Nem történt katasztrófa. Raszscsepej elvtársnak a szokott rohama van, és már jobban érzi magát.

Pricsalin, aki történetesen mellette volt, fojtott hangon vihogott:

- Bámulatos, hogy ezek a rohamok néha mennyire kapóra jönnek.

Kettesben távozott az igazgatóval. Menet közben élénken

gesztikulált, és brekegő hangja hozzám is elhallatszott. Néhány mondatfoszlányt ellestem:

- No de ilyet? Hát mire véljem ezt? Elégtételt kell kapnom... az aktíva elé viszem. Felmegyek a bizottságba. Nem lehet szemet hunyni...

Tehát Pricsalin még elégtételt akart kapni Raszscsepejtől!

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

.. Mentsétek meg!"

Rólam mindenki megfeledkezett, és a sötét folyosón ültem mindaddig, amíg meg nem érkezett Irina Mihajlovna, akit telefonon idehívtak. Nem emeltem fel a fejemet, de hallottam, amint magas sarkú cipője sebesen végigkopog mellettem. Azután Labardan és Pavlusa a hóna alatt támogatva, elvezette Alekszandr Dmitrijevicset, és a gyár kapuja előtt felbúgott az induló kocsi.

Amíg így üldögéltem a félhomályos folyosón, mindent fontolóra vettem. Szóval elhatároztam: többé semmi szín alatt nem fogok filmezni Pricsalinnal! Most pedig jóvá kell tennem hűtlenségemet, segítenem kell Raszscsepejnek! *ők* le akarnak számolni vele, arra készülnek, hogy elmarasztalják az aktívagyűlésen, s ezzel végképp tönkretegyék.

Képzeletem felpezsdült. Minden vészjósló színben tűnt fel előttem. Már úgy láttam, hogy valóságos összeesküvést szőttek Raszscsepej ellen. Alekszandr Dmitrijevicset halálos veszedelem fenyegeti...

Elhatároztam, hogy azonnal elmegyek a Főbizottságba. Ott majd elmondom, hogyan dolgozott velem Raszscsepej, s miként akart ellene lázítani Pricsalin. Volt igazgatónk, Bodrov elvtárs, most nagy ember a bizottságban, ő hisz nekem, ő ismeri Raszscsepejt...

Amikor kiléptem az utcára, már majdnem egészen besö-

tétedett. Hideg április volt, az utcákon már nem volt hó, rég eltakarították, és az átfagyott utca csupasznak, barátságtalannak tetszett. A szél hideg, szúrós port kergetett az aszfalton: a szemembe esett valami, de nem álltam meg, csak szaladtam a bizottságba. A kapuban a portás azt mondta, hogy Bodrov elvtárs elment, és nem jön vissza egyhamar, csak este, a szakmai bemutatóra. Nem engedtek be. Néhány percig elgémberedve járkáltam fel-alá a magas rács előtt, amely a bizottság épületének udvarát szegélyezte, azután eszembe jutott, hogy a mellékutcában van egy láthatatlan rés a kerítésen: egyszer ott másztunk be a kislányokkal a Filmpalotából egy külföldi film zártkörű bemutatójára. A mellékutcában nem jött senki, felhúzódzkodtam a rácsra, és besurrantam az udvarba. Egy perc múlva már az épületben voltam.

Az épület kihalt folyosóin csak egy-egy mezítlábas padlókefélő kószált, vödörrel és kefével a kezében, és sárga beeresztőpasztát loccsantott a parkettre. Elhatároztam, hogy bejutok Bodrov dolgozószobájába, és megvárom, amíg visszajön. Vigyázva lépegettem a padlópaszta sárga tócsái között, nehogy zajt csapjak, végighaladtam a folyosón, észrevettem az egyik ajtón Bodrov névtábláját, és óvatosan bementem. A titkárnő szobájában voltam, ő azonban nem volt benn. Elrejtőztem a függöny mögé. Hirtelen felcsendült a telefon az asztalon. „Hadd szóljon! ” - gondoltam. A telefon azonban tovább csengett. Egy pillanatra elhallgatott, újra csengetett, s rövid szünetekkel fáradhatatlanul csörömpölt. Megijedtem, hogy valaki meghallja a telefont, bejön és észrevesz engem. Lábujjhegyen odamentem az asztalhoz, és felvettem a kagylót. A telefon bugyborékoló hangokat adott egy ideig, aztán elhallgatott. Egy perc múlva azonban rázendített a másik asztalkán álló telefon. Ennek még harsányabb volt a hangja. Csörömpölése visszhang-

zott az egész folyosón. Ekkor felvettem a kagylót, és elváltozott hangon mondtam:

- Tessék.

A hallgatóban egy ismerős hang brekegett:

- Klávocska? Erőt, egészséget Klávocska, Bodrov nincs benn? Mondd meg neki, kérlek, hogy Pricsalin kereste. Este szeretnénk benézni az igazgatóval. Micsoda kavarodás volt nálunk Raszscsepej miatt... Végleg elszemtelenedett, tudod... Igaz, aztán észbe kapott, szívrohamot szimulált. Mi? Hogyan? Ismered a csínyjeit? Szóval megmondod? Nos, üdvözletem!

- Megmondom - csipogtam, és letettem a kagylót.

Néhány pillanatig a telefon mellett álltam, s amikor lépéseket hallottam a folyosón, a függöny mögé bújtam.

- Sztyepanov - hallottam egy éles leányhangot -, gondosabban fényesíthetné a padlót. Nézze csak, ki piszkította be ezt a szőnyeget?

Az átkozott beeresztőpaszta! Nyilván beleragadt a lábam, és a nyomok most elárultak.

- Itt még nem fényeztünk, Gluhova elvtársnő, és egyáltalán nem is jöttünk be ide - hallottam a padlófényező hangját.

- Hogyhogy nem jöttek be? Hát ki hordta be ezt?

A függöny mögött álltam, és nem voltam se eleven, se holt. Hirtelen azonban meglebbent a nehéz anyag, s a titkárnő és a padlófényező ámuló tekintete rám szegeződött.

- Kislány, mit keresel itt?

- Bodrov elvtárshoz jöttem... Nagyon fontos és sürgős. Szima Krupicina vagyok.

- Mit számít, hogy Szima Krupicina vagy? Miért ácsorogsz itt?

- Raszscsepej elvtársnál filmeztem, *A dühös parasztban*. Beszélnem kell Bodrov elvtárssal.

- Kislány - mondta a titkárnő Bodrov elvtárs ma későn jön be. Szakmai bemutató lesz, nem tud beszélni veled. Gyere el holnap. Jelentem, hogy itt voltál. Micsoda bújócskát játszol!

Egy perc múlva csüggedten ballagtam a folyosón a kijárat felé, mögöttem pedig egy mezítlábas padlófényező ment, kefével a kezében, és oktatón magyarázta:

- Mikor a heti padlófényesítés folyik, akkor itt tilos mindenféle jövés-menés. Különben mi lenne belőle: mi rákenjük az alapot, te meg beletaposol. Eredj, eredj, menj a dolgodra...

Nyirkos idő volt. Az utálatos, tapadós hó nyomban belepte az egész arcomat. És éppen a legrosszabbkor, nem engedelmeskedtem anyának, s nem húztam hócsizmát. A fakó lé már elborította az aszfaltot; mentem a latyakos járdán, és néhány perc múlva, nedves lett a lábam. De elhatároztam, hogy elérem a célomat. Meg kellett mentenem Raszscsepejt. Ostobaság lett volna az utcán várni Bodrovot - ki tudja, mikor jön meg. Úgy döntöttem, hogy egyenest a Kremlbe megyek.

Sokáig kószáltam a Szpasszkij-torony kapuja körül. A nyirkos hóförgeteg az arcomat paskolta. Föntről, a tömör falként hulló havon keresztül, a toronyóra közeli ütései szálltak felém.

- Hé, kislány, mire vár maga itt? Meghűl.

Egy tagbaszakadt tiszt lépett hozzám; nedves, pirospozsgás arca kilátszott a homlokába húzott gumicsuklya alól.

- Hogyan juthatok be...

E pillanatban autó fordult ki a Kreml tornyának kapujából, és hangos tülkölése túlharsogta hangomat, a tiszt azonban megértette az elvtárs nevét.

- Inkább levelet írjon, kislány, fejtse ki benne az ügyét.

Elhozhatja ide, vagy dobja be a postaládába. Holnap megkapják. Kár itt ácsorognia, áznia.

Egészen elgémberedve tértem haza, még a számat sem tudtam kinyitni, hogy mondjak valamit. Apa megérezte a bajt: tenyerével megérintette nedves arcomat, s odaugrott, hogy átöltöztessen, s dermedt lábamat dörzsölte.

Anya már aludt. Mindent elmeséltem apának. Aztán leültem az asztalhoz, és két levelet írtam. Egy rövidet Raszscsepejnek: könyörögtem, hogy értsen meg, és ne haragudjék rám, bocsássa meg hűtlenségemet, és fogadjon vissza barátságába. A másik levelet annak az embernek írtam, akiről gyakran beszélt ábrándosan és komolyan Raszscsepej.

„A volt Usztya partizánlány ír önnek, ön természetesen nem emlékszik rám, de bizonyára látott a moziban - írtam. — Az életben pedig Szerafima Krupicina vagyok, a 637. iskola tanulója. De ez mind nem fontos. Nem a magam érdekében kérem... ”

A leveleket bezártam a borítékokba, amelyeket hazafelé jövet, a postán vásároltam, megcímeztem mind a kettőt, és már menni készültem, apa azonban kijelentette, hogy nem enged sehová, rám parancsolt, hogy azonnal feküdjem le, és takarózzam be jó melegen. Azt mondta, hogy maga megy el, és dobja be a leveleket a postaládába. Kényszerített, hogy lefeküdjem, rám borította a vastag vattapaplant, s oldalt alágyűrte; megsimogatta a homlokomat, azután felvette az asztalról a két levelet, felhúzta kabátját, és elment. Sokáig nem tudtam megmelegedni, rázott a hideg. De összehúzódzkodtam, térdemet az államhoz görbítettem, és lassacskán elaludtam. Így nem is hallottam, mikor apa visszajött

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

A „Flammarion" fedélzetén

Három hétig súlyos légcsőhuruttal feküdtem. Apa szabadságot vett, s éjjel-nappal az ágyam mellett láttam. Szikáran, görnyedten ült a széken, és bóbiskolt, de alighogy megmoccantam, nyomban felém fordult, és óvatosan a párnához nyúlt, nesztelenül homlokomhoz ért. Barátaim megmeglátogattak, gyakran eljött Kátya, elmesélte, mi történik az osztályban, mi újság az iskolában. Még Romka Kastan is beállított egyszer, és elhozta a *Krokodil* egy számát. Alekszandr Dmitrijevics pedig rövid levélkét küldött:

„Szima - győztünk! Minden rendben, azt a nemjóját! Betegeskedni nem kell, de filmezni sem. Pricsalin elpárolgott a gyárból. A. R. "

A hangolótói megtudtuk, hogy néhány nappal a házivetítésen történtek után külön bizottság szállt ki a Főbizottságból, Pricsalin filmjét végleg alkalmatlannak minősítették, az ideiglenes igazgatót és Pricsalint pedig eltávolították a gyárból. Telefonáltak a Kremlből, Raszscsepej állapota iránt érdeklődtek. Alekszandr Dmitrijevicset az egész filmgyár művészeti vezetőjévé nevezték ki.

Én feküdtem és hallgattam, s halkan nevettem magamban. Én aztán jól tudtam, ki segített ilyen hamar elintézni az egész ügyet.

Anya iparkodott mindenképpen a kedvemben járni,

minden moccanásomra az ágyamhoz ugrott. Apa azonban féltékenyen kikapott mindent a kezéből, és maga etetett, maga adta be az orvosságokat.

Egy ízben, mikor apám a patikába ment, anya odajött az ágyamhoz, és miközben a nedves tányérba bámult, amelyet törülgetett, halkan felsóhajtott:

- Szimuska... Ne haragudj rám.
- Ugyan, mama!
- Persze, én is hibás vagyok. Ha akkor nem engedem, ha lebeszéllek... Én meg erre az Arszenyij Valerianovicsra hallgattam. Azt gondoltam - milyen tudós ember! Pedig... Bizony igaz, hogy Hegedű Kulcsovics őkelme!
- Dehogy, mama, felejtsd el. Még mit nem!...

Mama azonban nyilván ki akarta önteni a szívét.

- A régi élet maradványa az egész, Szimuska. Folyton ügyeskedni kellett, az ember gyakran attól félt, hogy elmulasztja a szerencséjét, hát azért volt szemfüles... Hogy pedig abroszt vásároltam akkor - hiszen a háztartáshoz kellett, talán magamnak vettem?
- Anyácskám, minek idegesíted magad ok nélkül!?

Anya leült az ágy szélére, átölelt, és életemben először sírdogáltunk együtt, de nagyon jólesett.

Amikor már felkelhettem, Raszscsepej is eljött látogatóba. Nagyon vidám volt, arca üdébb lett, szeme talán még kékebb. Egy doboz cukorkát hozott, s egész halom csillagászati könyvet cipelt magával. Elmesélte: járt az iskolában, hogy rendbe szedje zavaros ügyeimet; szavamat vette, hogy igyekszem pótolni, amit az osztályban mulasztottam. Raszscsepej búcsúzni jött: film-expedícióra indult. *A hivatalnok* felvételei teljes iramban folytak. Levelem bizonyára mindent megmagyarázott neki. Olyan kedves volt hozzám, mint régen, és egész családunkat elbűvölte. Tréfálkozott

anyával, erősen megszorította apa kezét, mint régi ismerősök közt szokás - és eltávozott.

Én egyetlen szóval sem említettem előtte azt a másik levelet. Elhatároztam, hogy neki nem szabad tudnia erről. Lelkem mélyen azonban roppant büszke voltam önmagamra: lám, milyen nagy szolgálatot tettem a barátomnak, és nem kérkedem, hallgatok... Ugyan ki más tudná megállni ezt a mi osztályunkból?!

Véget ért a tanév. Csak egy elégségesem volt: németből, viszont számtanból kitűnőt kaptam.

Nem hullott ölembe ez a kitűnő. Voltak percek, amikor legszívesebben fütyültem volna mindenre, csakhogy valamiképp, nagy üggyel-bajjal átvergődjem ezen az éven. Meg kell hagyni, a gyerekek nagyon sokat törődtek velem. Táta, Kátya, Vatocskina, Szonya Kruk, Romka Kastan - mindegyik segített abban a tárgyban, amelyikben jómaga erős volt.

A türelmes, lassú Szonya Kruk az oroszban segített. Nem ment nagyon gyorsan a munka. A nyelvtanban Szonya erős volt, azonnal észrevette a legkisebb hibát is a füzetben, beszéd közben azonban sokszor helytelenül hangsúlyozott, és rossz esetet használt.

Délről származott, és családjában hibásan beszéltek. Most már bevallhatom, hogy örültem ennek: legalább Szonyka nem nagyképűsködhetett annyira, amikor hibát fedezett fel a füzetemben - egy perc múlva ugyanis rajtakaptam a képtelen hangsúlyozáson.

- Szima. már megint a felszólító mód második személyében, rosszul írtad: „játszál". *Már* megint elégtelent kapsz.

- Nem „második személyében", hanem „második személyben", és nem *már* megint, hanem már *megint*.

És kvittek voltunk. Folytatódott a tanulás.

Kátya Vatocskina mindenben a német tanárnőnket igye-

kezett utánozni: szakasztott úgy kopogott ceruzájával a könyvön, az ütemet verve: „der, des, dem, den.. "Kétszer majdnem összevesztünk, mert én nem tudtam mindig türtőztetni magam, és kibuggyant belőlem a nevetés, mikor láttam, mennyire iparkodik erőnek erejével tanárnőnek látszani. Hogy ő se nagyképűsködjön túlságosan, néha szándékosan kiböktem egy-egy francia mondatot, amelyet a felvételek közben magoltam be, és megkérdeztem, hogy hangzik ez németül. Szegény Kátya, kínlódott, irult-pirult, vergődött, azután sértődötten jelentette ki, hogy németül egyáltalán nem beszélnek így, ez lefordíthatatlan.

Romka Kastan, amikor nekilátott a lecke megmagyarázásának, minden alkalommal így kezdte:

- Nos hát, műsorunk következő száma: a rettenthetetlen ifjú, bátran belép a párduc ketrecébe (már előléptetett engem), Allez-hopp! Adva van egy ABC szög. Feladat...

Számtanból első volt az osztályban. Mindig szabatosan és ízesen magyarázott. Váratlanul kiderült, hogy igen türelmes házitanító, sokáig üldögélt velem az osztályban, tanítás után, sőt, nem is ékelődött, hanem csupán hangosan sóhajtozott, amikor összezavartam valamit. Az osztálytársaink már nevettek rajtunk, égnek emelték a szemüket, és mesterkélten sóhajtoztak, valahányszor együtt láttak. Romka pedig egyre komorabb lett.

- Azt hiszed, nem tudom, kinek a kedvéért igyekszel ennyire? - kérdezte egyszer. - Mindez Raszscsepejért van...

Bizonyára nagyon elpirultam, mivel Romka — miközben a tankönyveket táskájába gyömöszölte nála sosem tapasztalt komolysággal jegyezte meg:

- Eh, Krupicina, hisz én mindent értek...

Ekkor már én is megértettem egyet-mást:

- Nem értesz te semmit, Romka! Valóban szavamat adtam, de te valahogy ostobán fogod fel az egészet.

- Hát igen... Én meg csak arra kellek neked, hogy segítsek megtartani a szavadat.

- Romka, én mindig nagyon jól bántam veled, te meg örökké pimaszságokat mondtál nekem, csúfolódtál...

- Hát te haragszol a tréfa miatt, Szima? - mondta, s barátságtalanul pillantott rám; de nyomban visszaesett szokott hangnemébe: - Szerencsétlenség a ketrecben! Az ifjú állatszelídítő halála a közönség szeme láttára! Hírmondója se maradt a fiúnak. Ide, ide, tessék csak, tessék csak!

- Romka, ez igazán felesleges - mondtam egészen úgy, mint ahogy Raszscsepej szokta mondani nekem. - Hiszen okos fiú vagy! Legyünk igazi jó barátok.

- Jó. Legyünk - egyezett bele fásultan.

És többé nem hozott szóba ilyesmit.

A gyerekek segítségével így pótoltam a mulasztottakat, és amikor Raszscsepej visszatért a film-expedícióról, egészen tisztességes bizonyítványt mutathattam neki évi előmenetelemről.

Azonkívül beiratkoztam a városi Úttörőházban levő Ifjú Csillagász Körbe, és szünnapokon ott dolgoztam. Kartoncsőből és két lencséből kicsiny távcsövet szerkesztettem rajunk számára, s végképp nekibátorodva, a szünet előtti

utolsó gyűlésen még előadást is tartottam a következő címmel: „Hogyan tájékozódjunk túrán a nap és a csillagok után? ” A gyerekeknek nagyon tetszett, Romka Kastan pedig - amikor elcsitult a taps így szólt:

- Nos, gratulálok! Most már nem is Krupicina, hanem Giordano Brunyicina van rajunkban... De vigyázz, ha összekavartad azokat a csillagokat, és eltévedünk miattad - ne merészkedj oda hozzánk a tábortűzhöz!

Véget ért az iskolaév és osztálytársaim egy része Moszkva környéki úttörőtáborba ment. Én a városban maradtam, mert nagynénémhez készültem, egy Jegorjevszk melletti faluba. A gyerekek levélben arra kértek, beszéljek Raszscsepejjel. Nagyon szerették volna, ha Alekszandr Dmitrijevics ellátogat a táborba, és elbeszélget az úttörőkkel a tábortűz mellett. Már járt náluk egy híres repülő és egy ifjúsági író. Most arra kértek, hogy vegyem rá Raszscsepejt. Telefonáltam Alekszandr Dmitrijevicsnek, közöltem a gyerekek kívánságát, elmondtam, milyen derekasan segítettek nekem osztálytársaim. Ö pedig - örömömre - beleegyezett.

- Rendben van, elmegyünk! Jól van! Beszélgetünk a pajtásaiddal.

Mikor pedig megtudta, hogy táborunk a Moszkva-Volga csatorna közelében, a negyedik zsilip után fekszik, végképp felderült:

- Ó, ez pompás! Vizen megyünk, azt a rézangyalátl Éppen vízre bocsátottam a jachtot. Nagyszerű!

Vasárnap kora reggel értem jött aranyos-zöld kocsiján, és egy óra múlva a himki hajóállomáson voltunk.

Könnyű szél fújt a víztároló-medence felől: óvatosan, mint a szitakötők szálltak le a nagy fehér hidroplánok a vízre, és futottak, siklottak tükrén, amelyen visszaverődött a hajóállomás légiesen könnyed, hatalmas épülete az égbe nyúló aranycsillaggal. Valahol - láthatatlanul, a szem elől

rejtve - már játszott a zene, az állomás verandáin ünneplő moszkvaiak sétálgattak, akik már jókor kijöttek ide, sisteregtek a szökőkutak, és ettől még üdébbnek, még áttetszőbbnek látszott a reggel.

Raszscsepej jachtja a part mellett állt, egy kis öbölbe húzva. Könnyű, szép hajó volt, alacsony kabinos, sudár árbocos. A kabin tükörablakai, a palánk és a világítóablakok réz-szegélyei csillogtak a napon; a csíkos, lakkozott fedélzeten, kurta réz-nyakukat domborítva, csókamódra tátották piros torkukat a szélfogók. A szél könnyű hullámot sodort a vízmedence felől, és a jacht, a kikötő-kötelektől visszatartva, remegett, akár a tüzes paripa az állásban: rángatta meredek oldalát, szinte készen arra, hogy nyomban előrerugaszkodjék és tovaszáguldjon. Hófehér palánkján, közvetlenül az orrnál, rávert, aranyozott betűk hirdették a nevét: „Flammarion". A hajó orrára, a horgonylánc nyílása alatt, pirossal szegélyezett karika volt erősítve, ferdén előremutató nyíllal. A Mars bolygó csillagászati jele volt - karika nyíllal - olyan mint egy ágacska két levélkével meg egy almával.

A parton sokan verődtek össze a kőkorlátnál, s gyönyörködtek a szépséges jachtban. A fedélzetén pedig egy térdig feltűrt nadrágot, és olaj foltos matrózzubbonyt viselő, nyakigláb legényke csiszolópapírral tisztogatott egy réz-alkatrészt.

- Kotyka! Adj'isten, pajtás! - kiáltotta fentről Raszscsepej.

A hosszú legényke tarkójára csapta ócska hajós-sapkáját, felugrott, felkapta a fedélzeten heverő súrolóseprűt, kihúzta magát, majd úgy eltűnt a fedélzeti nyílásban, mintha alázuhant volna, s ugyanabban a pillanatban felröppent a jelzőzászlócska tarka füzére a vitorlás árbocára - piros, kék, sárga...

- Derék fiú! - mondta Raszscsepej. - Tudja a rendet.

Lementünk a pallóra. A jacht fedélzeti nyílásából kiugrott, és a partra lendült a hosszú legényke. Bő nadrágszára már egész hosszában le volt engedve, zubbonya begombolva; hetykén összevágta csupasz sarkát, és tisztelgett Raszscsepejnek.

- A hajó indulásra kész - jelentette, erősen ózó* hanglejtéssel, és rosszallóan sandított rám. - A motor rendben, üzemanyagfelvétel befejezve, élelmiszer berakva, esemény nem történt.

- Pihenj! - mondta Raszscsepej.

A legényke egészen más hangon, szinte könyörögve folytatta:

- Alekszandr Dmitrijevics - hát azt a könyvet nem felejtette el, amit említett? Azt ígérte, hogy elhozza ennek a Flammarionnak a művét. Igaz is, itt járok-kelek ezen a vitorláson, és azt sem tudom, miért kapta ezt a nevet.

- Elhoztam, elhoztam.

- Úgy látszik, nem egyedül megyünk? - kérdezte a legényke, s ismét érdeklődő pillantást vetett rám.

- Bizony, törődj bele - jegyezte meg Raszscsepej. - Nos, akkor hát ismerkedjetek meg: ez a híres Usztya partizánlány (észrevettem, hogy a legényke erre irigyen nézett rám), ő pedig Konsztantyin Csilikin, Moszkva környéki hős tengerész. Barátom, matrózinasom a jachton és megmentőm

„Még egy megmentő" - gondoltam különösebb öröm nélkül.

Áthordtuk az autóból az ennivalót. Raszscsepej meghagyta, hogy csináljak rendet a kényelmes kabinban, amelynek tükörablakain apró bojtos selyemfüggönyök lógtak.

* Az *o* betű hangsúlyozása s használata *a* helyett a volgai nyelv járás sajátossága. (A ford.)

Ö maga az elülső vezetőállásba ment: ott volt a motor kormánykereke és kapcsolótáblája. Kotyka Csilikin a kormányosfülke üvegajtaján keresztül gyanakvón fürkészett engem.

- Nos, átvizsgáltál mindent, ahogyan kell? - kérdezte Raszscsepej Kotykától.

- De hát mit kételkedik? Megmondtam - minden rendben, tehát akkor rendben is van —, válaszolta kissé nyersen Kotyka. - Ezt meg ne fogdossa hiába, a motor nem szereti, ha ok nélkül piszkálják.

- Rendben van, rendben van, nem bántom, ne mérgelődj - mondta Raszscsepej békülékenyen.

Én szörnyen felháborodtam Kotyka parancsoló hangján. Hogy merészel így beszélni Alekszandr Dmitrijeviccsel!

- Ne rántsa be hirtelen - oktatta Kotyka. - Tudom, maga mindig szívesen meglódítja, pedig érteni kell a motor csínját-bínját. így hamar tönkre lehet tenni.

- Jól van, jól van, Kotyka, engedelmeskedem - egyezett bele szelíden Raszscsepej, s észrevétlenül rám kacsintott. - Nosza - kiáltotta hirtelen kapitányi hangon -, szaporán, Kotyka, köteleket eloldani!

- Igenis, köteleket eloldani! - válaszolta Kotyka tettetett, hetyke engedelmességgel: kiugrott a fedélzetre, lecsavarta a tartó köteleket, s helyretette a kötélvéget.

A kabin padlója alatt berregni, csikorogni kezdett valami, hátul füsttel együtt sárga vízsugár lövellt, és a vízgyűjtőmedence közepére siklottunk. Itt Raszscsepej kikapcsolta a motort, és kiadta a vezényszót a vitorla felvonására. A vitorla felszökött, megfeszült, verdesett, átszőtte a nap, áttetsző árnyék borult az egész hajóra, és a jacht megdőlve, nesztelenül suhant el a folyami hajóállomás mellett, a magas, fehér gőzösök és a strand mellett, ahol sikongtak és hancúroztak.

Én eközben a kabinban háziasszonykodtam: elraktam a csomagokat, kinyitottam az összecsukható asztalkát, abroszt terítettem rá, kicsomagoltam az ennivalót. A vitorlát bevonva, motorral haladtunk át egy mély bevágáson: szűk, árnyékos alagút volt, alul a víz, fölül a kék ég, kétoldalt pedig a meredek part zöld lejtője. Azután újra megállítottuk a motort, felvontuk a vitorlát, és tovasiklottunk a vízgyűjtő-medencén egy zöld fok és a szembejövő jachtok mellett. A „Flammarion"-nak csodálatos volt a járása. Orrával könnyedén szelte a habokat, lágyan szétterítette és elengedte síkos fehér palánkja mellett.

Az eleinte hallgatag Kotykának lassanként megoldódott a nyelve, és közölte velem, hogy ő a „nyizsnyij-novgorodi, felső szakaszon hajózott", most pedig a csatorna üzemi iskolájába jár, és vízi mentés révén került össze Alekszandr Dmitrijeviccsel... Mikor pedig befejezi a tanulást, nagy motoroshajóra megy.

Mikor felváltotta a kormánykeréknél Raszscsepejt, ez így szólt halkan hozzám:

- Pompás legény, s ami a fő — szereti a mesterségét, nagyon kedves kölyök. Egyszer valóban kihúzott a vízből. Belepottyantam. Igaz - Alekszandr Dmitrijevics halkra fogta hangját, és huncutul pillantott az elöl ülő Kotyka hátába -, igaz, én kitűnően úszom, s azt hiszem, nélküle sem fulladtam volna bele, de az a fontos, hogy ő gondolkodás nélkül beugrott, még az új félcipőjét sem vetette le. Derék fiú!

Napközben a víztároló-tavakon kószáltunk. Horgonyt vetettünk a mély, barátságos öblökben, a fölénk boruló fák alatt, és árbocunk a lombok közé veszett. Azután zsilipeltünk, és estére a negyedik zsilip mögött kikötöttünk. Itt már várt ránk Romka Kastan, egy mulatságos, szúnyoghoz hasonló könnyű kocsival, amelynek magas, vékony küllőjű

kerekei fölött felfelé ívelő sárhányók voltak. Romka nagyon büszke volt, hogy rábízták a lovat; kerülgette a békés heréit tarkát, és szüntelenül kiabált, durva kocsishangon:

- Nyughass, Szpirka, nyughass, ha mondom, mert ellátom a bajodat! Hő, te átkozott!

Kotyka kereken visszautasította, hogy elhagyja a jachtot, és velünk jöjjön a táborba.

- Nekem az a kötelességem, hogy a hajón legyek - jelentette ki zordan -, hátha történik valami, és indulni kell. De te - mondta halkan, s félrevont -, te ügyelj ott Alekszandr Dmitrijevicsre, nehogy a gyerekek agyongyötörjék. Hiszen beteg, vigyázni kel! rá.

Noha Romka jól elsajátította a kocsisbasszust, Szpirka nem hallgatott rá, és állandóan azon mesterkedett, hogy balra kanyarodjon.

- Mi az, Romka, ez, úgy látszik, nehezebb, mint a hiénaszelídítés? - súgtam oda neki.

A fiú elpirult. Romka nagy meghökkenésére, Raszscsepej kénytelen volt átvenni a gyeplőt. Alekszandr Dmitrijevics könnyedén füttyentett, meghúzta a gyeplőszárat, és a ló, mintha megérezte volna a tapasztalt ember kezét, félénken sandított hátra, hirtelen előreiramodott, és nyújtott, nyugodt léptekkel vágtatott.

A táborban szörnyű zsivaj, s Raszscsepej egyetemes üdvözlése fogadott („élje-en sze-re-tett mű-vé-szünk! ” stb.). Amikor pedig kissé besötétedett, az erdő mögötti kis horpadásban száraz lucfenyőből gúlát raktak. A fűtőcsapat félig meztelen tagjai odaléptek fáklyájukkal, a láng belekapott a száraz ágakba, és az úttörők hangos hurrázása, a dobok pergése és a kürt harsogása közepette felszökött, ropogni kezdett a forró tábortűz. A gyerekek kissé távolabb ültek, félkörben helyezkedtek el a domb lejtőjén.

- Halljuk, halljuk! - kiáltoztak és tapsoltak.

Raszscsepej fölkelt a fűről, előrelépett, s háttal fordult a tűz felé. Mögötte tombolt a láng; Raszscsepej arca nem látszott, s alacsony, izmos alakját szinte izzó kontúr szegélyezte.

- De hát miről beszélgessünk, gyerekek?

- Meséljen önmagáról... Hogyan lett ilyen...

- Jól van, mesélek magamról, gyerekek, s arról, hogyan lettem színész és rendező. És általában beszéljünk arról, mi a siker az életben, és hogyan vívják ki az emberek a boldogságot.

Elmondta, hogy kölyök korában kicsapták a gimnáziumból, mert föld alatti körökben vett részt, illegális sajtótermékeket hordott szét; elmondta, hogy a polgárháború idején az egyetemről a frontra ment, pedig a csillagászati tanszéken akart maradni. Azután még egyszer hallottam a már ismerős történetet Kotovszkijjal, amikor a legendás dandárparancsnokkal együtt, kozák kapitánynak öltözve, hajszolta Antonov bandáját. Majd a munkájáról, a művészetről beszélt, s arról, hogyan dolgozott velem a filmnél.

- És fog még filmezni Krupicinával? - kiáltotta valamelyik gyerek.

- Nem, barátaim, úgy gondolom, neki most egyelőre nem érdemes filmeznie. Hadd tanuljon. Később majd elválik. A művészetben igen rögös a tökéletesség, a mesteri tudás útja. Én úgy vélem, hogy közepesen, elégségesre tanulni, korántsem dicséretes dolog, a művészetben azonban a középszerűség már végképp pocsék dolog - ezer mennykő!

Valakiből kibuggyant a nevetés, a többiek azonban hallgattak, csak az ágak pattogtak forrón és dallamosan a tűzben.

Raszscsepej a gyerekek néma csendjére fülelt és szemlátomást megsejtett benne valamit.

- Tudom, sokan közületek úgy gondolják, hogy Krupi-

cina elszalasztotta a szerencséjét. Van egy ostoba, ocsmány elmélet, amely szerint minden embernek megvan „a maga nagy pillanata az életben", hogy hajszolni kell a szerencséjét, a siker pillanatát, nem szabad elszalasztani ezt az esélyt. Ez a kispolgárok, a nyárspolgárok körében a legelterjedtebb erkölcsi felfogás. Nálunk is akadnak ilyen emberek. Üstökön ragadják a véletlen szerencsét, és azontúl egész életükben iparkodnak megtartani. És ha nem sikerül, akkor már úgy érzik, hogy teljesen kimerültek. Semmi más nem telik tőlük. Ezek szánalmas emberek, a nagy pillanat, az egyetlen alkalom lovagjai.

Raszscsepej elhallgatott. Megint hallani lehetett a kihunyófélben levő tűz ropogását.

- Szabad egy kérdést? - kiáltott fel Romka Kastan. - Az életben mégis előfordulhat, hogy valami nagy, fontos dolog a véletlenen múlik. Hát mit kell tenni, hogy el ne szalasszuk?

- Jól van - mondta Raszscsepej erre mesével válaszolok nektek.

Mese a végső szükségről

Egy nagy tiszteletben álló embernek öt fia volt - kezdte meséjét Raszscsepej. - A fivérek egyetértésben éltek, segítették egymást, mindent meghánytak-vetettek apjukkal, s apjuk azt mondotta, úgy ismeri őket, akár az öt ujját. Így is nevezte őket: a legidősebbet Hüvelyknek, a másodikat Mutatónak, a középsőt Középsőnek, az utolsó előttit Gyűrűsnek, a legifjabbat pedig Kicsinek. Történt egyszer, hogy az apa összehívta mind az öt fiát, és így szólt hozzájuk:

- Fiaim, érzem, hogy hamarosan üt halálom órája. Ideje, hogy dologhoz lássatok, és magatok kovácsoljátok a szerencséteket. Éljetek bátran, gyermekeim, dolgozzatok

becsülettel, és ne féljetek. Vitézül fogjatok nagy dolgokhoz, de ha nehéz nap, végső szükség köszönt rátok - erre a végső szükségre hagyom nektek ezeket az ékköves aranygyűrűket. Éppen öt van belőlük. Bűvös gyűrűk, csodás erő rejlik bennük: csak le kell húzni ujjatokról, kimondani kívánságtokat, és belefújni a gyűrűbe - s amit gondoltok, legott valóra válik. De jegyezzétek meg, kedves fiaim: mindegyik gyűrű csupán egyszer szolgálhat. Mihelyt elvégezte a magáét, többé már nem megy vissza ujjatokra, és elveszíti erejét. Jegyezzétek meg ezt, s mindegyikőtök a legvégső szükségre tartogassa gyűrűjét.

És az apa felhúzta a gyűrűket: a legidősebb fiúnak a hüvelykujjára, a másodiknak a mutatóujjára, a középsőnek a középső ujjára, az utolsó előttinek a gyűrűsujjára, a legifjabbnak pedig a kisujjára.

Nem sokkal ezután az apa meghalt, az öt fivér pedig nekivágott a nagyvilágnak, hogy megtalálja a szerencséjét: Hüvelyk, Mutató, Középső, Gyűrűs és Kicsi.

Hüvelyk Fivér szilárdan eltökélte magában, hogy teljesíti apja végakaratát, és nem pazarolja semmiségre a gyűrű bűvös erejét. De nehéz élet jutott osztályrészéül. Reggeltől estig kellett dolgoznia. Családja népes volt, felesége karósovány és házsártos, gyermekei nyápicok, lusták és arcátlanok. Igen nagy szükséget szenvedtek. Hüvelyk Fivér azonban mindig úgy vélte, hogy ez még nem az igazi végszükség. A legeslegvégsőbb szükség esetére tartogatta a gyűrűt. Felesége tudta, hogy férjének van egy örökül kapott gyűrűje, amely szerencsét hozhat mindnyájuknak. Hányszor kérlelte férjét, vegye igénybe azt a gyűrűt! De bármennyit könyörgött is, ura egyre csak azt hajtogatta:

- Várj, asszony, ne siess, talán még rosszabb is köszönt ránk. Mit kezdünk akkor gyűrű nélkül?

Egy ízben Hüvelyk Fivér halászni ment a tóra. Vihar kerekedett. A hatalmas hullámok felkapták a csónakot és felborították. Hüvelyk Fivér süllyedni kezdett. A csónakot elsodorta az ár, ő pedig kapálózik és már-már fuldoklik. Ekkor eszébe jut a gyűrű. „Bezzeg - gondolja ha most egy új csónakot kívánnék, méghozzá minél közelebb. De kár holmi hitvány csónakra pazarolni ilyen örökséget. Ez talán még nem a végső szükség. Kapálózom még egy kicsit, és kiúszom... ” Ekkor azonban egy óriási hullám átcsapott a fején. így pusztult el Hüvelyk Fivér az örökül kapott gyűrűvel együtt, és nem hozott szerencsét sem másoknak, sem önmagának.

Kicsi Fivér egészen másként szándékozott cselekedni. Nemtörődöm ember volt, szerette a bort és a vidámságot. Alighogy apja meghalt, Kicsi kedvet kapott az italra.

- Minek várjak valami végső szükségre, meg aztán eljön-e egyáltalán?! - rikoltotta Kicsi. - Én már most végső szomjúságot érzek. Hát nem elég ez?

És temérdek vendéget hívott egybe, leültette őket az üres asztalok köré, lehúzta ujjáról az örökül kapott gyűrűt, és hangosan így szólt:

- Azt akarom, hogy mindenki, aki itt van, pukkadásig jóllakjon, rogyásig lerészegedjen.

E szavakkal belefújt a gyűrűbe - és a hosszú asztalokra tüstént abrosz került, ezernyi tál jelent meg rajtuk mindenféle és fajta ételekkel, palackok hadától körülvéve. Három napon és három éjjelen át mulatozott Kicsi Fivér a vendégeivel. Egyesek annyira berúgtak, hogy azután három esztendeig nem ment le bor a torkukon. Mások annyira megcsömörlöttek, hogy azután három esztendeig böfögés kínozta őket. Kicsi Fivér megállapította, hogy ő megszerezte a boldogságot, és elégedetten aludt el az asztal alatt.

De mikor negyednapra felébredt, mikor megdörzsölte a

szemét, fájt a feje a mámortól, a vendégek pedig már elmentek, miután az utolsó morzsáig megettek, az utolsó cseppig megittak mindent.

„Rendben van - mondta magában Kicsi. - Elmegyek azokhoz, akiket vendégül láttam. Csak megkínálnak egy pohárkával és harapnivalót is adnak. ”

A borozó társaság azonban nem valami erős, a borgőz nem örökéletű. Koccintottak - csókolóztak, felébredtek - szétszéledtek. A tegnapi vendégek közül sokan rá sem tudtak nézni Kicsi Fivérre - annyira torkig laktak. Az asszonyok pedig rákiáltottak Kicsi Fivérre:

- Takarodj innen, ha jót akarsz, nem kell a mi férjünket leitatni!

Rosszul esett ez Kicsi Fivérnek. Ment, amerre látott, nem tudta mihez kezdjen, és nem lelt sehol menedéket. Sajnálta is akkor, hogy oktalanul, hálátlan emberekre pazarolta bűvös gyűrűjének erejét, de már késő volt. így halt meg Kicsi Fivér, nyomorúságban, mindenkitől elhagyva, és egyetlen szép emléken kívül semmi sem volt az életében. Ez ugyan még nem boldogság, de vigasztalásnak tekinthető.

Középső Fivér határozott jellemű és körültekintő ember volt. Mindenben az arany középutat követte.,

„Csak az ostoba tékozolja el minden szire-szóra egy ilyen örökség bűvös erejét - mondta magában -, annak viszont nincs értelme, hogy egész életemben várjam a végső szükséget, amikor felhasználhatom a gyűrűt. Meg aztán - érdemes-e egyszerre elpazarolni a varázserőt, s még aprót sem kapni vissza belőle? Az üzlethez érteni kell. Én majd úgy intézem, hogy a gyűrű apránként, egész életemben jövedelmezzen. Majd én megforgatom. Csak találnom kell valakit, aki nagy bajban van. ”

És Középső Fivér elindult, hogy keressen valakit, aki nagy bajban van. Nem kellett sokáig keresgélnie. Baj és

szerencsétlenség több is vau a világon, mint amennyi kellene. És hamarosan észrevett egy takaros kis ház ablakában egy rendesen öltözött embert, akinek olyan bús volt az arca, hogy nyomban rájött: bizonyára nagy lehet a bánata. A szomszédoktól megtudta Középső Fivér, hogy a ház gazdája, akit az ablakban látott, köztiszteletben álló polgár, dolgos ember, szép asszony a felesége, de a gyermekeivel nagyon szerencsétlen. Sokáig vártak gyermekre, végül ikreik születtek - kisfiú és kisleány. A gyermekeknek csodaszép arcocskájuk volt, de púposak lettek. És azóta a gyermekekkel együtt nőtt a kis házban a szülők bánata.

„Éppen ez kell nekem" - mondta magában Középső Fivér, és bekopogott a kis ház ajtaján.

A háziasszony nyitott ajtót, és olyan szomorú volt a szeme, hogy még Középső Fivér szíve is, mely mindig egyenletesen és ütemesen vert, kettővel többet dobbant. Középső Fivér azonban erőt vett magán, s már a következő percben szíve a szokottnál kettővel kevesebbet dobbant, hogy helyreálljon az egyensúly.

- Mosolyogjon, asszonykám - szólt Középső Fivér

és hívja ide a gazdát. Boldogságot hoztam a házukba. Meggyógyítom a gyermekeiket, kiegyenesítem a hátukat. Hozza ide őket. Biztos szerem van. Ingyen persze nem tehetem.

- Ö, ha valóban meg tudná tenni - kiáltott fel férj és feleség —, mi semmit nem sajnálunk! Mennyit kíván?

- Pénzt most nem fogadok el - válaszolt Középső Fivér. - Mit ér a pénz! Manapság a pénz megbízhatatlan jószág. Ellophatják; az arany pedig, ha sokáig hever pénzben, veszít értékéből, és olykor rézgarassá változik. Nekem valami állandóbb kell. Ha drága a gyermekeik boldogsága, írják alá ezt a szerződést.

Kibontott egy lepedő-hosszúságú papirost. Ott sorakoztak a feltételek: a ház, a kert, a szántó, minden ingóság

Középső Fivérre száll: a házigazdáék pedig, gyermekeikkel együtt kötelesek életük fogytáig Középső Fivérre dolgozni, ellátni, és mindenben engedelmeskedni neki.

Sírva fakadt a gazda meg a gazdáné, de hát mit tehettek! A szülőknek a világon mindennél drágábbak a gyermekei. És a gazda aláírta a szerződést.

Elővezették a gyermekeket, a kicsiny púpos fiút és a pöttöm púpos lánykát, akiknek csodaszép, derűs arcocskájuk volt. A fivér lehúzta középső ujjáról a gyűrűt, beléfújt - és egy délceg, szép ifjú meg egy sudár karcsú leány jelent meg a boldog szülők előtt.

A gazdáék odaadták házukat Középső Fivérnek, maguk pedig a kamrába költöztek. Egész életükben dolgoztak rá, s nem mertek zúgolódni, és az erejüket meghaladó robottól pusztultak el. A gyermekek szintén megmentőjükre dolgoztak. Az pedig lopta a napot. Úgy vélte, túljárt apja és valamennyi fivére eszén: arra kényszerítette a gyűrűt, hogy egész életében szolgálja. És bizonyos volt benne, hogy boldoggá tette önmagát és másokat.

Egy ízben aztán hallja miként átkozzák a szomszédok, és mint sírnak az általa meggyógyított árvák. Azt is észrevette, hogy a munkától és a bánattól ismét meggörbült a hátuk. És akkor ráeszmélt Középső Fivér, hogy ő senkivel sem tett jót, hanem maga vette el azt a boldogságot, melyet az embereknek adhatott volna. Apja azt hagyta örökül, hogy nagy., jó cselekedetekhez fogjon, és ő alkothatott volna nagyot; de mivel meg akarta hosszabbítani a varázslatot, felváltotta aprópénzre, mindennapi örömökre. Elszégyellte magát egész életéért, mindazért, amit nem tett meg és elmulasztott... S amikor eltemették, sírja fölött hallgatott mindenki, mert halottról rosszat mondani nem illik, jót pedig a megboldogultról nem lehetett mondani.

Gyűrűs Fivér volt a legfélénkebb ötük közül.

- Na tessék - mormogta nehéz nap... végső szükség... Micsoda szerencsétlenség, igazán! Csak nem ilyen sors vár rám? Ez aztán szörnyűség! Egész életemben erre várjak? Nem, én nyugalomban és félelem nélkül akarok élni. Ne történjék velem soha semmi, én csendben és végletek nélkül akarok élni.

Miközben ezt mondta, gyűrűsujjáról lehúzta a gyűrűt, és beléfújt. Tüstént elállt a szél; az égen fölötte gyülekező esőfelhők szétoszlottak. Egy villám, mely már előbújt nyilával a fellegből, sietve visszakozott, s még a szúnyog is elrepült, amely éppen Gyűrűs Fivér orrára akart telepedni.

így élt hát Gyűrűs Fivér, teljes szélcsendben, csendes, derűs időben. Vele soha semmi nem történt. Még a legyek sem marták. Náthát sem kapott egyszer sem. Jómaga sem okozott semmiféle kellemetlenséget senkinek. És élete olyan könnyű volt, hogy észre sem vette, s máris a végére ért: még emlékezni sem tudott mire. Élete olyan sima volt, akár a tengeri kavics, emlékezete nem kapaszkodhatott bele semmibe. És annyira unatkozott öregségére, annyira kívánta, hogy bár érné valami... Ha legalább megkarmolná a macska, vagy a legrosszabb esetben alaposan megütné magát - akkor legalább volna mire emlékeznie és min örülnie, amikor beheged. De hát ővele nem történt semmi.

Akkor bánatában elhatározta, hogy felakasztja magát. De ez már esemény lett volna, a gyűrű pedig hatott, mint ő kívánta annak idején - és nyomban elszakadt a kötél. Erre Gyűrűs Fivér úgy döntött, hogy vízbe öli magát, de mihelyt begázolt a folyóba, a víz visszahömpölygött tőle. így kénytelen volt az unalomtól lassan elpusztulni. És senki nem vette észre Gyűrűs halálát, mert senki nem vette észre, hogy élt a világon.

Egyedül Mutató Fivér nem töprengett, sokat rajta, mit tegyen az örökül hagyott gyűrűvel.

— Ujjamat nem nyomja, hordani nem nehéz, munkában nem gátol talán csak az orromat fújni alkalmatlan vele - mondta, miután felhúzta a gyűrűt a mutatóujjára. - Nos, nem érek rá sokáig törni a fejemet. Végső szükségben talán még hasznomra lesz.

És fütyörészve elindult a nagyvilágba szerencsét próbálni. Sokáig vándorolt városokon, tengereken és falvakon át, dúslakodott és éhezett, vidult és szomorkodott, izzadt és fázott, nap perzselte és hóvihar korbácsolta. De sohasem csüggedt, és ritkán gondolt a gyűrűre, talán csak, amikor az orrát törülte, mert egyszerű ember volt, és nem használt zsebkendőt.

Egy ízben gonosz ember támadt rá az erdőben, észrevette az aranygyűrűt, és megkívánta. Mutató Fivér azonban erős ember volt, és öklével meg a nehéz gyűrűvel olyat sújtott a rablóra, hogy abból menten elszállt a lélek.

- Lám, már hasznát vettem a gyűrűnek - mondta Mutató.

Más alkalommal megpillantott egy gyermeket, aki hangosan sírt anyja karján.

Mutató Fivér a napsugár irányába fordította aranygyűrűjét, és olyan vidáman táncoltak a fényfoltocskák, hogy a gyermek elnevette magát, felágaskodott, hogy elkapja az ugráló aranycsíkokat, és hamarosan megnyugodott.

• - Lám, megint kapóra jött - szólt Mutató.

Mutató Fivér nemsokára találkozott egy leánnyal, akinél gyönyörűbbet sohasem látott. A leány olyan jó és kedves s olyan szép volt, hogy leendő anyák elmentek hozzá, és sokáig nézték az arcát, hogy ugyanilyen szép gyermekeik szülessenek. Mutató Fivér egész szívéből megszerette a leányt, és az ugyanolyan pompás szerelemmel viszonozta az erős és vidám férfi érzelmeit. Elhatározták, hogy férj és feleség lesznek, és régi szokás szerint gyűrűt akartak váltani.

A leány levette ujjáról kicsiny egyszerű rézgyűrűjét, amelybe egy hegyikristályszilánk volt foglalva, Mutató Fivér pedig pillanatnyi töprengés nélkül lehúzta mutatóujjáról az örökül kapott ékköves gyűrűt, és menyasszonya ujjára húzta.

- Végre méltó helyet találtam neki! - kiáltott fel.

A leány azonban, amikor meglátta kezén a színarany, drága ékköves gyűrűt, zavarba jött:

- Nem, dehogy, ez drága énnekem. Meg nagy is...

Mikor pedig megtudta, milyen bűvös erő rejlik a gyűrűben, egyáltalán nem akarta elfogadni:

- Nem, ezt nem fogadhatom el, hiszen végső szükségben hasznodra lehet.

- Nohát! Vajon kötelességem-e a végromlásra várni? - kiáltott fel Mutató Fivér. - És minek féljek a nehéz naptól? Ha te mindig szeretni fogsz, akkor a legnehezebb nap is ünnepnek tűnik, ha pedig nem szeretsz többé, akkor nem lesz mit kívánnom, és az életem sem ér semmit...

- Jól van - mondta erre a leány -, de most már nekem sem kell semmi más az életben, és sohasem veszem le ujjamról a gyűrűt, soha, semmi esetre sem válok meg tőle.

S felhúzta a gyűrűt, és az hirtelen zsugorodni kezdett az ujján, míg éppen rá nem illett. Egybekeltek, s együtt éltek. Szép egyetértésben éldegélt. Sok mindenen átestek. Dúslakodtak és éheztek, izzadtak és fáztak, vidultak és szomorkodtak, nap perzselte és hóvihar korbácsolta őket - sok mindenen átestek. És mindketten óvták a gyűrűjüket: a férfi az egyszerű rézgyűrűt, amelyben egy hegyikristályszilánk volt, az asszony pedig az örökül hagyott ékköves aranygyűrűt. És mindketten boldogok voltak. Ekként öregedtek meg, és Mutató Fivér ügyes keze már elnehezült, s gyakran kihullott belőle, amin dolgozott.

Egyszer vihar tört a városra, zivatar, felhőszakadás támadt. A folyó elfeketült, megduzzadt, és a városkára zú-

dult. A hideg, fekete hullámok szétrombolták a házikót, amelyben Mutató Fivér és felesége lakott. Éppen nem voltak otthon, és mindazt, amit életükben szereztek, elragadta a haragos folyó. S amikor Mutató Fivér megtudta ezt, akkor nézett először a felesége kezére.

- Nem, szó se lehet róla! - kiáltotta az asszony. - Együtt vagyunk, mi kell még nekünk?...

Eközben pedig az orkán még jobban erősbödött, a szél és a felhőszakadás a városra rontott, halált és pusztulást hozva az emberekre. Mutató Fivér rohant, hogy kimentse az asszonyokat és a gyermekeket a romba dőlt házakból. Órák hosszat segített az embereknek, mentette a gyermekeket, az orkán azonban egyre erősebb, egyre ádázabb lett, s akkor Mutató Fivér rászánta magát, hogy újra emlékeztesse feleségét a gyűrűre. A vihar azonban hirtelen elcsitult. A folyó visszatért partjai közé, csend lett, és Mutató Fivér halk sírást hallott maga mögött. Megfordult és látta, hogy felesége előtte térdepel, és háta mögé rejti a kezét. Megfogta az asszony vállát, felemelte, és ekkor vette észre, hogy a gyűrű nincs az ujján.

- Bocsáss meg - szólt az asszony, fejét lehorgasztva -, megszegtem a fogadalmat, lehúztam a gyűrűt, és megfékeztem vele a vihart. Hát lehetünk-e boldogok, amikor körös-körül akkora bánat van? Mi ketten csak megleszünk valahogy.

Valaki meghallotta a szavakat, és hamarosan mindenki megtudta, ki mentette meg a várost, saját boldogsága árán. A hálás polgárok új házat építettek nekik, és ők sokáig s boldogan éltek, nem ismerve szükséget és bánatot, dicsőséggel övezve, s öreg korukban volt mire emlékezniük...

így fejezte be meséjét Raszscsepej. A tűz kihunyt, csak az üszkös fadarabok izzottak, meg itt-ott egy fürge lángocska futott köztük végig.

TIZENHATODIK FEJEZET

A nagy oppozició

- Szép mese - jegyezte meg valaki a gyerekek közül. Kátya hangjára ismertem. - Tehát csak Mutató cselekedett helyesen?

- Hát ti mit gondoltok? Nem véletlenül választottam őt Mutatónak. - S Raszscsepej felemelte az ujját. - Hát Kicsi - szólt hirtelen Kicsi Fivér? ö sem rossz, ő is tetszik nekem, tudjátok mégiscsak megismerte a boldogságot, bár ostoba és rövid boldogság volt.

- Alekszandr Dmitrijevics - kérdezte a nyughatatlan Romka -, ha ilyen gyűrűje volna, mint kívánna?

- Én? - Raszscsepej elgondolkozott. Majd halkan, de határozottan mondta: - Én kijárnék magamnak még egy esztendőcskét az életemhez, nos, legalább egy fél évecskét, de azt biztosan. Nagyon szeretném megérni... szeretnék befejezni néhány dolgot. Úgy hiszem, sikerülni fog. És segítek majd egy kicsit az embereknek, hogy jobban éljenek, biztosabban felismerjék a boldogságukat... Nem, nem - kiáltott fel, mivel nyilván észrevette, hogy riadt némaság támadt -, nem készülök meghalni, még temérdek dolgom van! De a szívem néha rakoncátlankodik, és szeretném biztosítani az egészségemet... Meg a tudásomat gyarapítani,, az sem ártana.

- Tehát maga szerint nem igaz, hogy mindenkinek meg-

van a maga nagy pillanata az életben? - kérdeztem most már én.

- Megálljunk! Mit jelent, hogy nagy pillanat az életben?... Tudjátok, jócskán akadtak nálunk olyanok, akik életükben nem is egyszer műveltek állítólag nagyszerű dolgokat, a tüzetesebb vizsgálat során azonban mi derült ki ezekről? Nem, gyerekek... Nem egyszer és nem is kétszer. *Szerintünk az egész életet méltóképp, értelmesen kell leélni, és minden percben készen állni arra, hogy szükség esetén odaadjuk mindenünket, a legutolsót is, és újra kezdjünk mindent!*

Kis ideig hallgatott, majd hirtelen az égre emelte tekintetét, és keresés nélkül, mindjárt rámutatott ujjával egy alacsonyan álló, vörös csillagra.

- Itt van például a Mars bolygó - mondta. - Látjátok?

Valamennyien Raszscsepej köré sereglettünk, s keze alól a csillagot kémleltük, amelyre mutatott.

- Bizonyára hallottátok, hogy a Mars csak tizenöt évenként egyszer kerül a Föld közelébe, hogy megnézze az embereket, és megmutassa önmagát. Ezt nagy oppozíciónak, szembenállásnak hívják (Szima tudja ezt!)... Ilyenkor a csillagászok, a sikert kergetve, a Marsra szegezik távcsöveiket. Ekkor nem szabad henyélni! És egy ízben, nagy oppozíció idején, egy sikeres csillagász valamilyen fényjeleket észlelt a Marson. Roppant hűhó támadt - azt a ragyogóját! Megállapították, hogy a Mars lakói tűzzel jeleznek nekünk. Nos, hamarosan kiderült, hogy ezek mindössze a Nap visszfényei voltak a Mars felhőin. A nagy riadalom csalódással végződött... Azután, mint tudjátok, Schiaparelli észrevette a maga csatornáit a Marson. Ez az ezernyolcszázhetvenhetes nagy oppozíció idején történt. Az emberek bizonyosak voltak benne, hogy végre eljutottak az igazsághoz: ott a Marson értelmes lények élnek. Nem tré-

fadolog: egész csatornahálózat! Lowell csillagásznak még a csatornákban folyó víz sebességét is sikerült meghatároznia. Telt-múlt az idő, újabb oppozíció következett, és - puff! - kiderült, hogy nincs is semmiféle csatorna, az egész optikai csalódás volt.

- Csakugyan, van ott valaki? - kérdezte Kátya.

- Hé, van valaki a Marson? - kiáltotta hangosan az ég felé Raszscsepej, szócsővé formált tenyerén keresztül. Mindenki elnevctte magát. - Nem válaszolnak - mondta Raszscsepej. - Pedig szörnyen szeretném, hogy ott is éljen valaki... Lám, a legközelebbi szembenállás igen hamar lesz, az idén, július 23-án. Talán felfedeznek valami újat... A technika egyre tökéletesedik, és minden egyes oppozícióhoz a mi földi tudományunk mind hatalmasabb felkészültséggel, mind gazdagabb tapasztalattal érkezik el. De mit is akarok ezzel? Látjátok, milyen szívós és fáradhatatlan a tudomány. Az ember életében persze nem ismétlődnek ilyen szabályszerűen a nagy események, de az ember - hacsak helyesen fejlődik -, mégis egyre érettebben, gazdagabban, s az igazsághoz egyre közelebb járva, érkezik el sorsának minden nagy fordulatához.

Raszscsepej elhallgatott, és mi sokáig álltunk körülötte, s tülekedve fürkésztük a kicsiny vörös csillagocskát, mely alacsonyan függött a látóhatár fölött.

- No, elég a filozófiából! - jelentette ki Raszscsepej. - Nosza, szítsuk fel újra a tüzet, és rendezzünk vadember-táncot... Akarjátok, irgumburgum, hogy megtanítsalak a csümbuktu törzs valódi harci táncára?

És a tűz körül ugrándoztunk, lehajoltunk, forogtunk, tapsoltunk, azután kézen fogtuk egymást, és dobbantva szökdécseltünk egyik lábunkról a másikra, és vezérünk, a féktelen Raszscsepej, nekifutásból átlendült a tűz fölött.

- Csak aztán, kérlek, senkinek se meséljétek el, mire

tanítottalak benneteket - mondta lihegve mert megmossák a fejemet a feljebbvalóitok.

Később azt eszelte ki, hogy „utolsó pár előre fuss”-t játsszunk. Kátya lett a fogó. Természetesen mindenki Raszscsepej párja akart lenni. Ö azonban nekem nyújtotta a kezét. Helyünkre álltunk, és Kátya háta mögött kacsingattunk egymásra.

Égj, csak égj mindig fényesen!
Ki ne aludjál sohasem!
Nézz fel az égre -
Madarak szállnak...

- Csillagok járnak! - kiáltotta Raszscsepej csengő hangon, és szétrebbentünk.

Kátya Alekszandr Dmitrijevics után iramodott, ő ügyesen félreugrott, de hirtelen megtorpant. Kátya diadalmasan ragadta meg a zubbonya ujját.

- Ejnye, mit csinál! - mondtam meggondolatlanul.

- Bizony, szétválasztottak minket, Szimocska - dünynyögte Raszscsepej, bűnbánóan, mosolyogva, és zihálva lélegzett. - Ügy látszik, nem tudok futni...

Nyomban elkomorodott, és búcsúzni kezdett a gyerekektől

Amikor visszatértünk a jachtra, a „Flammarion” hűséges őre, Kotyka Csilikin, az igazak álmát aludta, homlokát a hátsó dívány támlájába fúrva. Egész tarkója, haja csupa bogáncs és tövis volt. Raszscsepej felrázta. A fiú igen zavartan tápászkodott fel.

- Hát a fejed mitől lett olyan, mint a tüskebokor? kérdezte Raszscsepej.

- Szándékosan tűzködtem a hajamba, hogy ha véletlenül elnyom az álom. akkor odaszorítom a fejemet, belém fúródik - és felébredek.

- Hát hogyan aludtál el mégis? - kérdezte Raszscsepej nevetve.

- Ugyan ki tudhatta, hogy fordítva, a homlokomat nyomom neki... Hisz az orromon nem marad meg a tüske.

Alekszandr Dmitrijevics két ujjával összecsípte a fiú orrát; s ide-oda húzogatta...

Felhúztuk a horgonyt és elindultunk. Raszscsepej át akart haladni az utolsó zsilipen, hogy kiérjünk Dmitrovhoz, majd leereszkedni a csatorna alsó szakaszára, a Moszkvai-tengerre. De a táborban elfecsegtük az időt. Mikor a zsilip tornyaihoz értünk, a kapun túl lassan sülylyedve, már lefelé siklott egy fényárban úszó hatalmas motoroshajó. Közölték velünk, hogy reggelig várnunk kell. Néhány méternyire eltávoztunk a hajózómedertől, és Kotyka kikötött a vízből kiágaskodó, egyik nagy betonpillérnél. Nagyon restellte, hogy őrségben elaludt; zord hallgatásba burkolózott, visszautasította az ételt, ledőlt a hajó tatján és ponyvába takarózott. Mi pedig: Alekszandr Dmitrijevics meg én falatoztunk. Elővett egy üveg bort, töltött a poharába, és nekem is loccsantott egy keveset a bögrémbe.

- Kotyka! - kiáltotta hátra a tatra. - Kóstold meg. Nem erős.

- Világéletemben nem ittam - válaszolt a ponyva alól Kotyka.

Koccintottunk. Raszscsepej felemelte poharát:

- Nos, igyunk a szép sikerre, arra, hogy minél gyakrabban látogasson el hozzánk, arra, hogy az életben mindig készen álljunk a nagy oppozícióra.

A jacht alig-alig himbálózott. Nagy csend volt: hallani lehetett, amint a palánkhoz dörzsölődik a kötél, amely a betonpillérhez fűz bennünket.

- Minden szép - mondta Raszscsepej -, minden nagyszerű, Szimocska. Szörnyen örülök, hogy ilyen korban születtem, éppen a legjobbkor!... Csak az egészségi állapotom - ezer mennykő! Itt bujkál bennem ez a szívbaj. Egyszer fogja magát és megfojt. Ó, milyen fontos jószág az egészség, Szimocska!... Nézze, csak, amikor találkozik két ember, mit is mond először? „Erőt, egészséget! " Az első kérdés pedig: „Nos, hogy szolgál az egészsége? " Mikor elválnak - jó egészséget kívánnak egymásnak. Ha dicsőítenek valakit - így kiáltanak „Éljen soká, erőben-egészségben! " Ha valaki tüsszent, nyomban azt felelik rá: „Egészségére! " Lám, az imént töltöttem magamnak, és ezt a poharat a maga egészségére üríteni... Tehát, ez a legeslegfontosabb - az egészség. Bármilyen bánat, veszély, baj elől ki lehet térni. De a fájdalom benned van. Ez te magad vagy. S ez igen félelmetes.

A parton hangosan ciripeltek az éjszakai tücskök: cirr-tirr, cirr-tirr, és surrogásuk egyetlen hosszú, véget nem érő, csüggeteg trillába olvadt.

- Azt mondják rólam, hogy úgy dolgozom, mint egy igásló... Néha ezt gondolom magamban: „Lám, a kis bogár is siet lerakni petéit, amikor látja, hogy neki befel-

legzett... Ebben nincs semmilyen hősiesség. A fajfenntartás ösztöne. " Nem, ez nem igaz, hazudok, Szimocska!... Egyszerűen sajnálom és restellem magammal vinni - ha netán történik valami - azt, ami még hasznára lehet az embereknek. Tudok egyet-mást, csinálhatok is még valamicskét. És bánt - hiszen még sok minden telne tőlem. Hű, olyasmit vinnék véghez a világon - ördög és pokol!...

- Ugyan mit akar, Alekszandr Dmitrijevics - tört ki belőlem - hiszen, úgy látom, egészen összeszedte magát.

- Igen, valahogy rosszkor sirattam el magam. Azt tartják, a jó színész ezer életet él egy emberöltő alatt. Ez igaz. Csakhogy, kiderül, azt az egyetlent, a magáét, jobban sajnálja, mint az ezernyi idegent. Á, badarság! Dolgozni fogok, ameddig egészségi állapotom engedi. - Egy percre szünetet tartott, és láttam, amint szeme megvillan a sötétben. - Ha pedig az egészségem nem engedi, akkor majd igyekszem boldogulni az engedélye nélkül. Az ám! Kedves egészségére!

Sokáig nem jött álom szememre. Nagyon megijesztett Raszscsepej hangja. Azelőtt sosem beszélt erről. Nyitott szemmel feküdtem a keskeny díványon, a „Flammarion" kabinjában. A vizen a zsilip lámpáinak visszfényei siklottak, széttöredeztek az alig észrevehető fodrokon. Onnan a hajóóra páros kongása szállt: valahol messze emberek kiáltoztak egymásnak, és éppúgy, szüntelenül ciripeltek a tücskök a parton, csobogtak a vízsugarak a zsilipkapunál. Percekre elaludtam, és újra felriadtam, aggodalommal telve, majd mély álomba merültem. Mikor kinyitottam a szemem, már kékes fény volt a kabinban, és a falióra négyet mutatott. Vállam sajgott - elzsibbadt a kényelmetlen fekvéstől a keskeny díványon. Óvatosan keltem fel, nehogy felébresszem Raszscsepejt. Ö a másik fal mellett levő díványon aludt, fél karját feje alá téve, és néha-néha alig hall-

hatóan nyögött álmában. Sokáig álltam, és néztem a nyugodt arcát, a kissé nyitott, alvás közben megremegő száját, a széles, domború homlokát, és a két szemöldöke közti ráncot, mely még álmában sem simult el. S a szája szögletében új, szenvedésről árulkodó redőket fedeztem fel, amelyek bizonyára nemrég jelentek meg.

Lélegzetvisszafojtva lehajoltam, és igen csendesen, alig érintve, megcsókoltam a párnán pihenő kezét: majd hirtelen megijedtem. Hátha felébred és észrevesz. Szép lassan kimásztam a tatra.

Hajnali csend volt: a víz tökéletesen nyugodt - mozdulatlan, tükörsima, érintetlen. Szinte sajnálni kezdtem, amikor arra gondoltam, hogy nemsokára a vitorlásunk orrával fogjuk hasogatni ezt a sima vizet. A masszív betonkikötőoszlop - melynek egyik élén vasgyűrű lógott - egyenest a vízből kiemelkedve magaslott elém. Tudtam, hogy itt igen mély lehet, és ettől valami furcsa bizonytalanság költözött a lábamba, ráeszméltem, mennyire törékeny a hajónk. Ez a csend, meg az, hogy egyes-egyedül voltam, körülöttem sehol senki, csak az acélszürke víztükör, a függőleges sima beton, melyen sehol egy kiszögellés - ha lezuhansz, még kapaszkodni sincs mibe... Hirtelen valamiért nagyon megijedtem, rémülettel töltött el ez a kietlenség, megközelíthetetlenség. Az ég pedig gyorsan világosodott, világosabbá vált a víz is, a levegő hűvösebb lett, s a vízről sűrű, fehér pára szállt fel, mint a teáscsészéből. Elgémberedtem, be akartam menni a kabinba, de onnan éppen Raszscsepej jött felém ásítozva, és minden rémületem egy csapásra elszállt: vele semmitől sem féltem.

- Miért nem alszik? - kérdezte Alekszandr Dmitrije-vics . - Ö, micsoda levegő! Csodálatos reggel! Fel kell költeni Kotykát, nemsokára zsilipelni fogunk.

Odaát, a zsilip szögletes kijárati tornyain, felragyogtak

a ködben a rézvitorlák Kolumbus hajójának modelljein. Kelőben volt a nap, a köd gyorsan félresuhant, s mögötte, mint valami lehúzóképecskén, előbb csak kikandikálva, majd hirtelen egyszerre kivirulva, még nedves színekkel telve, bukkan elő a fényes reggel, a zsilip kikötőoszlopai, a fehér kitűzőjelek a part élénk zöldje között.

A zsilip tornyán kigyúlt a zöld jelzőlámpa.

Kotyka felpattant, eloldozta a kötelet, Raszscsepej bekapcsolta a motort, és a „Flammarion" lassan befordult az álmos öbölbe - a feltöltött zsilipkamrába. Körös-körül sehol egy lélek, minden igen titokzatosan ment végbe. Mögöttünk nesztelenül felbukkantak és bezárultak a kapuszárnyak, s lassan süllyedni kezdtünk, szinte lágyan zuhantunk a zsilip barlang-homályába. Azután lángoló hasadék nyílt előttünk a magas fekete falban. Egyre szélesedett. Kitárult a hatalmas, néma kapu. A zsilipen túl pedig már ott várt ránk a felénk siető, nagy napkorong.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Az utolsó zsilip

Velem szemben egy rézkeretes szemüveget és vasutassapkát viselő, vöröses hajú férfi, egy álmos arcú lány és egy fiatal, nyalka tüzér ült, aki már tizedszer kötötte át nagy csokrát: vizet vett a szájába, és meghintette a virágokat. Az én padomat pedig egy kicsiny öregasszony foglalta el, temérdek batyujával, tarisznyájával, utazóládájával, s engem a sarokba, az ablakhoz szorított. Egész úton a pogygyászát számolgatta a begörbített ujjain, majd belezavarodott és újra kezdett számolni.

Egy hónap telt el a „Flammarion"-on tett hajókirándulás óta. Nagynénémhez utaztam vendégségbe, egy Jegorjevszk környéki faluba. A vonat éppen hogy elindult egy kis megállóhelyről, s a mozdony bőszen pöfögött, kerekei egy helyben forogtak, majd nekilódult, s előbb lassan szuszogva, azután egyre szaporábban lihegve kapaszkodott felfelé az emelkedőn.

A kocsi új volt, frissen festett, s még nemigen lepte be a por, csupán az ablakok függőkkel díszített ripszfüggönyeibe vette már be magát mélyen, vastag rétegben. A vasutas előtt rádió, rádió-fejhallgató feküdt az asztalkán. A kalauznál lehetett kapni, külön díjért: minden asztalka fölött rádió-konnektor volt. A velem szemben ülő vasutas békésen szunyókált, s a hallgató ott hevert az asztalon.

- Hallgathatom egy kicsit? - kértem.

- Hallgassa csak, kisasszony - mondta a vasutas, és rám nyitotta fél szemét.

Feltettem a fejhallgatót.

„... scsepej. Filmjei mindenkor a legbecsesebb helyet foglalták el a szovjet és a világ-filmművészet legkiválóbb alkotásai között... ”

Elakadt a szívverésem. Világosan éreztem, amint megdermedt a szívem, miközben a bemondó késlekedett a messzi rádióállomáson.

„Alekszandr Dmitrijevics Raszscsepej, a Szovjetunió érdemrendekkel kitüntetett népművésze volt..

Volt!... Úgy rémlik, felkiáltottam. Fülemet betapasztotta a fejhallgató kagylója, s nem hallottam saját kiáltásomat: de láttam, amint az álmos lány felrezzent, a tüzér csodálkozva pillantott rám, és a vasutas két kézzel szemüvegéhez kapott.

De miért ülnek ilyen nyugodtan, miért nem rohannak valahová ezek az emberek? Hát őket nem kólintotta fejbe ez a szó?! Felpattanok... Meg kell állítani a vonatot... A vészfék vörös fogantyúja egészen közel van. De valami hirtelen, erősen hátrarántja a fejemet. A hallgató vaspántja, melyet a megfeszülő drót letépett a fejemről, fájón torkon ragad, és a földre dönt. Az utasok fölém hajolnak. A tüzér felemel a padlóról, leültet a padra, s óvatosan lerázza a port a térdemről.

- Elesett egy kicsit? - kérdezi zavartan.

- Nyilván epilepsziás - jegyzi meg nyugodtan az álmos lány.

Én az ablak alatti asztalkához verem a fejemet, s egyre azt hajtogatom:

- Alekszandr Dmitrijevics!... Alekszandr Dmitrijevics!

- Valamilyen Alekszandr Dmitrijevicset hív - hallatszik a vasutas hangja.

Valószínűleg eszébe jutott valami: kiszabadítja fejem alól a kagylót és a fülére illeszti.

- Á, hát ez az... - mondja. - Biztosan ismerőse volt. Éppen most közlik. Meghalt a híres, érdemrendekkel kitüntetett Raszscsepej.

öreg szomszédnőm térdére teszi szatyrát, és sietve keresztet vet. Azután könnyedén megkopogtatja a térdemet:

- Nem szabad ennyire, gyermekem... Hiszen mindnyájan erre a sorsra vagyunk ítélve. Mid volt neked - rokonod?

Kétségbeesetten rázom a fejemet.

- Öreg ember volt?

Megint a fejemet rázom.

- Tehát idő előtt - sóhajtozik részvéttel az öregasszony.

A legközelebbi állomáson a tüzér óvatosan, könyökömet fogva, lesegít a kocsiból.

- Bocsánat... maga persze most nem ér rá ilyesmire - kezdi tétován -, de mondja meg: ha nem tévedek, maga játszotta Usztyát az ő filmjében?

Lehunyt szemmel, szótlanul bólintok. A tüzér habozik, vadonatúj tányérsapkáját igazgatja:

- Milyen híres ember volt!,

Volt - és nincs többé Raszscsepej! Istenem, mennyire szerettem! Ugyan, miért utaztam el Moszkvából? Nincs többé Raszscsepej... „Bizony, Szimocska, ilyesmi valóban csak egyszer adódik az életben.... " Ha megengedné, én is nyomban meghalnék. De ő már semmit sem engedhet meg, ha pedig élne, akkor megtiltaná.

Szinte vakon tapogatózva váltom meg a jegyemet vissza Moszkvába, s felszállok az első arra haladó vonatra.

Moszkva utcáin új film hirdetései lógnak: *A hivatalnok,* rendezte: Alekszandr Raszscsepej. A Filmpalotában, minden újságban, az ő fekete keretes, nagy fényképe látható. A fekete kreppel és fenyőágakkal körülfont oszlopok előtt nagy tömeg szorong. Hosszú sor húzódik az utcán - azok vonulnak, akik el akarnak búcsúzni tőle. Egy kéz erősen megfogja a vállamat. Labardan az: külseje ijesztő, szeme

vörös, borostás arca szürke - s betuszkol a Filmpalota kapuján. Összefüggéstelen szavakat mormol, és hirtelen sírvafakad, arccal a tarkómra borul. Érzem, amint a forró könnycseppek a gallérom alá folynak.

- Így halt meg... könyvvel a kezében... Flammarion... Hazament a bemutatóról, lefeküdt olvasni, reggel pedig jöttek és...

Csend van. Óvatosan csoszogva lép a sok-sok láb, s halkan sziszegnek a jupiterlámpák. Megint ugyanazok az ismerős jupiterlámpák világítják meg őt, berreg a felvevőgép, és a kisírt szemű Pavlusa reszkető kézzel forgatja a fogantyút, és egyre csak törülgeti a lencse üvegeit!...

Ez Alekszandr Raszscsepej utolsó felvétele.

A díszőrségbe állítanak. Magam mellett látom Irina Mihajlovnát, aki egyenesen, szigorúan áll a koporsónál: most elsimít egy ráncot a halott ruháján. Megértem: ezzel a mozdulattal, amint könnyedén férje kabátjához ér, mintegy hangsúlyozza, hogy ez elsősorban az ő bánata... És nekem fáj. Ott áll egyenesen és büszkén a maga féltékeny bánatával, mintha senkivel sem akarná megosztani. Vörös szeme elsiklik fölöttem, szinte meg sem ismer.

Én pedig semmiképp sem tudom rávenni magam arra, hogy oda nézzek, ahol a lehajtott vérpiros zászló alatt az ő feje pihen. Most nem sírok. De minden kiszáradt bennem: a torkom, a szemem; csak azt érzem, hogy inogni kezdek.

Mind erősebben dülöngélek, valaki megragad a hónom alatt, és átvezet a másik helyiségbe...

Alkonyatkor a krematórium bejárata kisebb pályaudvarhoz hasonlít. Feketészöld levelű, bíborvörös virágokkal utacskák vezetnek hozzá, a padokon búcsúzók ülnek.

A magas terem tele van. Hatalmas tömeg áll szótlanul az udvarban és a kerítésen kívül. Orgona szól — hol tom-

pán összerezzen, hol riadtan felharsan, máskor meg a felső régiókba suhan, akár a szél az erdőben.

Némán állnak az emberek Raszscsepej koporsója körül. Valaki - bizonyára Bodrov - beszédet mond:

- Elvtársak, most búcsút veszünk Raszscsepejtől, a mi Raszscsepejünktől. Nagyszerű embert temetünk, a művészet nagy lovagját, aki népünk, országunk ügyének, az ő szeretett művészetének áldozta egész valóját, nagy s nemes szívét...

Valaki óvatosan a kezemhez ér. Hátranézek. Romka Kastan és Kátya Vatocskina áll ott.

- Mi az?

- Szimocska... - suttogja Kátya, és arca bánatosan eltorzul.

- Krupicina - szakítja félbe zordan Romka a gyerekek azért küldtek bennünket... hogy neked... Nos, egyszóval, hogy melletted legyünk... De én, Szima, amúgy is... magamtól is.

Ekkor kissé szétválik a sokaság, és a koporsó lassan süllyedni kezd, s látom Raszscsepejt. Fejét kissé oldalt hajtva fekszik, és - mint akkor éjjel, a „Flammarion" kabinjában - tisztán látom a szokatlanul lesimuló, vékony haját, a redőt a szemöldöke között, és azt a szenvedő vonást a gunyoros szája szögletében. S lassan egyre mélyebbre ereszkedik, süllyed a koporsója - akár a hajó a zsilipben. Már felbukkantak, megmozdultak, s mindjárt összezárulnak mögötte a kapuszárnyak, és Raszscsepej, az én parancsnokom, az én kapitányom áthalad az utolsó zsilipen.

Ma azonban egyedül megy el, nélkülem, s én itt maradok, a kietlen, meredek parton. Íme itt van ugyanaz a szörnyű megközelíthetetlenség!... És keserves, ellenállhatatlan, fuldokló sírás fog el. Azután, amikor mindennek vége, érzem, hogy valaki görcsösen átölel, és a hajamat si-

mogatja. Felemelem a fejemet. Irina Mihajlovna áll ott, szálegyenesen, némán a keblére szorítja a fejemet, és szorosan lehunyt szemhéja alól lassan pereg a könny.

- Szima - mondja szinte hangtalanul, és szavai nem mozgatják meg dermedt ajkait -, ez itt a magáé. - Egy nagy borítékot nyújt át nekem. - Az írásai között volt... a magáé. Szima, drágám, ő nagyon szerette magát...

S megint ott fekszem zöldes falú kis szobánkban, az ágyban, apám bórvizes borogatást rak a duzzadt szememre, én pedig mellemre szorítom a borítékot, amelyen elmosódott a tinta. Már végigolvastam.

A borítékban az a levél volt, amelyet akkor írtam a Kremlbe. Raszscsepej rövid írása is mellette volt, ez mindent megmagyarázott...

„Visszaadom magának az egyik levelét, Szimocska. Jogtalanul tartottam vissza. Apja akkor éjjel titokban eljött hozzám, és megmutatta nekem a maga levelét, melyet az én védelmemben írt. Én pedig - bevallom - éltem az alkalommal, hogy ő nem lát, és egy másik borítékot csempésztem helyébe. Ne haragudjék rám. Ez még nem volt végső szükség, és nem kell semmiségekkel zaklatni a nagyembereket. Látja, magunk is boldogultunk. Az igazság az én oldalamon volt. Nálunk pedig mindig győz az igazság. Végeredményben nem is fontos, hogy a maga levele eljutott-e a címzetthez, vagy nem - az a fontos, hogy maga meg akarta tenni, és megtett mindent, ami magától telt. Köszönöm, kis barátnőm. Mindezt csak akkor fogja megtudni, amikor én már nem leszek az élők sorában. Nem akartam elmondani ezt magának, míg élek, de hát az én egészségem már hajítófát sem ér. Valószínűleg nem húzom sokáig... Mindenesetre elkészítettem magának ezt a levelet. Isten vele, drága Usztya partizánlány, Isten vele, Szi-

mocskára! Ne bánkódjék utánam jobban, mint illik, éljen bátran, és emlékezzék rám a nagy oppozíciók napjain. Barátja, Alekszandr Raszscsepej. ”

Oldalt pedig a Mars csillagászati jele állt, melyet ő rajzolt: karika és nyíl - s e jel olyan volt, mint egy ágacska két kis levéllel és egy almával.

- Apa, miért nem szóltál nekem, hogy tehettél ilyent?

- Édes kislányom - feleli apám -, nem akartam megmondani neked, hogy Alekszandr Dmitrijevicsnél jártam. És neki is megígértem. Akkor ezt mondtam neki: „Mivel ön mégiscsak pártember, úgy vélem, meg kellene néznie, mit firkált össze ez a lány. Hiszen fontos személyeknek szól. Ö pedig elolvasta, és így szólt: „Igen, ez természetesen teljesen fölösleges, de ha már egyszer megírta, akkor mit lehet tenni... Nincs jogom hozzá. De sohase említse előtte, hogy megmutatta nekem. ” És a szavamat vette. Nyilván akkor szedett rá azzal a borítékkal.

Megint súlyosan nehezedik szemhéjamra a már egészen forró borogatás, és szemem előtt piros karikák táncolnak, éles nyilakkal, amelyek ágacskákhoz hasonlítanak, melyen két levélke és egy alma van.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

7939. *július 23*

A „Kirov" gőzösnek Mahacs-Kalában és Bakuban kell kikötnie, utána pedig Krasznovodszk felé veszi útját.

Georgij bátyámhoz utaztam vendégségbe, Turkméniába. Már régóta hívott, útiköltséget küldött, és szüleim - búfelejtőül - megengedték, hogy egy ismerős asszonnyal elutazzam. Asztrahanyig vitt, s itt felültetett a gőzhajóra. Rekkenő hőség volt, a tenger vize élénken zöldellt, s a hullámok úgy festettek, mintha átlátszó cukrozott gyümölcsből metszették volna őket. A hajó este hat órakor indult Asztrahanyból. A parti száraz hőséget nedves meleg váltotta fel, az utasok árnyékba, az alsó termekbe húzódtak: én pedig a felső fedélzeten álltam, s a távolba vesző lapos, sárga partot, a Kaspi-tenger nyugodt, zöldes tükrét néztem.

Nem messze tőlem egy magas legényke állt, a korlátra támaszkodott, s le nem vette rólam a szemét: igen barna volt, orra vékony, kissé hajlott, ívelt szemöldöke majdnem összeért az orra nyergén. Jól festett rajta a keskeny övvel leszorított, fehér zubbony, amelyen valamilyen jelvény volt meg a vörös nyakkendő. Vitorlavászon csizmát viselt, nyilván nagyon büszke lehetett rá, és azon igyekezett, hogy a korlát árnyéka el ne takarja. Unalmas volt az út egyedül, és amikor elkaptam a fiú tekintetét, elmosolyodtam. Nagyon megörült, s nem is titkolta.

- Bocsánat - mondta, és szégyenlős beszéde is nagyon Ttetszett nekem bocsánatot kérek, de kérdeznék valamit. Láttam a moziban egy filmet, *A dühös paraszt* volt a címe. Mondd csak, kérlek, Usztya partizánlány nem te voltál?

- De én.

- Nagyon örülök, kérlek... A saját szememmel láttam. Beszélhetek?

- Persze.

- Ismerkedjünk össze. Téged hogy hívnak? Engem Amed Jusztaszovnak. Moszkvában jártam, a kiállításra küldtek.

Megigazgatta a ráncokat öve alatt, hátra simította.

- Az ahal-tekinieket tanítgatom, betöröm a paripákat. Érted? Hudaj-Bergen, emlékszel rá, aki lovon ment Moszkvába - a nagybácsim. Te is szereted a lovat, láttam a moziban: jól lovagolsz, szeret a ló téged...

Elpirultam. Azt gondolta, hogy valóban én vágtattam olyan szilajul a filmen.

Beszélgetni kezdtünk, s kiderült, hogy jól ismeri Georgij bátyámat, a szomszédságában lakik.

Félóra múlva már terveket szőttünk: együtt lovagolunk majd a messzi hegyek közé, Amed Jusztaszov pedig pompás barlangokat mutat nekem.

- Tudod, kérlek, mit mondok én neked - jelentette ki hirtelen, meggyőződéssel: - ha összehasonlítjuk, te az életben ezerszer különb vagy, mint a filmen, becsületszavamat adom rá.

- Pedig nem is én lovagoltam mindig a filmben. Egyes jelenetekben helyettesített valaki, a cirkuszból. És nem is én énekeltem. Ezt így csinálják a filmen.

Amed azonban változatlanul bizalommal teli elragadtatással nézett rám.

Kis ideig hallgatott, maid roppant gyakorlatias hangon kérdezte:

- Ha befejezed az iskolát, mit tanulsz tovább? Színésznő leszel?

- Nem - válaszoltam igen határozottan. - Nem - ismételtem, hogy magam is még egyszer halljam csillagász leszek, feltétlenül az leszek.

- A napot, a csillagokat fogod tanulni! - örvendezett valamiért Amed.

Már messze jártunk a tengeren. Sötétedett. Régen eltűnt a part, de jobbra-balra még mindig a vízből kiálló jelzőkarók kerültek elénk. Ez szinte bántó volt egy kissé. A tenger valahogy nem látszott igazinak. De amikor ránk borult a sötétség már jólesett arra gondolni, hogy itt, a tenger pusztaságában is gondoskodott valaki rólunk, a hajónkról - bójákat, világítótornyokat és jelzőkarókat helyezett el, a hajóút megjelölésére. Azok az emberek, akik a karókat ide szúrták, messze voltak, gondoskodásuk azonban oltalmazott: bennünket utunkon.

Megint Raszscsepej jutott eszembe: ő sem volt már, de mennyi fényt és jelzőkarót hagyott az én életemben, hogy feltüntesse velük a hamis gázlókat, a veszedelmes szakaszokat és zátonyokat! Nem, a tenger és az élet nem volt néptelen körülöttem.

A hajó baloldalán kigyúlt a piros irányfény, és mintegy válaszul, a látóhatár fölött, a még világos égen egy csillag ötlött fel: eleinte gyengén, majd egyre erősebben és hevesebben lángolt, élénk piros volt, akár a vércsepp. A gőzös után gördült, nagy volt, izzó és magányos: szinte a hajónk nyomába szegődött, mely arrafelé úszott, ahol ezt tudtam - holnap egy számomra új, még sohasem látott part bukkan fel a tengerből. És miközben ezt a vörös csil-

lagot néztem, amely elkísért bennünket a tengeren, eszembe jutott valami...

- Amed! - kiáltottam fel, s megragadtam a zubbonya ujját. - Amed, hamar!... Hányadika van ma?

- Mindjárt kiszámítjuk - mondta Amed vidáman. - Tizenhetedikén a moziban voltam, tizennyolcadikán az Állatkertbe mentem, tizenkilencedikén megkaptam a jegyet, huszadikán még Moszkvában voltam, a cirkuszt néztem meg, huszonegyedikén utaztam a vonaton, huszonkettedikén szintén utaztam, akkor ma huszonharmadika lehet.

Július 23-a volt: a Mars nagy oppozíciójának, szembenállásának napja.

Ezen a napon, mint később egy folyóirat tudományos rovatában olvastam, a szovjet csillagászok klorofil-csíkot fedeztek fel a Mars színképében: ez igen fontos anyag, amely nélkül fű sem nőhet. Ha ez így igaz, akkor a Marson is van élet!

19) 9-1940

TARTALOM

1. *Semmi különös* 5
2. *„Kire is hasonlít!?"* 15
3. *MB 56–93* 27
4. *Hasonmásom arcképe, avagy a hét Napóleon* ... 32
5. *Raszscsepej – a dühös paraszt* 37
6. *Szan-Dmics, a varázsló* 47
7. *Lázas munkában* 65
8. *Borogyinó virágai* 79
9. *Moszkva égése* 86
10. *Usztya partizánlány sorsa* 95
11. *A csillagok felé* 105
12. *Csillag vagy bolygó* 122
13. *Elárulom Raszscsepejt* 133
14. *„Mentsétek meg!"* 144
15. *A „Flammarion" fedélzetén* 150
16. *A nagy oppozíció* 174
17. *Az utolsó zsilip* 183
18. *1939. július 23* 191